

ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี

นายรัฐ ฐาสุวรรณ

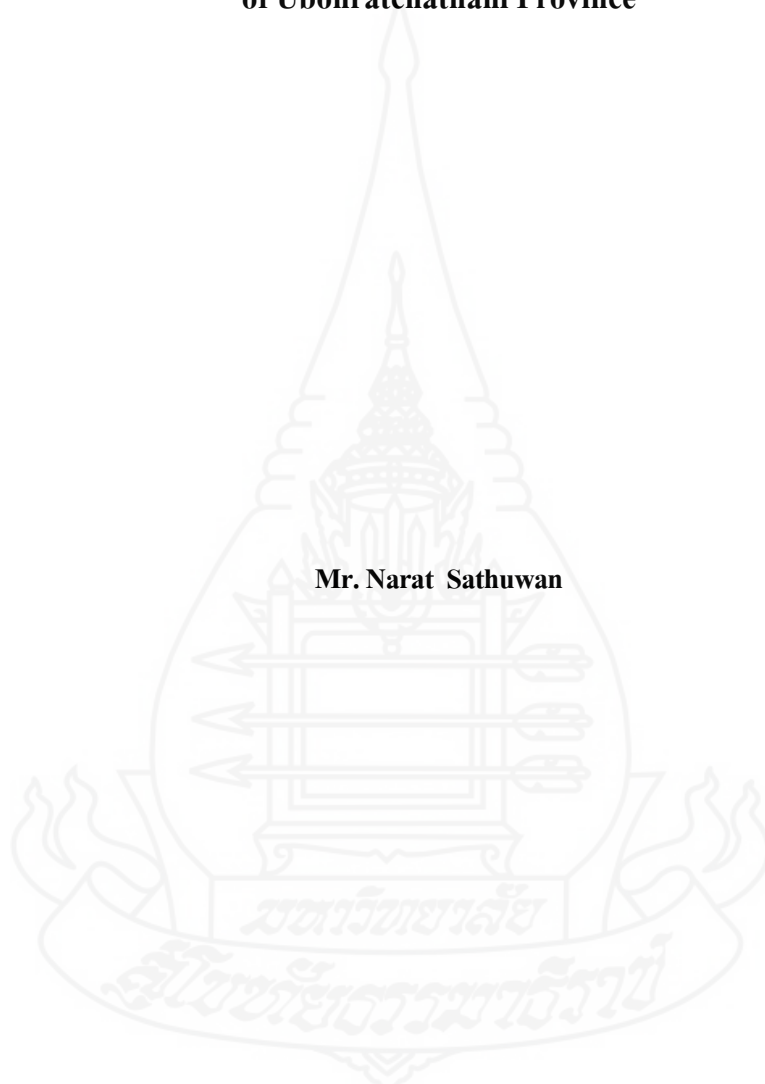

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2558

**Food Security of Farmers in Kudsakorn Sub-district, Trakan Phuet Phon District
of Ubonratchathani Province**

Mr. Narat Sathuwan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Agriculture in Agricultural Extension and Development

School of Agriculture and Cooperatives

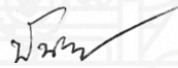
Sukhothai Thammathirat Open University

2015

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล
จังหวัดอุบลราชธานี
ชื่อและนามสกุล นายนรัฐ สาธุวรรณ
แขนงวิชา ส่งเสริมการเกษตร
สาขาวิชา เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน
2. รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ

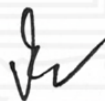
วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2559

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร. นันทา บุรณะชนง)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัย นายณัฐ สาธูวรรณ รหัสนักศึกษา 2579000775

ปริญญา เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน (2) รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ

ปีการศึกษา 2558

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร (2) ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร (3) ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร (4) แหล่งอาหารของเกษตรกร (5) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร (6) แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ประชากรที่ศึกษาคือเกษตรกร ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี 3,250 คน

กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1)การสัมภาษณ์เกษตรกรทั่วไปจำนวน 193 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Taro Yamane สุ่มตัวอย่างแบบง่าย เพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2)จัดเวทีสนทนากลุ่มตัวแทนเกษตรกรจำนวน 20 ราย คัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเภทข้อมูล ใช้เครื่องมือปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ และการวิเคราะห์ข้อมูลมีส่วนร่วม

พบว่า (1)เกษตรกรมากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 52.13 ปี หนึ่งในสามมีระดับการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา/เกษตรกรรม มากกว่าครึ่งหนึ่งมีอาชีพรองรับจ้างทั่วไป กว่าครึ่งหนึ่งมีสมาชิกและแรงงานในครัวเรือน 3-4 คน หนึ่งในสามมีรายได้ครัวเรือน 10,001-50,000 บาท/ปี กว่าครึ่งหนึ่งมีรายจ่ายครัวเรือน 1,000-5,000 บาท/เดือน กว่าครึ่งหนึ่งมีที่ดินเป็นของตนเอง 1-20 ไร่ ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน (2)เกษตรกรครึ่งหนึ่งมีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารระดับปานกลาง แหล่งความรู้ที่ได้รับอยู่ในระดับปานกลาง (3)การใช้ประโยชน์จากอาหารอยู่ในระดับมาก การมีอาหารที่พอเพียง การเข้าถึงอาหารและการมีเสถียรภาพด้านอาหารอยู่ในระดับปานกลาง (4)มีแหล่งอาหารจากการผลิต จากการเก็บหาตามธรรมชาติและจากการซื้อ (5)ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารคือปัจจัยทางด้านสังคม ด้านการผลิต ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ (6)แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารมี 3 ด้านได้แก่ ด้านการผลิต ด้านการฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติและด้านวัฒนธรรมชุมชน

คำสำคัญ ความมั่นคงทางอาหาร ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

Thesis title: Food Security of Farmers in Kudsakorn Sub-district,Trakan Phuet Phon District of Ubonratchathani Province”

Researcher: Mr. Narat Sathuwan; **ID:** 2579000775;

Degree: Master of Agriculture (Agricultural Extension and Development);

Thesis advisors: (1) Bumpen Keowan, Associate Professor;

(2) Dr.Benjamas Yooprasert, Associate Professor; **Academic year:** 2015

Abstract

The objectives of this research were to study (1) economic and social fundamental state of farmers in Kudsakorn Sub-District, Trakan Phuet Phon District of Ubon Ratchathani Province; (2) their knowledge and knowledge sources of food security; (3) their food security; (4) their food sources; (5) factors relating to their food security; and (6) guidelines on reinforcing their food security. The population in this study was 3,250 farmers in Kudsakorn Sub-District, Trakan Phuet Phon District of Ubon Ratchathani Province.

The samples were divided into 2 groups: Group 1) quantitative data were collected from interviewing 193 samples selected by simple random sampling methodology. The statistical methodology used to analyze the data were frequency, percentage, minimum value, maximum value, mean, and standard deviation; Group 2) qualitative data were collected from 20 samples selected by specific random sampling methodology. The data were collected by setting stages of group discussion and analyzed by classifying the data.

The instrument which the studied farmers used was natural food calendar and participatory community analysis. The findings of this study were as follows: (1) more than a half of the studied farmers were female. Their average age was 52.13 years. One-third of them were educated at lower primary level. The main occupation of most of them was a farmer and the subordinate occupation of more than a half of them was general hired worker. The number of their household member and household labor were 3-4 persons. The household income of more than one-third of them was 10,001-50,000 baht/year, while the household expenditure of more than a half of them was 1,000-5,000 baht/month. More than a half of them had their own land 1-20 rai, and most of them had their title deeds for occupying the land. (2) a half of the studied farmers had knowledge of food security at medium level, and also had knowledge sources at medium level. (3) the utilization from food of the studied farmers was at high level, they had sufficient accessible food, and food security at medium level. (4) the studied farmers had food sources from producing, picking out in nature, and buying. (5) factors relating to their food security were factors in society aspect, production aspect, natural resource aspect, culture aspect, and marketing aspect. And (6) guidelines on reinforcing their food security could be implemented by producing and restoring natural food sources and community culture.

Keywords: Food Security, Kudsakorn Sub-District, Trakan Phuet Phon District, Ubon Ratchathani Province

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากท่าน รองศาสตราจารย์ บำเพ็ญ เขียวหวาน สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอด นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และ ที่กรุณาให้คำแนะนำในการจัดทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ทุกท่านที่เสียสละเวลาและให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ที่ทุกท่านได้กรุณาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา

นริฐ สาธูวรรณ์

สิงหาคม 2559

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
กรอบแนวคิดการวิจัย	3
ขอบเขตการศึกษา	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร	6
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้	20
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น	23
บริบทตำบลกุศกร	27
สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย	9
แนวคิดเรื่องเกณฑ์ชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร	11
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้	20
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น	23
บริบทชุมชน	27
การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม	39
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	45

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	49
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	49
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	50
การเก็บรวบรวมข้อมูล	51
การตรวจสอบข้อมูล	51
การวิเคราะห์ข้อมูล	52
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	55
ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร	55
ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	61
ตอนที่ 3 ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร	67
ตอนที่ 4 แหล่งอาหารของเกษตรกรตำบลกุสุกร	70
ตอนที่ 5 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร	81
ตอนที่ 6 แนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร	84
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	88
สรุปการวิจัย	88
อภิปรายผล	95
ข้อเสนอแนะ	98
บรรณานุกรม	101
ภาคผนวก	105
ก แบบสัมภาษณ์	106
ข รายชื่อบุคคลที่สัมภาษณ์	116
ค ภาพประกอบการวิจัย	118
ประวัติผู้วิจัย	121

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 จำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรตำบลกุศกร.....	30
ตารางที่ 2.2 ตารางแสดงรายได้ของเกษตรกรตำบลกุศกร.....	38
ตารางที่ 3.1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	50
ตารางที่ 4.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร.....	56
ตารางที่ 4.2 สภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร.....	57
ตารางที่ 4.3 สภาพทางสังคมของเกษตรกร.....	60
ตารางที่ 4.4 ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	61
ตารางที่ 4.5 จำนวนเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์ที่ตอบถูกเกี่ยวกับความรู้ของเกษตรกร เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร.....	64
ตารางที่ 4.6 แหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	65
ตารางที่ 4.7 ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2540 และปัจจุบัน (พ.ศ.2559)	67
ตารางที่ 4.8 อาหารที่ได้จากการผลิตของเกษตรกรตำบลกุศกร.....	71
ตารางที่ 4.9 อาหารที่ได้จากการเก็บหาตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร.....	73
ตารางที่ 4.10 ปฏิทินตัวอย่างพืชอาหารที่เก็บหาได้ตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร	75
ตารางที่ 4.11 ปฏิทินตัวอย่างสัตว์และแมลงนำมาเป็นอาหารที่หาได้ตามธรรมชาติ ของเกษตรกรตำบลกุศกร	77
ตารางที่ 4.12 อาหารที่ได้จากการซื้อของเกษตรกรตำบลกุศกร	80
ตารางที่ 5.1 ระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร	90
ตารางที่ 5.2 อาหารที่ได้จากการผลิตของเกษตรกรตำบลกุศกร	91
ตารางที่ 5.3 อาหารที่ได้จากการเก็บหาตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร	92
ตารางที่ 5.4 อาหารที่ได้จากการซื้อของเกษตรกรตำบลกุศกร	93

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	3
ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร	8
ภาพที่ 2.2 แผนที่เขตตำบลลูกศร	29
ภาพที่ 2.3 ภาพแสดงแหล่งน้ำในเขตพื้นที่ตำบลลูกศร	36
ภาพที่ 2.4 ภาพแสดงทรัพยากรแหล่งน้ำในเขตพื้นที่ตำบลลูกศร	37
ภาพที่ 4.1 พื้นที่ปลูกข้าว	71
ภาพที่ 4.2 เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภค	71
ภาพที่ 4.3 ข้าวสาร กข.6	72
ภาพที่ 4.4 ข้าวกล้อง	72
ภาพที่ 4.5 ผักเสี้ยนดอง ไข่เป็ด	72
ภาพที่ 4.6 พืชผักสวนครัว	72
ภาพที่ 4.7 พืชผักสวนครัว	72
ภาพที่ 4.8 พืชผักสวนครัว	72
ภาพที่ 4.9 ไข่ไก่	72
ภาพที่ 4.10 พืชผักสวนครัว	72
ภาพที่ 4.11 กุ้งจากแหล่งน้ำธรรมชาติ	73
ภาพที่ 4.12 เจียดจากท้องถิ่นและลำห้วย	73
ภาพที่ 4.13 ปลาจากลำห้วย	74
ภาพที่ 4.14 จักจั่น	74
ภาพที่ 4.15 ปลาจากลำห้วย	74
ภาพที่ 4.16 ลูกตาลจากทุ่งนา	74
ภาพที่ 4.17 แมงจิ้งจกจากป่าชุมชนและหัวไร่ปลายนา	74
ภาพที่ 4.18 เห็ดระโงกจากป่าชุมชน	74
ภาพที่ 4.19 เห็ดโคนจากป่าชุมชน	74
ภาพที่ 4.20 แหล่งอาหารจากตลาดสด	81
ภาพที่ 4.21 แหล่งอาหารจากซูเปอร์มาเก็ต	81
ภาพที่ 4.22 แหล่งอาหารจากร้านค้าในชุมชน	81

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.23 ประเพณีการเนาปู้ตาของชาวบ้านตำบลกุศกร	86
ภาพที่ 4.24 ประเพณีการเนาปู้ตาของชาวบ้านตำบลกุศกร	86
ภาพที่ 4.25 ธนาคารข้าวในหมู่บ้านของตำบลกุศกร	87

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อาหารที่มีคุณภาพและความปลอดภัยเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งต่อการดำรงสุขภาวะที่ดีของประชาชน เพราะนอกจากจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังมีผลต่อการค้าและเศรษฐกิจของประเทศด้วย ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และอุดมสมบูรณ์จนสามารถผลิตอาหารได้อย่างเพียงพอเพื่อเลี้ยงประชากรภายในประเทศ และส่งออกนำรายได้มหาศาลสู่ประเทศ แต่อย่างไรก็ตามจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นอันมาก อีกทั้งภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี การเกิดขึ้นของโรคและภัยคุกคามใหม่ๆ สถานการณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและภาวะโลกร้อน ตลอดจนความจำเป็นในการปฏิบัติตามกฎกติกาสากลด้านการค้าระหว่างประเทศ และการเปิดการค้าเสรี ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ล้วนส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ความมั่นคงและยั่งยืนด้านอาหารของประเทศได้หากไม่สามารถดูแลจัดการระบบอาหารของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

ความมั่นคงทางอาหาร ได้กลายเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญและสร้างมาตรการรับมือกับความท้าทายดังกล่าว เพื่อความอยู่รอดของประชากรในประเทศและประชากรโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่ปัญหานี้กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลจากสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่เกิดวิกฤติด้านพลังงาน สภาพแวดล้อม และความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลง ทำให้ราคาพืชอาหารสูงขึ้น จนทำให้ประชากรที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ รวมทั้งประเทศไทยเองต้องเผชิญกับปัญหานี้เช่น นานาประเทศ ท่ามกลางวิกฤติทางการเมืองและเศรษฐกิจ ภัยคุกคามทางธรรมชาติ ทั้งน้ำท่วมและน้ำแล้ง การขยายพื้นที่การปลูกพืชพลังงานอย่างต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อพื้นที่การปลูกพืชอาหารลดลง สังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปแรงงานในภาคการเกษตรลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด รวมไปถึงขาดซึ่งความปลอดภัยทางอาหารจากการปนเปื้อนของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

จากคำบอกของปราชญ์และผู้สูงอายุในชุมชน ได้กล่าวถึงแหล่งอาหารในตำบลกุศกรล้วนมีความอุดมสมบูรณ์ พรั่งพร้อมด้วยพืชพรรณธัญญาหาร มีเหลือกินเหลือใช้ ซึ่งชุมชนรวมตัวกันก่อตั้งอยู่บนผืนดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีผืนป่าที่มากด้วยความหลากหลายทางธรรมชาติ จึง

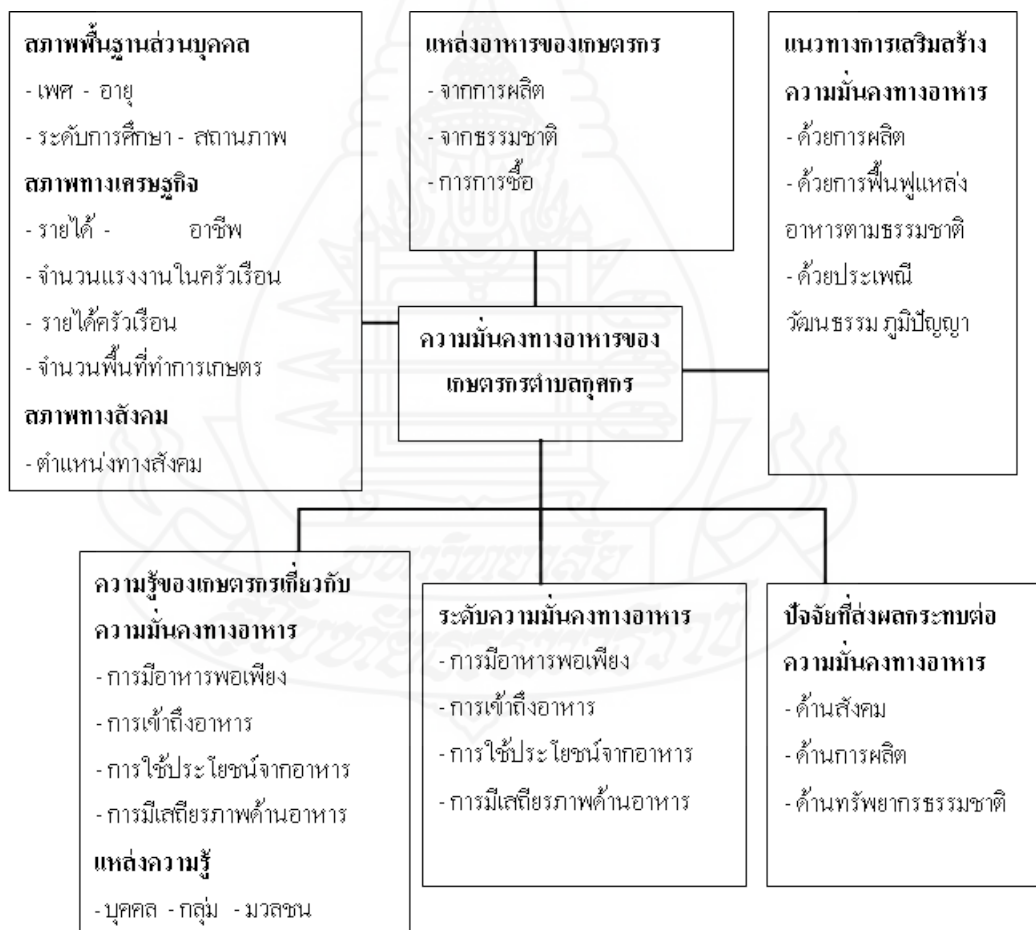
เป็นผลดีต่อความหลากหลายทางด้านอาหาร ของตำบลกุศกรในอดีตต่างมีปริมาณอาหารที่เพียงพอ มีความหลากหลายของประเภทอาหาร อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลา ทั้งในด้านกายภาพและเศรษฐกิจ อันเกิดจากระบบการกระจายอย่างแท้จริง และเท่าเทียมกัน นั้นหมายถึง ความมั่นคงทางอาหาร ของเกษตรกรตำบลกุศกร ซึ่งวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรม ทำนาเป็นหลัก สามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่รอบตัวประกอบกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการแสวงหาอาหารเพื่อการดำรงชีพ คนในชุมชนมีการพึ่งพาธรรมชาติ มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ การจับปลาในลำห้วย เพื่อนำอาหารมาบริโภคภายในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าปริมาณอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ชนิดอาหารที่ได้จากธรรมชาติและผลจากการผลิตมีน้อยลงเรื่อยๆ เนื่องจากการเพิ่มจำนวนของประชากร ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ จากระบบการผลิตที่เปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขาย การเก็บของป่าและล่าสัตว์เพื่อการขายมากขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพภูมิอากาศหรือภาวะโลกร้อน โดยสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารทำให้ไม่เพียงพอกับความต้องการบริโภค คนไม่สามารถเข้าถึงอาหารเพื่อนำมาบริโภคได้ การมีช่องว่างในการบริโภคอาหารเนื่องจากการกระจายอาหาร ปัญหาด้านสุขภาพและโภชนาการท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและไม่แน่นอนในการดำรงชีพของคนในตำบลกุศกร

ดังนั้นจึงมีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึง ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึง บริบทของชุมชน ระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ความรู้และแหล่งความรู้ แหล่งอาหาร ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรูปแบบความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน และพื้นที่อื่นๆอันจะนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการทรัพยากร การผลิต และการบริโภคของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร
- 2.2 เพื่อศึกษาความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
- 2.3 เพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร
- 2.4 เพื่อศึกษาแหล่งอาหารของเกษตรกร
- 2.5 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร
- 2.6 เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตเชิงเนื้อหา โดยจะทำการศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในหัวข้อหลัก 4 ประเด็น ได้แก่ ความพอเพียงของปริมาณอาหาร การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพทางอาหาร

4.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่ ศึกษากรณีเกษตรกรตำบลกุสุกร อำเภอดงระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

4.3 ขอบเขตเชิงเวลา ทำการศึกษาในช่วง เดือน กุมภาพันธ์ 2559 ถึง เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2559

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 ความมั่นคงทางอาหาร ในการศึกษารั้งนี้ หมายถึง การมีอาหารที่เพียงพอความสามารถในการเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหารและการมีเสถียรภาพทางอาหาร ทั้งจากพืช จากสัตว์ และประมง ด้วยวิธีการผลิต การเก็บหากตามธรรมชาติ การซื้อหาจากร้านค้า และการรับบริจาคของเกษตรกร อันส่งผลให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีและมีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย ซึ่งความมั่นคงทางอาหารในการศึกษารั้งนี้เป็นการพิจารณาจากระดับการมีอาหารที่เพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหารและการมีเสถียรภาพทางด้านอาหารของเกษตรกร

5.2 การมีอาหารที่พอเพียง หมายถึง ทุกคนในครอบครัวของเกษตรกรมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างเพียงพอ ไม่ขาดแคลน

5.3 การเข้าถึงอาหาร หมายถึง เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งอาหารต่างๆ ได้อย่างเท่าเทียม ไม่มีการกีดกันหรือข้อกำหนดต่างๆอันมีผลทำให้ความสามารถในการเข้าถึงอาหารลดลง

5.4 การใช้ประโยชน์จากอาหาร หมายถึง เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์จากอาหารที่หามาได้เพื่อการดำรงชีพอย่างถูกต้อง ได้รับโภชนาการจากอาหารอย่างครบถ้วน มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงนำไปสู่ความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย

5.5 การมีเสถียรภาพทางด้านอาหาร หมายถึง สถานะทางด้านอาหารของเกษตรกรมีความมั่นคง ทั้งจากการมีอย่างพอเพียง สามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา และจากการใช้ประโยชน์จากอาหาร ถึงแม้ในยามที่เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและวิกฤติทางธรรมชาติก็ตาม

5.6 อาหารจากการผลิต หมายถึง อาหารชนิดต่างๆที่ได้จากการเพาะปลูกในแปลง เพาะปลูกตามฤดูกาลเช่นการปลูกพืชอาหารประเภทข้าว พืชผักสวนครัว รวมไปถึงการเลี้ยงสัตว์ เพื่อนำมาเป็นอาหารสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน

5.7 อาหารที่เก็บตามธรรมชาติ หมายถึง การเก็บหาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติทั้งจาก ท้องนา จากป่า แหล่งน้ำและลำห้วย เพื่อนำมาบริโภคไม่ว่าจะเป็นพืชหัว ผัก ผลไม้ สัตว์ป่า แมลง สัตว์น้ำ และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ

5.8 อาหารที่ซื้อหาจากร้านค้า หมายถึง อาหารทุกประเภท ทั้งพืช สัตว์ ประมง เครื่องปรุงรส ฯลฯ ที่สามารถซื้อหาได้จากร้านค้า ตลาดสด ซูเปอร์มาร์เกต

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 สะท้อนถึงความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ใช้ข้อมูลเป็นแนวทางในการ ส่งเสริมหรือพัฒนาเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่เกษตรกรในตำบลกุสุกร

6.2 เกษตรกรได้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงสถานการณ์ด้านความมั่นคงทาง อาหารมากยิ่งขึ้น

6.3 เกิดการมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ ของคนในชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่างๆ อันนำไปสู่การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างมีศักยภาพ ที่เหมาะสมกับบริบทของ ชุมชน

6.4 นำไปใช้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพความมั่นคงทางอาหารของชุมชน อื่นๆต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยจึงได้กำหนดประเด็นเพื่อทำการทบทวนวรรณกรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆดังต่อไปนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น
4. บริบทตำบลกุศกร
5. การวิเคราะห์ชุมชน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร

แนวคิดต่างๆที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดของแนวความคิดความมั่นคงทางอาหารในความหมายทั่วไป พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ.2551 แนวความคิดความมั่นคงทางอาหารในบริบทของสังคมไทย แนวความคิดเรื่องเกณฑ์ชี้วัดความมั่นคงทางอาหารและสุดท้ายจะกล่าวถึงแนวความคิดอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารดังนี้

1.1 แนวคิดความมั่นคงทางอาหารในความหมายทั่วไป

วิรัตน์ ประเสริฐศักดิ์ (2555,น.1-2) ความมั่นคงทางอาหาร ได้กลายเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญและสร้างมาตรการรับมือกับความท้าทายดังกล่าวเพื่อความอยู่รอดของประชากรในประเทศและประชากรโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่ปัญหานี้กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลจากสถานะแวดล้อมระหว่างประเทศที่เกิดวิกฤติด้านพลังงาน สภาพแวดล้อม และความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลง ทำให้ราคาพืชอาหารสูงขึ้น จนทำให้ประชากรที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้

แนวความคิดความมั่นคงทางอาหารมิใช่เพิ่งเกิดขึ้น หากแต่มีการพัฒนาแนวคิดมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1970 โดยมีกรให้คำนิยาม คำจำกัดความไว้มากมาย ความหมายของแนวคิด

“ความมั่นคงทางอาหาร” ถูกพัฒนาให้มีมิติที่ซับซ้อนขึ้นตามพลวัตความเข้าใจของผู้คนในเรื่องบทบาทของอาหาร หรือแม้แต่ความแตกต่างในแต่ละประเทศและภูมิภาค อย่างไรก็ตามคำนิยามของความมั่นคงทางอาหารที่ได้รับการนำมาใช้อ้างอิงและเป็นที่ยอมรับมากที่สุดมาจากการประชุมอาหารโลก (World Food Summit) ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ. 1996 คือ

“Food security, at the individual, household, national, regional and global levels (is achieved) when all people at all times have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious foods to meet their dietary needs and food preferences for an active healthy life”

“ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาพ”

ศจินทร์ ประชาสันต์ (2552, น.6-8) จากความหมายข้างต้น องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย ได้แก่

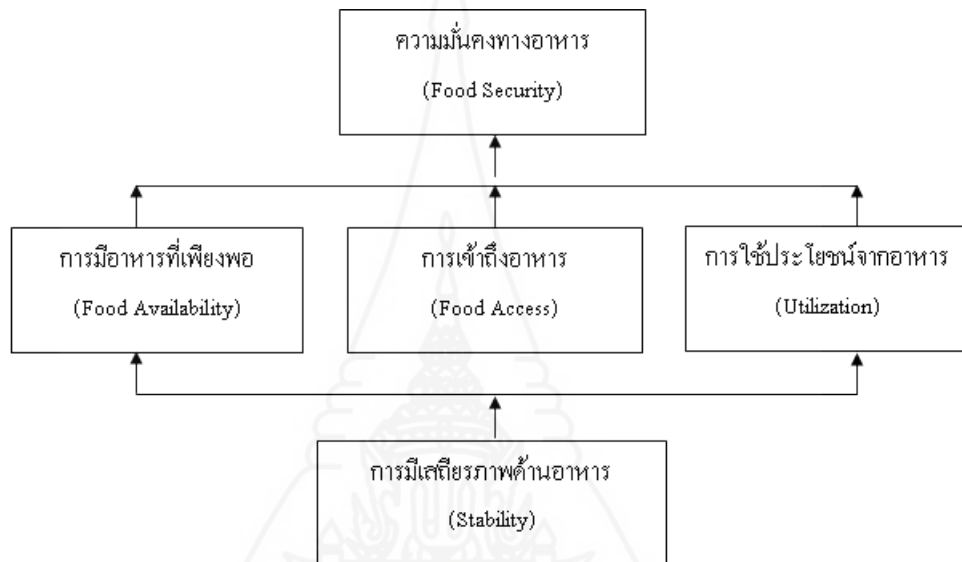
1. ความพอเพียง: ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

2. การเข้าถึง: การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

3. การใช้ประโยชน์: การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาด และการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

4. เสถียรภาพ: เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน คริวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร (เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพอเพียงและการเข้าถึงอาหาร

จากความหมายเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารข้างต้น สรุปได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารหมายถึงการที่ทุกคนมีอาหารที่พอเพียง สามารถเข้าถึงอาหารได้ทุกเวลาอย่างเหมาะสม มีการใช้ประโยชน์จากอาหารอันส่งผลให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีตลอดจนความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วยการการผลิต การเก็บหาคตามธรรมชาติ การซื้อจากร้านค้าและการรับบริจาค จนเป็นผลให้มีเสถียรภาพทางด้านอาหาร

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร

ที่มา: ปรับจาก Food and Agricultural Organization, "Food Security," *Policy Brief* Issue 2 (June 2006): 1.

นันทกานต์ จันทร์อ่อน (2557, น.4-5) กล่าวถึงความมั่นคงทางอาหารสำหรับประเทศไทย ได้มีการให้ความหมายไว้ในพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 ดังนี้

“ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนในประเทศ อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการตามวัยเพื่อการมีสุขภาพที่ดี รวมทั้งการมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาและความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติ สาธารณภัยหรือการก่อการร้ายอันเกี่ยวเนื่องจากอาหาร”

จะเห็นได้ว่า ความหมายของความมั่นคงทางอาหารตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 นี้ สอดคล้องกับความหมายของ FAO และได้เพิ่มเติมให้ครอบคลุมถึงระบบการผลิตที่สมดุลและความคงอยู่ของทรัพยากรอาหารด้วย

หากพิจารณาความหมายของความมั่นคงทางอาหารทั้ง 2 คำนิยามแล้ว จะเห็นว่ามีความหมายแตกต่างกัน การพึ่งพาตนเอง (Self – sufficiency) ซึ่งหมายถึงการผลิตด้วยตนเองเท่านั้น หากเป็นระดับครัวเรือน จะหมายถึงการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้เพียงพอ ไม่ต้องซื้อจากภายนอก แต่หากเป็นระดับประเทศก็หมายถึงการผลิตในประเทศได้เพียงพอไม่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ดังนั้น ความมั่นคงทางอาหารจึงไม่ใช่ประเด็นปัญหาหนักสำหรับผู้ที่มีฐานะดี หรือประเทศที่ร่ำรวย ซึ่งสามารถซื้อหาได้ทั่วโลก ยกเว้นกรณีเกิดภัยพิบัติที่ทั่วโลกขาดแคลนด้วย หรือเส้นทางคมนาคมถูกตัดขาด รวมทั้งอาหารอาจมีราคาแพงเกินไป จนไม่มีเงินเพียงพอที่จะซื้อสำหรับผู้ที่ยากจนจึงมักกักตุนหรือสำรองอาหารไว้ส่วนหนึ่งเพื่อความมั่นใจ ในบางประเทศก็อาจมีการไปลงทุนเพื่อทำการปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ในต่างประเทศ เพื่อนำผลผลิตส่งกลับมาใช้บริโภคในประเทศ ถ้าจำเป็น หรือส่งออกไปประเทศที่สาม ดังนั้น แม้ประเทศจะมีความมั่นคงทางอาหาร แต่ต้องพึ่งผู้อื่นโดยการนำเข้า ก็อาจไม่ดีเท่ากับการพึ่งตนเอง โดยการผลิตให้เพียงพอก่อน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพึ่งพาตนเอง จะมีความหมายที่มั่นคงกว่าความมั่นคงทางอาหารที่ต้องพึ่งคนอื่นในการผลิต

จากความหมายเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารข้างต้น สรุปได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารหมายถึงการที่ทุกคนมีอาหารที่พอเพียง สามารถเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลาอย่างเหมาะสม มีการใช้ประโยชน์จากอาหารอันส่งผลให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีตลอดจนความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วยการผลิต การเก็บหาตามธรรมชาติ การซื้อจากร้านค้าและการรับบริจาค จนเป็นผลให้มีเสถียรภาพทางด้านอาหาร

1.2 สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าแนวความคิดด้านความมั่นคงทางอาหารในแบบฉบับของ FAO จะเป็นที่ยอมรับและอ้างถึงมากที่สุด แต่ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนแนวคิดความมั่นคงทางอาหารในบริบทของสังคมไทยถึงจุดบกพร่องที่สำคัญ คือ คำนิยามข้างต้นเน้นเฉพาะเป้าหมายความมั่นคงทางอาหาร แต่ไม่ได้พูดถึงที่มาของอาหาร กระบวนการผลิตอาหาร และบริบทแวดล้อมอื่นๆ ของความมั่นคงทางอาหาร ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษามิติอื่นๆ ของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องของอาหารโดยตรง แต่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร เช่น สถานการณ์ความเสี่ยง ความเปราะบาง ประเด็นความเป็นธรรมทางสังคม การพึ่งพาตนเอง และการพัฒนาชุมชน รวมถึงระบบการจัดการผลผลิตที่ส่งเสริมสนับสนุนการผลิตอย่างยั่งยืน อาทิ การปฏิรูปที่ดิน การจัดการแหล่งน้ำ และปัจจัยการผลิตต่างๆ การกระจายผลผลิตและผลประโยชน์ที่เป็นธรรมแก่เกษตรกร ชุมชน ประเทศชาติเป็นต้น ซึ่งได้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ถึงแนวคิดด้านความมั่นคงทางอาหารเพิ่มเติมที่หลากหลายทั้งสอดคล้องและแตกต่างกันไปดังนี้

ศจินทร์ ประชาสันต์ (2552,น.3) ได้กล่าวไว้ในรายงานฉบับย่อ เรื่อง Thailand's Food Security ซึ่งเสนอต่อ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme) ประเทศไทย ว่า พัฒนาของแนวคิดด้านความมั่นคงทางอาหารมีมาอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงพลวัตความเข้าใจของผู้คนต่อบทบาทอาหารในสังคมมนุษย์ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น คำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” เกิดขึ้นครั้งแรกในปี 2517 ในการประชุมอาหารโลก ซึ่งนิยามความมั่นคงทางอาหารว่าเป็นปัญหาความไม่พอเพียงทางด้านอุปทานของประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งๆ หลังจากนั้น เกิดแนวคิดเรื่อง การทรงสิทธิ์ด้านอาหาร (Food entitlement) ซึ่งนิยามอาหารว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ทำให้แนวคิดความมั่นคงทางอาหารไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในความหมายของอุปทานในระดับมหภาคเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงมิติการเข้าถึงและเสถียรภาพของความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคลและครัวเรือนด้วย ในช่วงหลังๆ ความมั่นคงทางอาหารยังได้ขยายครอบคลุมการพิจารณาปัจจัยและบริบทที่เกี่ยวข้องในระดับชุมชน ซึ่งทำให้ประเด็นสำคัญอื่นๆ ที่ไม่ใช่เรื่องอาหารโดยตรง เช่น ความเป็นธรรมทางสังคม การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชน ถูกนำมาวิเคราะห์ภายใต้กรอบของแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร

นนทกานต์ จันทรอ่อน(2557:5-6) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยไว้ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีมูลค่าการส่งออกอาหารและสินค้าเกษตรสูงเป็นลำดับที่ 8 ของโลก และส่งออกข้าว กุ้ง และไก่ เป็นลำดับ 1 ของโลก

ในด้านประชากร ประเทศไทยมีจำนวนประชากร 64,456,695 คน มีอัตราการเติบโตของประชากร (Population Growth) อยู่ที่ร้อยละ 0.77 (ปี พ.ศ. 2553) และมีการคาดการณ์ว่าอัตราการเติบโตของประชากรไทยมีแนวโน้มว่าจะลดลงเหลือเพียงร้อยละ 0.3 ในปี พ.ศ. 2564 ส่วนในด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2554 แม้ว่าภาพรวมทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) หรือรายได้ประชาชาติต่อหัว คำนวณโดยอำนาจซื้อของประชากร (GNI per capita PPP) จะเพิ่มขึ้น แต่อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจในปัจจุบันนั้น (Economic Growth) ชะลอตัวลง จากร้อยละ 3.8 ในปี พ.ศ. 2553 เหลือเพียงร้อยละ 2.6 ใน พ.ศ. 2554

ประเทศไทยมีพื้นที่ทางการเกษตร (Agricultural land) ทั้งหมดประมาณ 208,448 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 40.62 ของพื้นที่ทั้งประเทศ และเป็นพื้นที่เพาะปลูก (Arable land) จำนวน 152,000 ตารางกิโลเมตร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 29 ของพื้นที่ทั้งประเทศ โดยสินค้าเกษตรที่เป็นสินค้าอาหารหลักของประเทศไทย ได้แก่ ข้าว ผัก และผลไม้ต่างๆ เนื้อหมู เนื้อไก่ สินค้าอาหารส่งออกของไทย ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง เนื้อไก่ปรุงสุก สับปะรด และกุ้งแช่แข็ง สินค้าอาหารนำเข้า ได้แก่ ปลาแช่แข็ง ถั่วเหลือง โคเนื้อ นมและผลิตภัณฑ์ต่างๆ

ข้าวถือว่าเป็นอาหารหลักที่สำคัญของไทย และเป็นสินค้าอาหารที่ไทยส่งออกมากที่สุด ด้วยโดยประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมด 110,955 ตารางกิโลเมตร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 50 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด โดยผลิตข้าวได้ 20.64 ล้านตัน ขณะที่ความต้องการบริโภคภายในประเทศ 11.76 ล้านตัน และมีการส่งออก 9 ล้านตัน ในปี พ.ศ. 2553 และในปี พ.ศ. 2555 มีปริมาณการส่งออกประมาณ 6.5 ล้านตัน ซึ่งมีปริมาณลดลง

จากข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น ประเทศไทยมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองทางด้านอาหาร (Food Self-sufficiency) และความน่าจะมีเพียงพอทางด้านอาหาร (Food Availability) โดยเฉพาะข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของไทย เนื่องจากมีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ และสามารถผลิตอาหารและส่งออกอาหารได้ในหลายๆ ประเภท โดยเฉพาะข้าวที่ไทยสามารถผลิตได้อย่างเพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศถึงร้อยละ 75 และเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลก

อย่างไรก็ตาม การที่จะสรุปว่าประเทศไทยมีความมั่นคงทางด้านอาหาร (Food Security) อาจจะเป็นการสรุปที่เร็วเกินไป เนื่องจากข้อมูลของ FAO ยังพบว่า ประชาชนคนไทยส่วนหนึ่งยังจัดอยู่ในกลุ่มผู้อดอยาก (Hunger) หรืออยู่ในภาวะทุพโภชนาการ (Undernourished people) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่อาจส่งผลกระทบต่อการผลิตพืชอาหาร เช่น ฐานทรัพยากรธรรมชาติมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรงส่งผลกระทบต่อการผลิตภาคเกษตรและความมั่นคงอาหาร ระบบการผลิตภาคเกษตรยังต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ ทำให้มีต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่พื้นที่การเกษตรมีจำกัดและถูกใช้ไปเพื่อกิจการอื่น รวมทั้งกรณีการรุกคืบเข้าครอบครองที่ดินในการทำเกษตรกรรมของชาวต่างชาติที่ขัดกฎหมายของไทยไม่ได้ให้สิทธิในการครอบครองไว้แต่ได้อาศัยช่องว่างของกฎหมายโดยการสมรสกับคนไทย ส่งผลให้คนไทยสูญเสียสิทธิการครอบครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง ส่วนการเชื่อมโยงผลผลิตการเกษตร กับภาคอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่ายังอยู่ในวงจำกัดและล่าช้า เนื่องจากการพัฒนาเป็นแบบแยกส่วน ขาดการรวมกลุ่มอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังมีปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อความมั่นคงอาหารเช่นกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ประเทศไทยมีแนวโน้มว่าจะมีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารในอนาคตได้

1.3 แนวคิดเรื่องเกณฑ์ชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร

องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO) ได้กำหนดเกณฑ์การชี้วัดสำหรับการประเมินสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารไว้ดังนี้

สุพานี ธนินุติ (2544) อ้างใน สุธานี มะลิพันธ์ (2552, น.75) ว่า เกณฑ์การชี้วัดสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารระดับโลก (Global Food Security Situation) ประกอบด้วยเกณฑ์การประเมินใน 4 ประเด็นหลัก คือ

1) การประเมินสต็อกคงเหลือของธัญญาหารโลก โดยการสำรวจปริมาณธัญญาหารแล้วนำมาเปรียบเทียบกับความต้องการในการบริโภคของประชากร ซึ่งมาตรฐานของ FAO ได้กำหนดว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปริมาณอาหารกับความต้องการบริโภคถ้ามีอัตราส่วนเท่ากับร้อยละ 17-18 เป็นตัวชี้วัดว่ามีความมั่นคงทางอาหาร

2) การพิจารณาถึงศักยภาพและความสามารถของประเทศผู้ส่งออกอาหารที่สำคัญ 5 ประเทศหลักของโลก ได้แก่ ออสเตรเลีย อาร์เจนตินา แคนาดา สหภาพยุโรป และสหรัฐอเมริกา

3) การสำรวจปริมาณสต็อกคงเหลือของธัญญาหารในแต่ละหมวด ได้แก่ ข้าวสาลี ข้าวโอ๊ต ข้าวโพด

4) การติดตามประเมินการผลิตธัญญาหาร ซึ่งจะเป็นการประเมินจากกลุ่มประเทศที่มีประชากรที่มีรายได้ต่ำและประชากรมีภาวะทุพโภชนาการสูง อาทิ จีน อินเดีย และการประเมินการเคลื่อนไหวของราคาส่งออกธัญญาหารชนิดต่างๆ เช่น ข้าวโพด ข้าว

สุธานี มะลิพันธ์ (2552, น.76) ยังได้กล่าวถึงว่า ในเกณฑ์ชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับประเทศ (National Food Security Situation) ประกอบด้วย

1) ตัวชี้วัดด้านความพร้อมเพียงของอาหารกับความต้องการบริโภคอาหารของคนในประเทศ โดยพิจารณาจากความต้องการพลังงานของอาหาร ต่อคน ต่อวัน

2) ตัวชี้วัดด้านความสามารถในการเข้าถึงอาหาร ซึ่งเป็นความสามารถที่จะเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลา โดยพิจารณาจากรายได้ประชาชาติของประชากรต่อคน ต่อปี และสัดส่วนในด้านรายจ่ายอาหารรวม

3) ตัวชี้วัดด้านการมีปริมาณอาหารสะสม โดยพิจารณาจากความสามารถในการผลิตภายในประเทศ ได้แก่ การคาดการณ์ความหลากหลายของการผลิตอาหาร

4) ตัวชี้วัดด้านสถานการณ์บริโภคอาหารของประชาชน โดยพิจารณาจากสัดส่วนของประชากรที่ขาดอาหารเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ

5) ตัวชี้วัดด้านสถานะทางโภชนาการ โดยพิจารณาจากสัดส่วนร้อยละของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน

6) ตัวชี้วัดด้านทางสาธารณสุข โดยพิจารณาจากอัตราการเสียชีวิตของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี

7) ตัวชี้วัดด้านอนามัย โดยพิจารณาจากปริมาณการมีแหล่งน้ำสำหรับอุปโภค บริโภคที่มีคุณภาพสะอาดและปลอดภัย

สำหรับเกณฑ์ชี้วัดสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารในระดับท้องถิ่น สุธานี มะลิพันธ์ (2552, น.76) ประกอบด้วย

1) การมีอาหารเพียงพอกับความต้องการบริโภคภายในครัวเรือนและชุมชน โดยต้องมีอาหารสะสมอยู่พอสมควร อาหารมีหลากหลายประเภท โดยบริโภคอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นมากกว่าการพึ่งพาอาหารจากภายนอก อาหารในท้องถิ่นมีราคาที่เหมาะสมไม่สูงเกินไปนัก

2) สมาชิกในครัวเรือนและชุมชนต้องเข้าถึงอาหารได้ทั่วถึง เท่าเทียม โดยการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหาร ได้แก่ ป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่ดิน หรือการมีรายได้ที่เพียงพอสำหรับการซื้ออาหารจากร้านค้า รถขายอาหารหรือตลาดเพื่อนำอาหารมาบริโภค

3) มีระบบการจัดการที่ดี เพื่อให้มีอาหารที่เพียงพอกับความต้องการบริโภคภายในครัวเรือนและชุมชน ต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ เพื่อผลิตอาหารประเภทต่างๆ สำหรับตอบสนองความต้องการบริโภค และมีการจัดการเพื่อให้อาหารที่มีสามารถกระจายไปสู่ครัวเรือน ชุมชน ได้อย่างทั่วถึง รวมถึงการรักษาระบบนิเวศให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพหรือให้มีความสมดุลอยู่เสมอ

ศจินทร์ ประชาสันต์ (2552, น.18-23) กล่าวถึงดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง ชุดของปัจจัยที่ชี้วัดมิติใดมิติหนึ่งหรือหลายมิติของความมั่นคงทางอาหาร ที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพที่เป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือผลลัพธ์ที่ได้จากมาตรการแทรกแซง

1.3.1 พัฒนาการของดัชนี

พัฒนาการที่สำคัญของการพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหารที่ผ่านมามี 3 ลักษณะได้แก่

1) จากความพอเพียงของอาหาร สู่ประเด็นการเข้าถึงอาหาร

เนื่องจากในระยะแรกที่แนวคิดความมั่นคงทางอาหารถูกมองว่าเป็นปัญหาของการขาดแคลนอุปทานดัชนีที่ใช้เป็นหลักจะอยู่ในรูปของส่วนต่างระหว่างปริมาณผลผลิตอาหารและความต้องการอาหารของประชากรในระดับภูมิภาคหรือประเทศ หรือที่เรียกว่าตารางสมดุลอาหาร (food balance sheet) ส่วนในระดับย่อยลงไป คือระดับครัวเรือนและปัจเจกจะใช้ภาวะ

โภชนาการเป็นดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหารเนื่องจากความเชื่อที่ว่า การขาดแคลนอาหารในระดับมหภาคจะส่งผลกระทบต่อให้เกิดภาวะทุพโภชนาการ ทำให้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา เกิดการเฝ้าระวังโภชนาการอย่างแพร่หลายในประเทศกำลังพัฒนา โดยจะรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ทางโภชนาการของประชากร โดยใช้ข้อมูลสถานะโภชนาการในเด็กเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม เมื่อความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมถึงประเด็นการเข้าถึงอาหารในเวลาต่อมา ดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมจึงได้รับความสำคัญมากขึ้น แต่เนื่องด้วยการพัฒนาดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมจำเป็นต้องลงทุนทั้งเวลา ทรัพยากรเพื่อทำความเข้าใจกับบริบทของแต่ละชุมชน เป้าหมาย ทำให้จนถึงปัจจุบันมีระบบการติดตามความมั่นคงทางอาหารจำนวนน้อยที่สามารถผนวก รวมทั้งข้อมูลด้านอุปทานและการเข้าถึงไว้ด้วยกัน

2) จากการวัดกวีตย (objective) สู้อัตวิตย (subjective) พัฒนาการในส่วนนี้ได้รับอิทธิพลมาจากงานศึกษาเรื่องความยากจน ซึ่งได้หันมาให้ความสำคัญกับการพึงประสงค์ของคนจน แทนที่จะวัดจากมูลค่าที่เป็นตัวเงินแบบเดิม ดัชนีความมั่นคงทางอาหารโดยอัตวิตยคือ ดัชนีที่อยู่บนฐานของความรู้สึกรู้หรือการรับรู้หรือประสบการณ์ของครัวเรือนหรือปัจเจก ซึ่งยังรวมถึงการให้ความสำคัญกับคุณค่าและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางอาหาร

3) จากการใช้ดัชนีตัวแทน (proxy) สู่อัตวิตยพื้นฐาน (fundamental) การวัดความมั่นคงทางอาหารในงานจำนวนมากมักใช้ดัชนีตัวแทน เช่น ระดับรายได้ ปริมาณแคลอรี ข้อมูลการบริโภค หรือทรัพย์สินที่มี เป็นต้น ซึ่งดัชนีเหล่านี้ไม่ได้เป็นมีความสัมพันธ์พื้นฐานกับระดับความมั่นคงทางอาหารโดยตรง แต่ถือว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับระดับความมั่นคงทางอาหาร ข้อจำกัดของการใช้ดัชนีตัวแทน คือ ในบางบริบทอาจจะไม่สามารถบอกความมั่นคงทางอาหารได้อย่างถูกต้อง เช่น การใช้ระดับรายได้ในการวัดความมั่นคงทางอาหารจะไม่สามารถให้ผลที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ครัวเรือนปลูกพืชอาหารกินเอง นอกจากนี้ ดัชนีตัวแทนอาจทำให้ไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของความไม่มั่นคงทางอาหารที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย เช่น ในสหรัฐฯ ความรู้สึกกังวลว่าอาหารจะไม่เพียงพอมีผลกระทบทางกายได้ทั้งๆที่ครัวเรือนอาจจะยังไม่ได้ประสบกับการขาดแคลนอาหารจริงๆด้วยซ้ำ ดังนั้น งานศึกษาในช่วงหลังจึงได้พยายามเจาะไปที่การศึกษาเชิงคุณภาพ และพัฒนาดัชนีพื้นฐานมากขึ้น

แต่โดยสรุปแล้ว แม้ว่าดัชนีจะมีพัฒนาการไปใน 3 ทิศทางข้างต้นที่สามารถสะท้อนความมั่นคงทางอาหารได้ดียิ่งขึ้น ถึงปัจจุบัน ก็ยังไม่มีดัชนีตัวใดที่สมบูรณ์แบบซึ่งสามารถครอบคลุมมิติของความมั่นคงทางอาหารได้อย่างครบถ้วน ในทางปฏิบัติ จึงอาจพบว่าหลายหน่วยงานหรือองค์กรอาจเลือกใช้ดัชนีเพียงตัวใดตัวหนึ่งหรือหลายตัวประกอบกันขึ้นอยู่กับ

แนวคิดความมั่นคงทางอาหารที่ใช้ เป้าหมาย วัตถุประสงค์และเงื่อนไขทางทรัพยากรของแต่ละหน่วยงาน หน้าที่ของดัชนีอาจแบ่งออกได้เป็น 4 อย่าง คือ

- การคาดการณ์หรือเฝ้าระวังวิกฤตด้านอาหาร (early warning)
- การค้นหาสาเหตุการไม่เข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอ (assessment)
- การกำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อจัดสรรทรัพยากร (targeting)
- การติดตามประเมินผลกระทบจากโครงการความช่วยเหลือหรือการแทรกแซง

ต่างๆ (monitoring or evaluation)

1.3.2 ประเภทดัชนี

โดยทั่วไป ดัชนีความมั่นคงทางอาหารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ หนึ่ง ดัชนีกระบวนการซึ่งวัดปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับอุปทานอาหารและการเข้าถึงอาหาร และ สอง ดัชนีผลลัพธ์ ซึ่งวัดความมั่นคงทางอาหารจากมุมมองของการบริโภคอาหาร เช่น ปริมาณแคลอรี การรับรู้ของครัวเรือน และความหลากหลายของอาหารที่กิน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ภายใต้แนวคิด “สิทธิอาหาร” จะมีการแบ่งประเภทดัชนีเป็นดัชนีโครงสร้างอยู่ด้วย ดังนั้น ในที่นี้จึงขอแบ่งประเภทดัชนีออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ดัชนีกระบวนการ ดัชนีผลลัพธ์ และดัชนีโครงสร้าง

ดัชนีกระบวนการ (process indicator) เป็นดัชนีที่แสดงความมั่นคงทางอาหารในมิติของอุปทานอาหาร (food supply) และการเข้าถึง (access) ในพื้นที่หนึ่งๆ ประกอบด้วย การศึกษาปัจจัยทางสภาพอากาศ เศรษฐกิจและสังคมต่างๆที่จะส่งผลกระทบต่ออุปทานและการเข้าถึงอาหาร โดยทั่วไป มักพบดัชนีกระบวนการแบบใดแบบหนึ่งในระบบการประเมินผลหรือระบบติดตามความมั่นคงทางอาหารที่ใช้กันอยู่

1) สถานการณ์อุปทานอาหาร (food supply) ดัชนีที่แสดงสถานการณ์อุปทานอาหารมีอยู่หลายตัว เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ (เช่น ปริมาณน้ำฝน) สภาพและการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม สถานการณ์การผลิตทางการเกษตร ดุลอาหาร (food balance sheet) การจัดการแมลงและศัตรูพืช โครงสร้างตลาดและการสนับสนุนเชิงสถาบันอื่นๆ (เช่น จำนวนตลาดหรือจำนวนร้านค้า ในท้องถิ่น ระยะทางไกลไกลจากแหล่งอาหาร สภาพถนนหนทาง และการเข้าถึง โครงการช่วยเหลือต่างๆของรัฐ เป็นต้น) รวมถึง ความขัดแย้งในพื้นที่และสงคราม

ข้อดี สามารถให้ภาพแนวโน้มในระดับมหภาคได้ รวมทั้งเป็นข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมโดยหน่วยงานต่างๆ อยู่แล้ว

ข้อเสีย ข้อมูลมักอยู่ในรูปข้อมูลมหภาค ทำให้ยากแก่การค้นหากลุ่มประชากรหรือพื้นที่เสี่ยง

2) ดัชนีรายได้ (Income indicators) ดัชนีรายได้ เป็นดัชนีที่สะท้อนถึงการเข้าถึงอาหาร โดยเฉพาะในหมู่คนที่ไม่สามารถผลิตอาหารเองและต้องซื้อกินเป็นหลัก การวัดทางตรงทำได้โดยนารายได้จากทุกแหล่งของครัวเรือนมารวมกัน แต่การวัดทางตรงอาจต้องใช้เวลามากและได้ข้อมูลรายได้ที่ต่ำกว่าความเป็นจริง ดังนั้นจึงมีการใช้ตัวแปรแทนหรือวัดทางอ้อมแทน ซึ่งใช้เวลาน้อยกว่า และมีต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเก็บข้อมูลต่ำกว่า 24 เช่น การเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สำคัญ เช่น ที่ดินและสินค้าฟุ่มเฟือย ค่าใช้จ่ายทั้งหมดของครัวเรือน จำนวนแหล่งที่มาของรายได้ จำนวนคนที่อยู่ในวัยทำงานของครัวเรือน ประเภทวัสดุที่ใช้สร้างบ้าน ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของครัวเรือน เป็นต้น

3) ยุทธศาสตร์การปรับตัวของครัวเรือน (coping strategy indicators) ดัชนีนี้ต่างจากดัชนีตัวอื่นๆ เนื่องจากอยู่บนพื้นฐานแนวคิด “ความไม่มั่นคงทางอาหาร” มากกว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” ซึ่งจะให้ความสำคัญกับ “ความเปราะบาง” และ “ความสามารถในการจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้น” ของครัวเรือน ความเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือนจะแตกต่างกันเพียงไรสามารถพิจารณาจากยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาของครัวเรือน/ปัจเจก (coping strategies) ในแต่ละช่วงเวลาเมื่อเกิดภัยพิบัติหรือปัจจัยความเสี่ยงต่างๆที่นำมาสู่สถานการณ์ความไม่มั่นคงทางอาหาร หากครัวเรือนประสบสถานการณ์ทางอาหารที่เลวร้ายมากขึ้น รูปแบบของการปรับตัวจะมีแนวโน้มเป็นไปในทิศทางที่ย้อนกลับไปเป็นแบบเดิมได้น้อยลง (less reversible)

ข้อดี เหมาะกับบริบทในแต่ละท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับประเด็นความเปราะบาง ใช้เวลาเก็บข้อมูลน้อย ค่าถามเป็นที่เข้าใจได้ง่าย

ข้อเสีย การปรับตัวโดยวิธีเดียวกันในความเข้าใจแต่ละคนอาจแตกต่างกัน ทำให้มีปัญหาในการเปรียบเทียบข้ามครัวเรือน ชุมชนหรือบริบท (เช่น ระหว่างครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน) เนื่องจากพฤติกรรมบางอย่างในแต่ละพื้นที่อาจมีความหมายแตกต่างกัน

1.3.3 ดัชนีผลได้จากการบริโภค (outcome indicators)

ดัชนีชี้วัดจำนวนมากใช้ผลได้จากการบริโภคเป็นตัวแปรแทนในการวัดความมั่นคงทางอาหารของปัจเจกหรือครัวเรือน การวัดผลได้จากการบริโภคสามารถวัดได้หลายทาง ได้แก่

1) การรับรู้ของครัวเรือน (perception) การสอบถามครัวเรือนเรื่องความมั่นคงทางอาหารสามารถเปิดเผยให้เห็นถึงแง่มุมทางการยอมรับทางวัฒนธรรมในอาหารที่ครัวเรือนบริโภค รวมถึงปัญหาการขาดแคลนและการเข้าถึงอาหารในบางช่วงเวลาของปี

ข้อเสีย ครัวเรือนอาจไม่ตอบตามความรู้สึกหรือการรับรู้ที่แท้จริง เพราะต้องการความช่วยเหลือบางอย่างจากผู้สัมภาษณ์

2) รายจ่ายหรืองบประมาณด้านอาหารของครัวเรือน การวัดรายจ่ายด้านอาหารของครัวเรือนสามารถบ่งบอกถึงความสามารถและความเสี่ยงในทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ในการดูแลความมั่นคงทางอาหารของตนเอง ครัวเรือนได้ที่มีรายจ่ายด้านอาหารคิดเป็นสัดส่วนต่อรายจ่ายทั้งหมดจำนวนมากย่อมมีความเสี่ยงหรือเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารมาก นอกจากนี้ รายจ่ายด้านอาหารยังสามารถนำมาแปลงเป็นข้อมูลพลังงานแคลอรีได้อีก

ข้อเสียคือ ไม่ได้นับรวมถึงอาหารที่ครัวเรือนผลิตหรือเก็บเองจากธรรมชาติ การเก็บข้อมูลยุ่งยากและใช้เวลา

3) ปริมาณพลังงานจากอาหาร

(1) การวัดพลังงานจากอาหารที่ปัจเจกบุคคลบริโภค การวัดพลังงานในระดับบุคคลจะวัดจากประเภทและปริมาณอาหารทั้งหมดที่บริโภคเข้าไป (รวมถึงขนมขบเคี้ยว) ในแต่ละวันทั้งที่บริโภคภายในครัวเรือนหรือซื้อจากนอกครัวเรือนเป็นระยะเวลาประมาณ 7 วัน ติดต่อกัน เพื่อรวมปัจจัยความเบี่ยงเบนในแต่ละวันที่เกิดขึ้น การวัดอาจทำได้ทั้งโดยการสังเกตและจากการสัมภาษณ์จากความทรงจำ จากนั้นปริมาณอาหารที่บริโภคจะถูกแปลงเป็นปริมาณพลังงานแคลอรีตามสูตรการคำนวณ การวัดความมั่นคงทางอาหารก็จะนำตัวเลขพลังงานแคลอรีที่คำนวณได้มาเทียบกับค่าตัวเลขความต้องการอาหารขั้นต่ำมาตรฐาน

ข้อดี ข้อมูลที่ได้มีความถูกต้องในแง่สารอาหารหรือโภชนาการที่แต่ละบุคคลได้รับ ทำให้สามารถทราบความแตกต่างภาวะโภชนาการที่อาจจะแตกต่างกันในครัวเรือน

ข้อเสีย ต้องเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลานาน อาศัยทักษะในการเก็บข้อมูลสูง และต้องมีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้อย่างรอบคอบก่อนที่จะนำมาใช้

(2) การวัดพลังงานจากอาหารที่เตรียมเพื่อบริโภคในครัวเรือน วิธีนี้วัดพลังงานจากปริมาณอาหารที่ผ่านการปรุงหรือแปรรูปซึ่งครัวเรือนเตรียมไว้สำหรับการบริโภค ภายในระยะเวลาหนึ่งๆ ซึ่งโดยมากจะเป็น 1-2 สัปดาห์ โดยเก็บข้อมูลจากการสอบถามผู้รับผิดชอบดูแลอาหารในครัวเรือน จะมีการแยกอย่างชัดเจนระหว่างปริมาณอาหารที่ซื้อ ปริมาณอาหารที่เตรียมเพื่อการบริโภค และปริมาณอาหารที่เสิร์ฟจริง ส่วนมาก การเก็บข้อมูลจะได้หน่วยวัดปริมาณอาหารที่อยู่ในรูปหน่วยวัดท้องถิ่น เช่น กระป๋อง หม้อ ถุง ดังนั้น จึงต้องแปลงหน่วยเหล่านั้นให้อยู่ในรูปหน่วยวัดมาตรฐาน เช่น กิโลกรัม แล้วหักลบปริมาณอาหารที่สูญเสียไปจากการปรุงหรือกระบวนการแปรรูป หลังจากนั้นจึงแปลงให้อยู่ในรูปของพลังงานแคลอรี

ข้อดี ใช้เวลาเก็บข้อมูลน้อย คือ ประมาณ 30 นาทีต่อครัวเรือน และใช้ทักษะในการเก็บข้อมูลน้อยกว่าเมื่อเทียบกับการวัดจากปริมาณอาหารที่บริโภคในระดับปัจเจก

ข้อเสีย ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จะน้อยกว่าข้อมูลจากการบริโภคจริงๆ การเก็บข้อมูลจากความทรงจำเรื่องการเตรียมอาหารในช่วง 1-2 สัปดาห์ที่ผ่านมาจะมีข้อผิดพลาดได้ง่าย ข้อมูลที่ได้จะไม่นับรวมถึงการบริโภคอาหารนอกครัวเรือนและไม่แยกความต่างของการบริโภคระหว่างบุคคลในครัวเรือน

(4) ความหลากหลายของอาหาร (Dietary diversity) ความหลากหลายของอาหารเป็นดัชนีหนึ่งที่มีงานศึกษารองรับค่อนข้างมาก และพบว่ามีความสัมพันธ์กับปริมาณแคลอรี การบริโภคต่อหัวและปริมาณแคลอรีที่ครัวเรือนมีไว้สำหรับการบริโภคทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง ทั้งในครัวเรือนฐานะปานกลางและยากจน สามารถนำมาใช้เป็นตัวแปรแทนของคุณภาพอาหารที่ครัวเรือนบริโภคได้ ความหลากหลายของอาหารในช่วงเวลาหนึ่งๆยังบ่งบอกถึงความสัมพันธ์กับระดับรายได้ที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง และเป็นการตั้งสัญญาณถึงความเปราะบางของกลุ่มประชากรเมื่อจำนวนความหลากหลายของอาหารที่บริโภคเริ่มลดลงความหลากหลายของอาหารพิจารณาจากจำนวนประเภทอาหารหรือกลุ่มอาหารที่ครัวเรือนรับประทานภายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง การเก็บข้อมูลทำได้โดยให้สมาชิกในครัวเรือนหนึ่งคนหรือมากกว่านั้นระบุประเภทหรือชนิดอาหารที่ครัวเรือนรับประทาน และความถี่ในการรับประทานจากรายการอาหารที่เตรียมไว้ก่อนหน้านั้นแล้วจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ยิ่งรายการอาหารที่เตรียมไว้มีเยอะเป็นจำนวน 100-200 รายการจะทำให้การแยกกลุ่มระหว่างครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกันทำได้ดีขึ้น

ข้อดี การเก็บข้อมูลความหลากหลายอาหารทำได้ง่ายกว่าการเก็บข้อมูลแคลอรี ใช้เวลาน้อยเพียง 10 นาทีต่อการสอบถามต่อครั้ง และคำถามคำตอบก็ตรงไปตรงมา ไม่เสียเวลาตีความ มีต้นทุนเก็บข้อมูลต่ำ

ข้อเสีย ไม่ได้พิจารณาในแง่ปริมาณอาหารที่บริโภค และความหลากหลายของอาหารในแต่ละพื้นอาจมีความหมายแตกต่างกันไป

5) ความถี่ในการบริโภคอาหาร เป็นการวัดความถี่ในการบริโภคอาหารจำนวนหนึ่งที่เป็นส่วนสำคัญในอาหารแต่ละมื้อในช่วงระยะเวลา 24 ชั่วโมงที่ผ่านมา เช่น ถ้ามื้อถึงจำนวนมื้ออาหารที่บริโภคต่อวัน จำนวนมื้ออาหารที่ประกอบไปด้วยเนื้อสัตว์ เป็นต้น วิธีนี้ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการเก็บข้อมูล ทำให้รับทราบความแตกต่างในความถี่ของการบริโภคของแต่ละครัวเรือน

6) ปริมาณการสำรองอาหาร ปริมาณการสำรองอาหารหมายถึงการสำรองอาหารในช่วงปีที่ผ่านมาหรือในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งที่ครัวเรือนอาจมีความเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารเป็นพิเศษ เช่น ช่วงก่อนการเก็บเกี่ยว

1.3.4 ดัชนีเชิงโครงสร้าง (Structural indicators)

ดัชนีเชิงโครงสร้างแสดงถึงโครงสร้างทางสถาบันหรือทางกฎหมายต่างๆที่ดำรงอยู่ซึ่งให้หลักประกันกับความมั่นคงทางอาหาร สถาบันเหล่านี้รวมถึงรัฐธรรมนูญ กฎหมายภายในประเทศ กรอบนโยบายและการดำรงอยู่ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง ดัชนีเชิงโครงสร้างนี้เกี่ยวข้องกับ การติดตามตรวจสอบการดำเนินตามพันธกรณีของรัฐในเรื่องสิทธิการเข้าถึงอาหาร ส่วนใหญ่แล้ว การพิจารณาดัชนีเชิงโครงสร้างจะดูเพียงว่า “มี” หรือ “ไม่มี” เท่านั้น แต่บางครั้งก็อาจไม่เพียงพอ เพราะจำเป็นต้องสอบถามเพิ่มเติมถึงคุณภาพของกฎหมายและสถาบันที่มีอยู่ ตัวอย่างดัชนีเชิงโครงสร้าง เช่น กฎหมายว่าด้วยสิทธิที่จะมีอาหารอย่างเพียงพอ สถาบันที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางอาหาร สถาบันด้านตุลาการที่จะให้การเยียวยาอย่างทันที่กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคและอาหารปลอดภัย นโยบายแห่งชาติว่าด้วยการผลิตทางการเกษตร การคุ้มครองการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการผลิต โครงการความช่วยเหลือทางสังคม เป็นต้น

จากการศึกษาแนวคิดทางด้านความมั่นคงทางอาหารทั้งแนวความคิดทั่วไป ในบริบทของสังคมโลกและแนวความคิดในบริบทของสังคมไทย ตลอดจนการให้นิยามความหมายของผู้เกี่ยวข้องที่หลากหลาย สามารถสรุปเพื่อนำมาเป็นกรอบความคิดในการศึกษาด้านความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารหมายถึง การที่ครอบครัวและชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านอาหาร รวมทั้งมีความสามารถเข้าถึงหรือตัดสินใจด้านทรัพยากรอาหาร ได้อย่างเป็นธรรม เพื่อนำมาบริโภคในชีวิตประจำวันได้ในปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการและความพึงพอใจของคนในชุมชนด้วยวิธีการเก็บหาอาหารตามธรรมชาติ โดยจะต้องมีสิทธิเข้าถึงในทรัพยากรธรรมชาติได้โดยไม่ถูกจำกัดพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจะต้องอยู่บนพื้นฐานการบริหารจัดการที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน และการผลิตอาหาร(ระบบการเกษตร) โดยที่คนในชุมชนสามารถใช้ทักษะและเครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อนำอาหารจากแหล่งต่างๆ มาบริโภคในชีวิตประจำวันได้อย่างพอเพียงและต่อเนื่องอย่างยั่งยืน รวมถึงการแลกเปลี่ยนหรือการซื้อขาย และการเกี่ยวพันกันทางวัฒนธรรมการแบ่งปัน

ทั้งนี้ได้มีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารใน 3 มิติที่สำคัญ คือ การมีอยู่ของอาหาร (Food Availability) ที่มีเงื่อนไขอยู่ที่ฤดูกาล แหล่งอาหาร และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ, ความสามารถในการเข้าถึงอาหาร (Food Accessibility) หรือความสามารถในการมีอาหารได้ (Affordability) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิในการเข้าถึงอาหาร และการใช้อาหารให้เป็นประโยชน์ (Food Utilization)

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้

สังคมปัจจุบันกำลังเปลี่ยนจากสังคมที่ให้ความสำคัญกับสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศ มาเป็นการให้ความสำคัญกับความรู้ นั่นคือ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm shift) ที่เคยมีลักษณะของสารสนเทศคืออำนาจ (Information is power) มาเป็น ความรู้คืออำนาจ (Knowledge is power) เนื่องจากความรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของบุคคลรวมทั้งองค์กรของแต่ละบุคคลที่เป็นสมาชิกอยู่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในความรู้และสิ่งที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายของความรู้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน 2546: 232) ได้ให้ความหมายของความรู้ไว้ว่า ความรู้คือสิ่งที่สะสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจในสิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยินได้ฟัง การคิดหรือการปฏิบัติ องค์กรวิชาในแต่ละสาขา

ภรณ์ ต่างวิวัฒน์ (2554, น.1-8) อธิบายความหมายของความรู้ว่า ความรู้ เป็นสารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด ซัดกลา เปรียบเทียบ เลือกลงใช้ เชื่อมโยง และบูรณาการกับความรู้และประสบการณ์เดิม เกิดการประสมประสานระหว่างสถานการณ์ ค่านิยม ความรู้ในบริบท มีความรู้แจ้งจนเกิดเป็นความเข้าใจ และพัฒนาจนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ซึ่งความรู้เหล่านี้เมื่อนำไปใช้จะไม่หมดไป แต่จะงอกเงยยิ่งขึ้น

วิจารณ์ พานิช อ้างถึงใน เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2556, น.6-7) อธิบายว่า ความรู้มาจากการจัดระบบและตีความสารสนเทศตามบริบท การจัดการสมัยใหม่ ซึ่งเป็นยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน จึงเห็นว่าความรู้เป็นทุนปัญญาสำหรับใช้สร้างคุณค่าและมูลค่า ซึ่งอาจเป็นมูลค่าทางธุรกิจหรือคุณค่าทางสังคมก็ได้ โดยความรู้เหล่านี้มีอยู่ 4 ระดับ คือ

- 1) ความรู้เชิงทฤษฎี (Know – what) เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง รู้ว่าอะไร เป็นอะไร ซึ่งจำมาจากความรู้ชัดแจ้ง เมื่อนำไปใช้งานก็จะไม่มั่นใจ อาจได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง
- 2) ความรู้เชิงปฏิบัติและเชิงบริบท (Know – How) เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริงภายใต้สภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อน จนเกิดความรู้ที่ฝังลึก เป็นทักษะหรือประสบการณ์ สามารถนำเอาความรู้ที่ได้มาปรับใช้ตามสภาพแวดล้อมหรือบริบทของตนได้
- 3) ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (Know – Why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลที่อธิบายได้ว่า ทำไมความรู้นั้นๆ จึงใช้ได้ผลในบริบทหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลกับอีกบริบทหนึ่ง เป็นการ

นำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ พร้อมรับความรู้จากผู้อื่นมาปรับใช้ในบริบทของตนเอง

4) ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (Care – Why) เป็นความรู้ของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่ขับเคลื่อนจากภายในจิตใจตนเองให้กระทำสิ่งนั้นๆเมื่อเผชิญสถานการณ์ เป็นความรู้ในผู้ที่ประมวล และวิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่กับความรู้ที่ได้รับมา สร้างเป็นความรู้ใหม่

2.2 ประเภทของความรู้

Polanyi และ Nonaka อ้างถึง ในอัญญาณี คล้ายสุบรรณ (2550,น.14) ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภทคือ ความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) และ ความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) มีรายละเอียด ดังนี้

1) ความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) บางครั้งเรียกว่าความรู้แบบนามธรรม เป็นความรู้ที่ไม่เป็นทางการ การถ่ายทอดรายละเอียดออกมาเป็นเอกสารเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เป็นความรู้ที่เจ้าของความรู้ได้มาจากประสบการณ์ เป็นพรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคล ยากที่จะสื่อสารให้คนอื่นรู้ ดังคำกล่าวของ Polanyi ที่ว่า เราสามารถรู้ได้มากกว่าที่เราจะสามารถบอกออกมาได้ (We can Know more than we can tell) เป็นความรู้ที่หยั่งรากลึกอยู่ในการกระทำ และในพันธกิจเฉพาะบริบทของแต่ละบุคคล

2) Rumizen & Tiwana อ้างถึง ในอัญญาณี คล้ายสุบรรณ (2550,น.15) อธิบายว่าความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้แบบรูปธรรม ที่เจ้าของสามารถบอกหรือบรรยายออกมาเป็นคำพูดหรือข้อเขียนได้ ส่งผ่านหรือสื่อสารออกมาเป็นภาษาที่เป็นระบบและรูปแบบที่ชัดเจน แบ่งปันแลกเปลี่ยนกับคนอื่นได้ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดออกมาอยู่ในรูปสื่อประเภทต่างๆได้ เช่น ฐานข้อมูล หนังสือ เอกสาร ตำรา คู่มือ และอื่นๆ

ความรู้ประเภทนี้สามารถมองเห็น สัมผัส และเข้าถึงได้ง่ายกว่าความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้แฝงเร้น ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมและมีความเป็นส่วนตัวสูง การจะเข้าถึงหรือการจะได้รับความรู้จากเจ้าของความรู้ต้องขึ้นกับปัจจัยหลายอย่างโดยเฉพาะความพึงพอใจ ความรัก ความสนิทสนมคุ้นเคย ตลอดจนความไว้วางใจระหว่างเจ้าของความรู้กับผู้รับความรู้

2.3 แหล่งที่มาของความรู้

อัญญาณี คล้ายสุบรรณ (2550,น.43-47) ได้จำแนกตามประเภทของความรู้ 2 ประเภท คือ แหล่งความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และแหล่งความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) มีรายละเอียด ดังนี้

2.3.1 แหล่งความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งสิ่งพิมพ์ และแหล่งที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์

1) แหล่งสิ่งพิมพ์ นับเป็นแหล่งความรู้ที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง สามารถเข้าถึงได้ง่าย ได้แก่ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ จุลสาร เอกสารการประชุม รายงานการประชุม วิทยานิพนธ์ และสิ่งพิมพ์รัฐบาล

2) แหล่งที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ ได้แก่ แหล่งอิเล็กทรอนิกส์ แหล่งโสตทัศนวัสดุ เช่น รูปภาพ ภาพถ่าย สไลด์ ภาพยนตร์ วัสดุบันทึกเสียงและภาพ เป็นต้น แหล่งวัสดุย่อส่วน เป็นแหล่งความรู้ที่ได้จากการถ่ายภาพต้นฉบับลงบนม้วนฟิล์ม ให้มีขนาดเล็กไม่สามารถอ่านด้วยตาเปล่าต้องใช้เครื่องอ่าน แหล่งวิทยาคารต่างๆ เช่น ห้องสมุด ศูนย์สารสนเทศ พิพิธภัณฑ โบราณสถาน สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน เป็นต้น และของจริง เป็นแหล่งความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสภาพจริงตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ทะเล พืชพันธุ์ไม้ สัตว์ และส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ปราสาทราชวัง เจ็อน อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

2.3.2 แหล่งความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) แหล่งความรู้ประเภทนี้ คือ บุคคล ทั้งที่เป็นส่วนบุคคลและกลุ่มบุคคลที่รวมกันอยู่ในองค์กร ความรู้เหล่านี้มีทั้งที่สามารถถ่ายทอดได้บันทึกได้ ถ่ายทอดออกมาให้คนอื่นรับรู้ได้แต่ไม่สามารถบันทึกได้ และเจ้าของความรู้ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาให้คนอื่นรู้ได้ ความรู้เช่นนี้จะฝังตัวอยู่ในทักษะ ความสามารถ ความเชื่อ คุณค่าประสบการณ์ บรรทัดฐาน กระบวนการทำงาน เป็นความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การฝึกฝนตนเอง การทดลองปฏิบัติงานที่เกิดจากความร่วมมือกัน

2.4 การแสวงหาความรู้

การที่จะเข้าถึงแหล่งความรู้ แล้วนำความรู้ออกมาใช้ประโยชน์ได้นั้น จำเป็นต้องมีเครื่องมือและกลยุทธ์ที่เหมาะสม ทั้งที่เป็นแหล่งความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งและแหล่งความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้แฝงเร้น

การแสวงหาความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งเครื่องมือที่ต้องใช้คือ แหล่งสิ่งพิมพ์และแหล่งอิเล็กทรอนิกส์ การแสวงหาความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้แฝงเร้น จะแตกต่างไปจากการแสวงหาความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ การแสวงหาความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้แฝงเร้น จะอยู่ในลักษณะการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้เป็นเจ้าของความรู้และผู้รับถ่ายทอดความรู้ อาจเป็นการสนทนา การสังเกต การลงมือฝึกฝนปฏิบัติ ตามที่มองเห็นหรือสังเกตได้

สรุป ความรู้คือการที่ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัสแล้วเก็บสะสมมาเป็นประสบการณ์ความรู้ ไม่ได้เกิดจากเพียงในห้องเรียนหรือตำราเรียน ความรู้เกิดจากทุกอย่างอย่างสังรอบๆตัวเรา ทั้งด้วยการรับรู้ เรียนรู้และแสวงหาความรู้จากแหล่งหรือช่องทางต่างๆเพื่อไปสู่กระบวนการคิด พิจารณาศึกษา ให้รู้แจ้งจนเกิดเป็นความเข้าใจ ความรู้จะไม่มีวันหมดไป หากนำไปใช้สร้างคุณค่าให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง แก่ผู้อื่นและสังคมต่อไป

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดเห็น

3.1 ความหมายของความคิดเห็น

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520,น.3) ได้อธิบายความหมายของความคิดเห็นไว้ว่า เป็นการแสดงออกทางทัศนคติอย่างหนึ่งแต่เป็นการแสดงทัศนคติที่มีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ และพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ภายนอก

จะเห็นว่า ความคิดเห็นของบุคคลเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความรู้ ประสบการณ์และสภาพแวดล้อม ดังเช่น ประสาท หลักศิลา (2529,น.399) กล่าวว่า ความคิดเห็นเกิดจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ภูมิหลังของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทำให้การแสดงออกความคิดเห็นในแต่ละเรื่องแตกต่างกัน และธิดา โมสิกรัตน์ (2547,น.56) อธิบายว่า ความคิดเห็นเป็นของบุคคล โดยเฉพาะ ความคิดเห็นของบุคคลพัฒนามาจากสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางวัฒนธรรม ความคิดเห็นสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติก่านิยม และมักจะแสดงออกโดยมีพื้นฐานจาก ความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ อารมณ์ เป็นต้น

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความคิดเห็นเป็นการสะท้อนผลที่เกิดจากการนึกคิด จากประสบการณ์ สิ่งที่เคยพบเห็นรวมไปถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ความคิดเห็นมาจากทั้งบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือเป็นกลุ่ม แสดงออกต่อสิ่งที่เขาให้ความสนใจ ซึ่งจะมีหลากหลายความคิดเห็นจะเหมือนหรือแตกต่างกันออกไปก็ได้ ไม่ใช่เรื่องที่ผิดหรือถูก

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

Remmer (1954,น.158-159) จำแนกความคิดเห็น ออกเป็น 2 ประการ โดยแบ่งจากลักษณะความเห็นแบบสุดโต่งกับความคิดเห็นที่มีลักษณะกลางๆ Remmer อธิบายไว้ดังนี้

1) ความคิดเห็นเชิงบวกสุด-เชิงลบสุด (Extreme opinion) เป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ โดยมีลักษณะความคิดเห็นแบบสุดขั้วสุดโต่ง แบ่งเป็นความคิดเห็นในทิศทางบวกสุด ได้แก่ ความรักจนหลง ความคิดเห็นในทิศทางลบสุด ได้แก่ ความรังเกียจ ความคิดเห็นนี้รุนแรงเปลี่ยนแปลงยาก

2) ความคิดเห็นจากความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive contents) เป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการเรียนรู้ ความเข้าใจ ไม่สุดโต่งเกินไป เช่น ความรู้ความเข้าใจในทางที่ดี เช่น ชอบยอมรับ เห็นด้วย ความรู้ ความเข้าใจในทางที่ไม่ดี เช่น ไม่ชอบ ไม่ยอมรับ ไม่เห็นด้วย

Foster (1992,น.88) กล่าวว่า แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น เกิดจากมูลเหตุ 2 ประการ คือ

1) *ประสบการณ์ (Experiences)* เป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดความคิดเห็น ไม่ว่าจะประสบการณ์ในรูปแบบใด ไม่ว่าจะ เป็นประสบการณ์ทางตรง (Directed experiences) ที่ผู้แสดงความเห็นประสบมาโดยตรง เช่น จากการ ได้ฟัง การอ่าน การปฏิบัติ หรือจากการ ได้ยิน ประสบการณ์ทางอ้อม (Indirect experiences) เป็นประสบการณ์ที่ผู้แสดงความเห็นไม่ได้สัมผัส มาด้วยตนเอง

2) *ระบบค่านิยมและการตัดสินใจค่านิยม (Value system and judgment)* เนื่องจาก ค่านิยมและการตัดสินใจค่านิยมของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกันทำให้ในแต่ละสังคม อาจจะมีทัศนคติหรือความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแตกต่างกันไปตามค่านิยม และการตัดสินใจ ค่านิยม

สรุปได้ว่าความคิดเห็นเป็นการสะท้อนผลที่เกิดจากการนึกคิด จากประสบการณ์ สิ่ง ที่เคยพบเห็นรวมไปถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตโดยสื่อผ่านออกมาในรูปของความคิดเห็นเพื่อ ตอบสนองความต้องการ การวัดความคิดเห็นจึงเป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถตอบสนอง ความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้ เช่นวิธีการทำประชามติ ดังที่ นพมาศ ชีระเวทิน (2542) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็นไว้ว่า ความคิดเห็นนั้นถูกจัดว่าเป็นส่วนที่มนุษย์ได้แสดงออกมา โดยการพูดหรือการเขียน มนุษย์จะพูดจากใจจริง พูดตามสังคม หรือพูดเพื่อเอาใจผู้ฟังก็ตาม แต่เมื่อ พูดหรือเขียนไปแล้วก็ทำให้เกิดผลได้ คนส่วนใหญ่มักจะถือว่าสิ่งที่มนุษย์แสดงออกมานั้น เป็นสิ่งที่ สะท้อนถึงความในใจ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความคิดเห็นมีความใกล้เคียงกับทัศนคติเป็นอย่างมาก จน บางครั้งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เป็นความรู้สึกเฉพาะของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่ง อาจเกิดจากพื้นฐานความรู้ของแต่ละบุคคล โดยอาจแสดงออกด้วยการพูดหรือการเขียนที่มี ลักษณะเป็นการลงมติหรือตีความ ในลักษณะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ซึ่งอาจจะไม่เป็นที่ยอมรับ ของบุคคลอื่นๆ ได้

3.3 ความสำคัญของความคิดเห็น

ชยอนันต์ สมุทวนิช (2537,น.29) กล่าวว่า โครงการพัฒนาใดๆ จะทำให้สำเร็จ บรรลุเป้าหมายได้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชน ให้สาธารณชนมีส่วนร่วมหรือมีสิทธิในการ แสดงความคิดเห็น ก็จะทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกในการเป็นเจ้าของ เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือรักษาไว้

สุรชัย มีทอง (2545,น.10-11) อ้างว่า Feldman ได้กล่าวไว้ว่า การสำรวจความคิดเห็น เป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจความรู้สึกของคนต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยสื่อสารผ่านการพูด การเขียน และการแสดงออก การสำรวจความคิดเห็นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายต่างๆ

การเรียนรู้แนวความคิดของบุคคลหรือกลุ่มคนจะสามารถทำให้ตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างตรงจุดไม่เกิดการต่อต้าน

สรุปได้ว่า ความคิดเห็นเป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจต่อตัวของผู้ที่แสดงความคิดเห็นว่าเขา มีความต้องการอย่างไร มีแนวคิดอย่างไร และสามารถนำความคิดเห็นนั้นไปใช้ในการวางแผน กำหนดนโยบาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขปัญหา และจัดการให้ตรงความต้องการของกลุ่มบุคคลได้

3.4 วิธีการวัดความคิดเห็น

ลอร์ดวอน ชันซ็อน (2544,น.11) กล่าวว่า เนื่องจากความคิดเห็นและทัศนคติมีความหมายใกล้เคียงกัน ดังนั้น การวัดความคิดเห็นจึงสามารถใช้วิธีเดียวกันกับการวัดของทัศนคติ แต่การค้นหาทัศนคติอันเป็นพฤติกรรมจากภายในนั้นเป็นเรื่องยาก วิธีการวัดความคิดเห็นจึงสามารถกระทำได้โดยการศึกษาพฤติกรรมจากภายนอกของบุคคลแทนวิธีการวัดพฤติกรรมจากภายนอก สามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

1) การรายงานตนเอง (Self-report measures) เป็นการวัดทัศนคติโดยการให้ผู้ถูกวัดแสดงความรู้สึกลงของตนเองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ต้องการจะวัด โดยจะทำการวัดเพียง ดี-ไม่ดี สนับสนุน-คัดค้านเห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย มาตรฐานทัศนคติแบบนี้ แบ่งออกได้หลายประเภท ดังนี้

(1) มาตรฐานของเทอร์สโตน (Thurstone) เป็นการรวบรวม ข้อความ ที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติที่ต้องการวัด โดยควรมีข้อความที่ใช้วัดมากกว่า 100 ข้อความ แล้วกำหนดลักษณะของการวัดเป็นทางบวกอย่างมาก เป็นกลางและเป็นทางลบอย่างมาก เมื่อได้คำตอบจากการวัดแล้ว จึงนำมาคำนวณหาค่ามัธยฐาน และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของแต่ละข้อความแล้วเลือกข้อความตามค่ามาตรฐานวัดที่ได้ก็จะเหลือข้อความเพียง 20 ข้อความหรือมากที่สุดก็ไม่เกิน 45 ข้อความ

(2) มาตรฐานของไลเคิร์ต (Likert type scales) พัฒนามาจากของเทอร์สโตน มีข้อความทั้งเชิงบวกและเชิงลบปะปนกัน โดยแบ่งระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่มีความเห็น ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แต่ข้อเสียของมาตรฐานวัดไลเคิร์ต คือ มักจะมีผู้ตอบในช่องว่าไม่มีความเห็น จึงปรับเปลี่ยนจาก ตัวเลือกไม่มีความเห็นเป็นเห็นด้วยเพียงเล็กน้อยและไม่เห็นด้วยเพียงเล็กน้อยแทน

ลิน พันธุ์พินิจ (2544,น.176-177) ได้อธิบายเกี่ยวกับ Arbitrary Weighting Method หรือค่ามาตรฐานสำหรับการเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณได้ ซึ่งเป็นเทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ออกเป็น 5 ระดับ คือ เห็นด้วยน้อยที่สุด เห็นด้วยน้อย เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยมาก และเห็นด้วยมากที่สุด

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2544, น.122) มีความเห็นว่า วิธีการวัดทัศนคติในงานวิจัย นิยมนำวิธีการวัดทัศนคติของนักวิชาการสำคัญๆ มาใช้ในการวัด เช่น

1) ลิเคิทสเกล (Likert Scale) แบ่งการวัดทัศนคติเป็น 5 ระดับ คือเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยให้น้ำหนักคะแนน ดังนี้ 5 4 3 2 1 หรือ +2 +10 -1 -2 ตามลำดับ แล้วแต่ว่าเป็นคำถามประเภทใด เชิงบวกหรือเชิงลบวิธีการนี้ได้รับความนิยมอย่างสูงเนื่องจากเป็นวิธีที่ง่ายไม่ซับซ้อน

2) เทอร์สโตนสเกล (Thurstone Scale) เป็นการสร้างมาตรวัดเป็นปริมาณ แล้วจึงนำมาเปรียบเทียบตำแหน่งของความคิดเห็น หรือทัศนคติไปในทางเดียวกัน โดยให้น้ำหนักคะแนนในแต่ละช่วงเท่ากันเช่น 1 2 3 4 5 เป็นต้น

3) กัทแมนสเกล (Guttman Scale) เป็นวิธีการวัดความคิดเห็นที่สามารถจัดทัศนคติสูง-ต่ำ ทำการเปรียบเทียบกันระหว่างอันดับสูงสุดและอันดับต่ำสุด ทำให้ทราบถึงแบบแผนคำตอบของผู้ให้ความเห็น ว่าเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในคำถามข้อใดบ้าง

ปัญญา พันธุ์ศรีศักดิ์ (2541, น.11) อธิบายว่า ความคิดเห็นเป็นลักษณะของแต่ละบุคคล การวัดจึงวัดจากแรงจูงใจ การรับรู้ ประสบการณ์และปัจจัยอื่นๆ จึงสามารถแบ่งการวัดความคิดเห็นได้ดังนี้

1) การฉายภาพ (Projective technique) เป็นการวัดความคิดเห็น โดยการสร้างจินตนาการจากภาพเพื่อกระตุ้นให้บุคคลแสดงความคิดเห็นออกมาและสามารถหาคำตอบจากความคิดเห็นนั้นได้

2) การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการซักถามบุคคล ช่วยให้ได้รับข้อมูลที่ขยายครอบคลุมทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต

3) การส่งแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นวิธีการวัดความคิดเห็นที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายมากกว่าวิธีอื่น โดยการส่งแบบสอบถามแล้วกลุ่มตัวอย่างแสดงความเห็นกลับมา แต่วิธีการนี้มีข้อเสียคือผู้แสดงความคิดเห็นจะต้องอ่านและเขียนหนังสือได้

4) การให้เล่าความรู้สึก (Self report) การวัดความคิดเห็นวิธีการนี้จะคล้ายคลึงกับการสัมภาษณ์ แต่การวัดโดยให้เล่าความรู้สึกจะทำโดยให้ผู้บอกความคิดเห็นได้แสดงออกโดยการเล่ามากกว่าการถูกตั้งคำถามโดยการสัมภาษณ์

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการสำรวจความคิดเห็นเป็นวิธีการประเมินความรู้สึกของผู้แสดงความคิดเห็นโดยวัดจากการที่ผู้ถูกประเมินแสดงออกผ่านการแสดงออกไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน สิ่งที่ผู้แสดงความคิดเห็นแสดงออกมาโดยผ่านขั้นตอนของการคิด ไตร่ตรอง จากประสบการณ์ชีวิต ความเชื่อและทัศนคติ รวมถึงความรู้ และสภาพแวดล้อม

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น สามารถนำมากำหนดระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกรซึ่ง มีประเด็นเกี่ยวกับความพอเพียงด้านอาหาร การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมี เสถียรภาพทางอาหาร ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ระดับของความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

4. บริบทตำบลกุศกร

การศึกษาความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร ในครั้งนี้การทำความเข้าใจ ศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน เพื่อให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของตำบล กุศกร ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเป็นข้อมูลพื้นฐาน และประโยชน์เพื่อการดำเนินการวิจัยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ไปด้วยความเรียบร้อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาของตำบลกุศกร

ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งมาแล้วประมาณกว่า 240 ปี โดยบรรพบุรุษดั้งเดิมเป็นชาวหนองบัวลำภู (ปัจจุบันคือจังหวัดหนองบัวลำภู) เมื่อประมาณ ปี 2323 ได้ถูกกองทัพเวียงจันทร์ตีแตกถอยร่นมาทางอีสานตอนใต้ตามแนวแม่น้ำมูลแล้วรวมตัว กันที่ดอนมดแดง ต่อมาได้ถูกกองทัพเวียงจันทร์ตามมาตีแตกพ่ายอีก คราวนี้ผู้คนได้แตกกระจัด กระจายแยกย้ายออกไปตั้งหมู่บ้านซึ่งมีทั้งไถ่ และไกลจากดอนมดแดง รวมทั้งที่กุศกรด้วย

กุศกร นั้นความจริงแล้วเป็นคำที่เรียกเพี้ยนมา ซึ่งเดิมทีได้เรียกว่า “ กุดแซ่กอน ” กล่าวคือหลังจากถูกกองทัพเวียงจันทร์ตีแตกจากดอนมดแดงแล้ว ได้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ไปตั้ง รกรากอยู่ที่ไถ่แหล่งน้ำ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ กุด ” ส่วนคำว่า “ กอน ” นั้น หมายถึงไม้กกลมยาว ที่ นำมาพาดรองหญ้าคา หรือ แฝก ที่ใช้มุงหลังคา ในสมัยก่อน ยังไม่มียาฆ่าปลวกฆ่ามอด ก่อนที่จะนำ ไม้กอนขึ้นมัดเป็น โครงหลังคานั้น จะต้องนำเอาไม้ไปแช่ในน้ำก่อน ประการแรกสันนิษฐานว่า ต้องการให้เปลือกของไม้หลุดล่อนออกง่าย ประการต่อมา ต้องการให้น้ำซึมเข้าเนื้อไม้ในขณะที่ไม้ ยังสดอยู่เพื่อต้องการให้ไม้มีความคงทน และอีกประการคิดว่าไม้ที่แช่ไว้จะป้องกันมอด ปลวก กัด กินเนื้อไม้ ซึ่งหนองน้ำที่ใช้แช่ไม้นั้นจะเรียกว่า “ กุดแซ่กอน ” ชาวบ้านจากที่อื่นจะเรียกขาน ชาวบ้านที่อยู่บริเวณไถ่หนองที่ใช้แช่ไม้นั้นว่า “ ชาว กุดแซ่กอน ” นานวันเข้าการเรียกขานเลย เพี้ยนจนมาเป็น “ กุศกร ”

ประวัติผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน คือ ขุนกุศกร เป็นผู้นำ กำนันคนแรกของตำบลกุศกร คือ นายผาย จันสุตะ ในปี 2486 ตำบลกุศกร ได้เคยถูกยุบไปรวมกับตำบลโลกงานมาแล้ว ต่อมา มี 2488 ได้ถูกจัดตั้งเป็นตำบลอีกครั้ง มีทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ซึ่งประกอบไปด้วย บ้านกุศกร หมู่ที่ 1 บ้านจิก หมู่ที่ 2 บ้านลาดสมดี หมู่ที่ 3 บ้านศรีสุข หมู่ที่ 4 บ้านทุ่งใหญ่ หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งน้อย หมู่ที่ 6 บ้านดอนกลาง หมู่ที่ 7 บ้านโนนกระโจม หมู่ที่ 8 และบ้านกุศกร หมู่ที่ 9

คำขวัญประจำตำบลกุศกร

กุศกร ถิ่นบ้านเก่า แดนข้าวหอม พร้อมผ้าไหม
องค์พระเจ้าใหญ่ศรีสุมังค์ ท้าวเกียงคำ พ่อถ่านฤทธิ์ สถิตสถาน
แหล่งอาหาร บึงกุ่มะลิ ต้นน้ำห้าลำห้วย หล่อเลี้ยงพืชผล
จนตระการ ประชาสุขสานต์ สำราญสามัคคี ไร่ธรรม

4.2 ลักษณะทางด้านกายภาพของตำบลกุศกร

4.2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ของตำบลกุศกร

ตำบลกุศกรตั้งอยู่บนพื้นที่ราบสูง ลาดเทจากทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ระดับความสูงต่างกันเฉลี่ย 6-7 เมตร อากาศค่อนข้างแห้งแล้ง ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย ดินมีความเหมาะสมในการปลูกข้าวปานกลาง ชั้นใต้ดินเป็นชั้นเกลือทำให้น้ำบาดาลเป็นน้ำกร่อยในบางหมู่บ้านและบางพื้นที่มีความเค็มค่อนข้างสูง มีลำห้วยที่เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและแหล่งอาหารของเกษตรกรอยู่ 6 ลำห้วย คือ ลำห้วยกลาง ลำห้วยโหม่น ลำห้วยสมบัติ ลำห้วยหนองผือ ลำห้วยมะเขือ และร่องนาฮี ตำบลกุศกรตั้งอยู่บนทางหลวงหมายเลข 2134 อยู่ห่างจากตัวอำเภอตระการพืชผล 7 กิโลเมตร ห่างจากตัวเมือง อุบลราชธานี ประมาณ 52 กิโลเมตร

4.2.2 ที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ

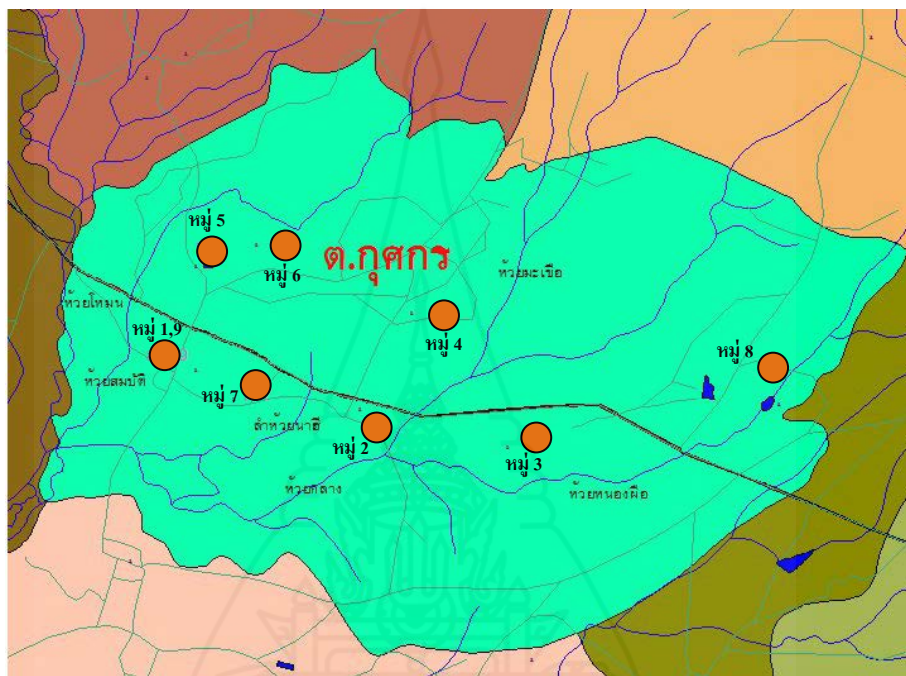
ที่ตั้ง : เส้นรุ้ง ละติจูด (Latitude) = 15.57402, เส้นแวง ลองจิจูด (Longitude) = 105.07365

ทิศเหนือ : ติดต่อกับ บ้านกระเดียน ตำบลกระเดียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ทิศใต้ : ติดต่อกับ บ้านไร่แดง ตำบลโลกงาน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ทิศตะวันตก : ติดต่อกับ บ้านโหมน ตำบลนาพิน อำเภอดงรัก จังหวัดอุบลราชธานี

ทิศตะวันออก : ติดต่อกับ บ้านคำปะไ้อ๊ะ ตำบลตากแดด อำเภอดงรัก จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 2.2 แสดงแผนที่เขตตำบลลูกศร

4.3 ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ในส่วนของลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ก็จะกล่าวถึงในด้านของอาชีพ รายได้ จำนวนประชากร วัฒนธรรม ประเพณี และศักยภาพของเกษตรกรตำบลลูกศร ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปเพื่อทราบเป็นแนวทางอันมีผลต่อการศึกษาระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ดังนี้

4.3.1 อาชีพและความเป็นอยู่

- อาชีพ เกษตรกรส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าวเป็นหลักและปลูกมันสำปะหลังส่วนน้อย บางส่วนรับจ้างทั่วไป และค้าขาย อาชีพเสริมของเกษตรกรจะมีทั้งงานหัตถกรรม ถักทอ จักสาน เลี้ยงสัตว์ ทั้งอาศัยความรู้ความชำนาญและภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพเหล่านี้

- ความเป็นอยู่ ชาวบ้านอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นคุ้ม ใช้ชีวิตแบบพอเพียง อยู่กันอย่างพี่น้อง เพราะบ้านใกล้เรือนเคียงแล้วล้วนแต่มีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ มีอะไรก็แบ่งปันกัน มีความหลากหลายทางธรรมชาติ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยอาหารตามธรรมชาติ สามารถเก็บหามาเป็นอาหารได้ทุกฤดูกาล

- ลักษณะที่อยู่อาศัย จะแบ่งเป็น 2 แบบ แบบแรกจะสร้างบ้านด้วยไม้ ซึ่งจะยังคงลักษณะรูปแบบบ้านสมัยเก่าทรงสูง โปรง ออกแบบให้ระบายอากาศได้ดี สมโภชเย็นสบาย ส่วนแบบที่ 2 จะเป็นบ้านเรือนสมัยใหม่ครึ่งปูนครึ่งไม้หรือไม้ก็เป็นแบบปูนทั้งหลัง เน้นออกแบบสวยเด่นสง่า ใช้พลังงานไฟฟ้าค่อนข้างมาก ในการให้แสงสว่าง ความเย็น เพราะโครงสร้างค่อนข้างทึบ

4.3.2 จำนวนประชากร ครัวเรือนของเกษตรกรตำบลกุศกรมีจำนวน 776 หลังคาเรือน และประชากรทั้งหมด 3,187 คน แบ่งเป็นชาย 1,620 คน และหญิง 1,567 คน ดังตารางที่ 4.1 ตารางที่ 2.1 จำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรตำบลกุศกร

หมู่ที่	หมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	เพศชาย (คน)	เพศหญิง (คน)	รวม (คน)
1	กุศกร	63	140	135	275
2	จิก	78	181	173	354
3	ลาดสมดี	143	277	302	579
4	ศรีสุข	132	258	256	514
5	ทุ่งใหญ่	46	103	95	198
6	ทุ่งน้อย	73	139	127	266
7	คอนกลาง	65	150	134	284
8	โนนกระโจม	58	173	129	302
9	กุศกร	118	199	216	415
รวม		776	1,620	1567	3187

ที่มา : ข้อมูล จปฐ. อบต.กุศกร ปี 2559

4.3.3 วัฒนธรรมและประเพณี ประเพณีของตำบลกุศกรล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็น วิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อ

ประเพณีไทยมากที่สุดตามวัดต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อชุมชน และชี้ให้เห็นว่าคนในชุมชนให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล

ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่เกษตรกรตำบลกุศกรนับถือ กิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีศาสนาและ ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางในการร่วมตัวทำกิจกรรมของเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ ตำบลกุศกรมีวัดทั้งหมด จำนวน 9 วัด ซึ่งประกอบไปด้วย วัดไชยมงคล วัดโพธิ์สระปทุม วัดราษฎร์สมมติ วัดศรีสุการาม วัดไชยรัษฎ์ วัดบุรีรัฐ วัดมุจลินทาราราม วัดโนนกระโจม ทั้ง 9 หมู่บ้านสื่อสารกันด้วยภาษาท้องถิ่น (ภาษาอีสาน) ใช้ภาษาไทยสำหรับติดต่อราชการ สำหรับสถานที่สำคัญได้แก่ ศาลเจ้าปู่ (ปู่ตา) พระธาตุวัดโพธิ์สระปทุม อุโบสถวัดไชยมงคล

ประเพณีและวัฒนธรรม เกษตรกรตำบลกุศกรจะมีประเพณีวัฒนธรรม เรียกว่า ฮิตสิบสอง คองสิบสี่ ฮิตสิบสอง มาจากคำสองคำ ได้แก่ ฮิต คือ จารีต ซึ่งหมายถึงความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณีที่ดี สิบสองหมายถึง สิบสองเดือน ดังนั้น ฮิตสิบสอง จึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติสืบต่อกันมา โอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละในปี เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ดังนี้

เดือนอ้าย	งานประเพณีบุญเข้ากรรม
เดือนยี่	งานประเพณีบุญคูณลาน
เดือนสาม	งานประเพณีบุญข้าวจี
เดือนสี่	งานประเพณีบุญพระเวส
เดือนห้า	งานประเพณีบุญสงกรานต์
เดือนหก	งานประเพณีบุญบั้งไฟ
เดือนเจ็ด	งานประเพณีบุญซำชะ
เดือนแปด	งานประเพณีบุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	งานประเพณีบุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบ	งานประเพณีบุญข้าวสาก
เดือนสิบเอ็ด	งานประเพณีบุญออกพรรษา
เดือนสิบสอง	งานประเพณีบุญกฐิน

ซึ่งประเพณีต่างๆเหล่านี้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้พบปะพูดคุย มีความเอื้ออาทร แบ่งปัน และสร้างความสามัคคีในชุมชน

4.3.4 ศักยภาพของเกษตรกรตำบลกุศกร

1) **ทุนทางการเงิน** เกษตรกรตำบลกุศกรมีแหล่งทุนทางการเงินหลากหลายทั้งธนาคารของรัฐ จากกองทุนหมู่บ้าน กองทุนกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน และกองทุนส่งเสริมอาชีพเกษตรกรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2) **ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ** ในเขตพื้นที่ตำบลกุศกรมากด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำ เพื่อการเกษตรปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ อุปโภคบริโภคภายในชุมชน ยังเป็นแหล่งอาหารจำพวกสัตว์น้ำ พืช ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งประกอบไปด้วยแหล่งน้ำหลักๆ 6 ลำห้วย คือ ลำห้วยโหม่น ลำห้วยกลาง ลำห้วยสมบัติ ลำห้วยมะเขือ ลำห้วยหนองฝื่อ และลำห้วยร่องนาฮี ในส่วนที่เป็นอ่างเก็บน้ำ หนองน้ำก็จะประกอบไปด้วย อ่างเก็บน้ำภูมะหลี หนองน้ำบ้านกุงใหญ่ หนองน้ำคอนกอก หนองน้ำสระใหญ่ หนองน้ำคึกฤทธิ์ หนองน้ำบ้านศรีสุข หนองน้ำไผ่ และหนองน้ำกุศกรหอยปัง

ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติในส่วนที่เป็นป่าไม้ ซึ่งถือเป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อเกษตรกรตำบลกุศกรเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ สามารถหาอาหารมาบริโภคหมุนเวียนได้ตลอด ป่าที่สำคัญของชาวตำบลกุศกรได้แก่ ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ภูมะหลี ป่าโนนสังข์ ป่าคอนชาติ ป่าคอนจัว ป่าคอนปู้ตา ป่าตามลำห้วยต่างๆ ที่กล่าวมา และป่าตามชายขอบหัวไร่ปลายนาของเกษตรกร ล้วนเป็นแหล่งอาหาร อาทิเช่น ไข่มดแดง เห็ด ดอกกระเจียว นก หนู ผักป่า เป็นต้น

ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นเกลือสินเธาว์ จากที่กล่าวถึงในบริบทชุมชนด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ของตำบลกุศกร ได้กล่าวถึงเขตชั้นดินของตำบลกุศกรที่มีส่วนเป็นชั้นดินเค็ม ส่งผลทำให้น้ำบางแห่งมีสภาพกร่อยถึงเค็ม และนอกจากนั้น ในเขตตำบลกุศกรยังมีแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์ถึง 2 แห่งคือบ่อเกลือลำห้วยกลางและบ่อเกลือวังแจ้ง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์คุณภาพ ที่สำคัญของตำบลกุศกรเสริม สร้างความมั่นคงทางอาหารและสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรอีกด้วย

3) ทุนทางปัญญา

(1) **โรงเรียน** เป็นอีกแห่งที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคม บ่มเพาะเสริมสร้างเยาวชน เพื่อเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชน ประเทศชาติ โรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลกุศกรมีทั้งหมด 3 โรงเรียน จากทั้งหมด 9 หมู่บ้าน คือ โรงเรียนบ้านกุศกร โรงเรียนบ้านศรีสุข และโรงเรียนบ้านลาดสมดี

(2) **ศูนย์การเรียนรู้** แหล่งเรียนรู้สำหรับเกษตรกรและเยาวชนทั่วไป จะมีทั้งแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการเกษตร และแหล่งเรียนรู้ด้านการหัตถกรรม คือแหล่งเรียนรู้การปลูกมะนาว

นอกฤดู บ้านคอนกลาง แหล่งเรียนรู้การจักรสานบ้านกุศกร แหล่งเรียนรู้การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย บ้านลาดสมดี แหล่งเรียนรู้การผลิตเกลือสินเธาว์ ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่คนในชุมชนและเกษตรกรทั่วไปสามารถเข้าชมและเรียนรู้ได้ตลอด ยกเว้นแหล่งเรียนรู้การผลิตเกลือสินเธาว์ ที่สามารถผลิตได้เพียงช่วง เดือน มีนาคม ถึงเดือนเมษายน เท่านั้น

(3) ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ก. ด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาทางด้านเกษตรกรรม จะมีทั้งภูมิปัญญาด้านการปลูกข้าว ภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงสัตว์ (โคพื้นเมือง) ภูมิปัญญาด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงจิ้งหรีด และภูมิปัญญาด้านการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

นายคำใบ ยิงยง อายุ 85 ปี มีความเชี่ยวชาญในการปลูกข้าวทั้งขบวนการปลูก การดูแลรักษา บำรุงต้นข้าว จนถึงการเก็บเกี่ยวและการคัดพันธุ์ข้าว หรือการจัดการเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อใช้เพาะปลูกในฤดูกาลต่อไป

นายสุ่ เจริญท้าว อายุ 78 ปี ผู้มีความรู้ความชำนาญในการเลี้ยงโคพื้นเมือง ตั้งแต่ยังเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ จนประยุกต์การเลี้ยงเป็นระบบโรงเรือนขุนโคพื้นเมือง เพื่อจำหน่ายเป็นที่ต้องการของตลาดเป็นอย่างสูง ซึ่งต้องใช้ทั้งความรู้ด้านการจัดการอาหาร และการใช้ภูมิปัญญาด้านการจัดการพันธุ์

นางพิกุล เจริญรอย อายุ 54 ปี มีความเชี่ยวชาญด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทั้งความรู้ในการปลูกหม่อนคัดเลือกพันธุ์หม่อน ขยายพันธุ์หม่อน การเลี้ยงตัวหนอนไหม ให้เจริญเติบโตอัตราการรอดสูงและเส้นไหมมีคุณภาพ หนอนไหมหลังจากสาวเส้นไหมออกจนหมดแล้ว ยังได้ตัวดักแด้ที่เกษตรกรนิยมนำมารับประทาน เป็นแหล่งอาหาร โปรตีนที่มีรสชาติอร่อย เป็นที่นิยมของชาวอีสานอีกด้วย

นางลำลี ทุมบาล อายุ 64 ปี ภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงจิ้งหรีด เป็นภูมิปัญญาที่ได้รับจากการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชน นำเข้ามาพัฒนาเป็นอาชีพสร้างรายได้แก่ครอบครัว

นายไพรัช คงมีศรี อายุ 56 ปี เป็นเกษตรกรที่สามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เป็นตัวอย่างให้แก่เกษตรกรในชุมชนได้ศึกษาเป็นแนวทางเพื่อนำเอาไปปรับใช้กับวิถีชีวิตประจำวัน โดยจะปลูกข้าวและพืชผักสวนครัว สัตว์เลี้ยงที่เป็นอาหาร ทั้งหมด ปลูก ไข่ไก่ เลี้ยงปลา เป็นแหล่งอาหารของครอบครัวและเพื่อนบ้านได้อย่างเพียงพอ

ข. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ภูมิปัญญาของเกษตรกรตำบลกุศกร ด้านนี้จะประกอบไปด้วยภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องนุ่งห่ม การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทอ

ผ้าขาวม้า ภูมิปัญญาเพื่อทำเครื่องใช้ในครัวเรือนด้วยการจักรสาน และภูมิปัญญาในการสร้างเครื่องมือดักจับสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร ดังนี้

นางสำราญ เจริญท้าว อายุ 76 ปี ผู้มีความรู้ความชำนาญด้านการทอผ้าไหม ด้านลวดลายผ้าไหมกาบบัวอันมีชื่อเสียงของจังหวัดอุบลราชธานี การมัด การย้อมสี การเลือกใช้สีธรรมชาติในการย้อมผ้าไหม ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้ส่งต่อยังรุ่นลูก รุ่นหลานต่อไป

นายวงศ์เดือน หลงชิน อายุ 58 ปี ผู้มีความรู้ความชำนาญในการทอผ้าฝ้าย สำหรับตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม

นางไกรสร มณีภาค อายุ 49 ปี ผู้มีความชำนาญในการทอผ้าขาวม้า ลวดลายต่างๆ สำหรับนุ่งห่มและ ผูกมัดเอว

นายสุด ช่วยจำ อายุ 63 ปี เกษตรกรผู้มีความชำนาญด้านการจักสาน เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน และเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ เช่น หวด ตะกร้า ไช กระทอ และถักสานแห เป็นต้น

นายสุฤทธิ จันสุตะ อายุ 68 ปี เกษตรกรผู้มีความชำนาญด้านการจักรสาน เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน ทั้งหวด ทั้งตะกร้า ไชดักจับปลา สุ่มขังไก่ เป็นต้น

ค.ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินี้ เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือการผลิตเกลือสินเธาว์จากแหล่งดินที่มีความเค็มสูง นำมาถลุงกรองและต้มเป็นเกลือแกง โดยมีนางสุจิตร์ ก่อนสิลา อายุ 56 ปี เป็นผู้ใช้ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินี้

ง.ด้านศิลปกรรม เกษตรกรตำบลกุศกรที่มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญด้านศิลปกรรมการแสดง การขับร้องหมอลำ คำกลอนเล่านิทานพื้นบ้าน คำพญา นางเพชรหงส์ จรลี อายุ 63 ปี และนางสาวสุชาดา อานนท์ อายุ 33 ปี ผู้มีภูมิปัญญาความชำนาญด้านการขับร้องหมอลำพื้นบ้าน

จ.ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนความเชื่อ เสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งหลักๆจะประกอบไปด้วยการนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ่ายทอดเป็นปรัชญาในการครองตน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว พระครูมงคล วิริยกิจ อายุ 88 ปี เจ้าคณะตำบลกุศกร ผู้ทำทางศาสนาและปรัชญาคำสอน และด้านพิธีกรรม ความเชื่อของชาวบ้านตำบลกุศกร จะให้ความเคารพนับถือ ปู่ตา ผู้ปกป้องรักษาคุ้มครองให้คนในหมู่บ้านอยู่ร่มเย็นเป็นสุข โดยมีผู้นำ

ทางพิธีกรรมคือ นางนกเขียน จงสูงเนิน อายุ 72 ปี ตามความเชื่อของคนในชุมชนว่าเป็นร่างทรงหรือ เฒ่าจ้ำ

ฉ. ด้านโภชนาการ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการถนอมอาหารเก็บไว้กิน ไม่ว่าจะเป็นการทำหน่อไม้อัด หน่อไม้ดอง การทำปลาร้า การทำไส้กรอก แหนมหมู แหนมเนื้อและหม่า การทำขนมไทย ข้าวต้มมัด ขนมเทียนและอื่นๆ ดังนี้

นางสุมาลัย ช่วยจำ อายุ 59 ปี เกษตรกรผู้มีความชำนาญด้านการเก็บถนอมอาหารประเภทหน่อไม้อัด หน่อไม้ดอง ที่สามารถเก็บไว้รับประทานได้นานเป็นปี ด้วยเทคนิควิธีการ ตลอดจนการคัดเลือกวัตถุดิบที่ดีมีคุณภาพสำหรับนำมาถนอมเก็บไว้รับประทานในยามที่ขาดแคลนได้เป็นอย่างดี

นางอรุณจิตร จันทรุกขา อายุ 63 ปี เกษตรกรผู้มีความชำนาญ ในการถนอมอาหารด้วยการทำปลาร้า ซึ่งเป็นอาหารหลักอยู่คู่ครัวของคนอีสาน ต้องมีปลาร้าไว้ประกอบอาหารรับประทานกัน โดยจะมีความชำนาญทั้งการคัดเลือกวัตถุดิบ ขั้นตอนกระบวนการหมักปลาร้า อัตราส่วนและส่วนผสมในการทำปลาร้าได้เป็นอย่างดี

นางพันสิน สมงาม อายุ 78 ปี เกษตรกรผู้มีความชำนาญด้านการถนอมอาหารโดยการทำ หม่าเนื้อ ไส้กรอกเนื้อ ไส้กรอกหมู แหนมหมูและแหนมเนื้อ ผู้ที่มีภูมิปัญญาทั้งในด้านการคัดเลือกวัตถุดิบ กระบวนการขั้นตอนการทำ และอัตราส่วนในการผลิต ได้อาหารต่างๆ เหล่านี้เก็บไว้รับประทาน ได้อาหารรสชาติถูกปากคนอีสาน เป็นสินค้าขึ้นชื่อของตำบลกุศกรอีกด้วย

นางจันดา จันทรุกขา อายุ 74 ปี เกษตรกรผู้มีความชำนาญด้านการทำขนมไทย ขนมพื้นบ้าน ชนิดต่างๆ รสชาติอร่อยถูกปากเป็นที่นิยมของคนในชุมชน มีความสามารถในการทำขนมที่หลากหลาย กระบวนการขั้นตอนวิธีการทำและอัตราส่วนในการทำขนมได้เป็นอย่างดี

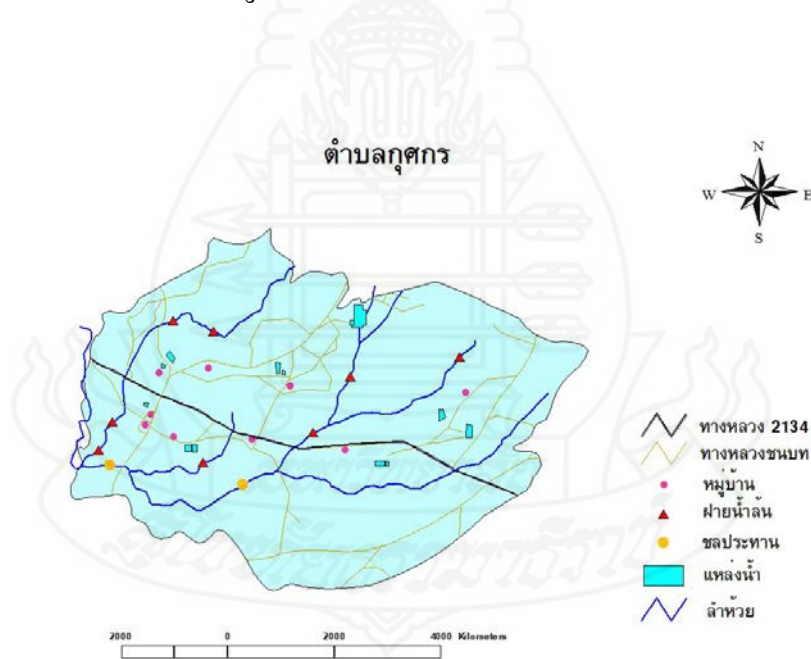
4.4 สภาพทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติของตำบลกุศกร มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งป่าที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ให้กับคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่า พืชอาหาร ผัก ผลไม้ เห็ด แมลงรวมไปจนถึงพืชกินหัวอย่างกลอย มัน ป่าปัจจุบันต่างจากอดีตค่อนข้างมากเนื่องจากถูกรุกรานแผ้วถางทำไร่ ปลูกพืชพลังงาน จำพวกมันสำปะหลังและยางพารา สำหรับป่าที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สำคัญของตำบล กุศกร ก็จะมี ป่าภูมะเห็ด ป่าดอนจัว ป่าโนนสังข์ ป่าดอนชาติ ป่าไผ่ใหญ่ ป่าดอนลิง ป่าไผ่ชัน ป่าดอนปู่ตา และป่าตามลำห้วย หัวไร่ปลายนาของเกษตรกรที่ยังมีเหลือพอสามารถเก็บหาอาหารตามธรรมชาติมาบริโภคภายในครัวเรือนได้

ทรัพยากรธรรมชาติอีกประเภทคือลำห้วยและสระเก็บน้ำซึ่งเป็นแหล่งอาหารจำพวกสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ พืชน้ำ และพืชอาหาร ผลไม้ป่าตามลำห้วย มีแหล่งน้ำ ลำห้วย อยู่

ที่ไหน นั่นบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ทางพืชพรรณธัญญาหาร แหล่งกำเนิดอาหารทางธรรมชาติ หลากหลายชนิด จะเห็นได้ว่าแหล่งเมืองแหล่งชุมชนใหญ่ๆหลายๆแห่งมักจะก่อตั้งชุมชน หมู่บ้าน อยู่ใกล้ลำห้วยแหล่งน้ำ เพราะมีความอุดมสมบูรณ์มีทั้งน้ำเพื่อทำการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และแหล่งอาหารให้แก่คนในชุมชน สำหรับตำบลกุศกรมีแหล่งน้ำที่สำคัญอยู่หลายแห่งด้วยกัน คือ ลำห้วยกลาง ลำห้วยสมบัติ ลำห้วยหนองฝือ ลำห้วยมะเจือ ลำห้วยร่องนาฮี และลำห้วยโหมน นอกจากนี้จะเป็นแหล่งอาหารจำพวกพืชและสัตว์ตามธรรมชาติแล้ว ลำห้วยกลาง และลำห้วยโหมน ยังเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์ สร้างรายได้และสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่เกษตรกรได้อีกช่องทางด้วย แต่จะสามารถผลิตได้เฉพาะในช่วงฤดูแล้งเท่านั้น

นอกจากลำห้วยแล้ว ในเขตพื้นที่ตำบลกุศกรยังมีอ่างเก็บน้ำ และหนองสระเก็บน้ำ สาธารณะประโยชน์ เป็นแหล่งผลิตทั้งน้ำอุปโภค บริโภค และเพื่อการเกษตรอีกจำนวนมาก ได้แก่ อ่างเก็บน้ำภูมะหลี สระเก็บน้ำบ้านกุศกรหมู่ 9 สระเก็บน้ำคึกฤทธิ์ หมู่ 2 สระเก็บน้ำคึกฤทธิ์ หมู่ 3 สระเก็บน้ำบ้านศรีสุข สระเก็บน้ำบ้านกุญใหญ่ สระเก็บน้ำบ้านดอนกลาง สระเก็บน้ำหนองหัวโปง ทั้งหมดเหล่านี้ ล้วนมีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกรตามวิถีชนบทเป็นอย่างยิ่ง

ภาพที่ 2.3 ภาพแสดงแหล่งน้ำในเขตพื้นที่ตำบลกุศกร

ที่มา : แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อบต.กุศกร (2558,น.10)

ภาพที่ 2.4 ภาพแสดงทรัพยากรธรรมชาติแหล่งน้ำในเขตพื้นที่ตำบลลูกศร

4.5 สภาพทางด้านเศรษฐกิจตำบลลูกศร

4.5.1 อาชีพ เขตพื้นที่ตำบลลูกศรตั้งอยู่บนที่ราบสูงลาดชันจากทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือลงไปยังทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีแม่น้ำและแหล่งน้ำในเขตพื้นที่จำนวนหลายสาย ทั้งยังมีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร จึงเป็นเหตุให้อาชีพของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ตำบลลูกศรทำการเกษตร ซึ่งเกษตรกรนิยมทำนา เนื่องจากสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ ต้องอาศัยแหล่งน้ำจากน้ำฝนตามธรรมชาติเป็นหลักถึงจะเพียงพอ นอกจากปลูกข้าวแล้ว ยังมีปลูกมันสำปะหลัง และยางพาราบ้างเล็กน้อย นอกจากอาชีพด้านการเกษตรแล้ว ยังมีอาชีพค้าขาย บริการและรับจ้างทั่วไป เป็นส่วนน้อย จากการศึกษาถึงบริบทชุมชนตำบลลูกศรทางด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีกลุ่มอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากการปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง และยางพารา ดังนี้

1) โรงสีข้าว	17 แห่ง
2) ร้านค้า	23 แห่ง
3) ร้านอาหาร	7 แห่ง
4) ร้านซ่อมจักรยานยนต์	5 แห่ง
5) อู่ซ่อมรถยนต์	2 แห่ง
6) ร้านวัสดุก่อสร้าง	2 แห่ง
7) ฟาร์มวัวขุน	2 แห่ง
8) ศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP	1 แห่ง

4.5.2 รายได้ของเกษตรกร จากการศึกษาข้อมูลสถิติภูมิเกี่ยวกับรายได้ของเกษตรกร ตำบลกุศกรปรากฏดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ตารางแสดงรายได้ของเกษตรกรตำบลกุศกร

ลำดับที่	พื้นที่	จำนวนครัวเรือน	จำนวนคน	รายได้เฉลี่ย(บาท/คน)
1	หมู่ที่ 1 บ้านกุศกร	63	275	47,811
2	หมู่ที่ 2 บ้านจิก	78	354	50,814
3	หมู่ที่ 3 บ้านลาดสมดี	143	579	48,755
4	หมู่ที่ 4 บ้านศรีสุข	132	514	74,651
5	หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งใหญ่	46	198	88,446
6	หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งน้อย	73	266	63,661
7	หมู่ที่ 7 บ้านดอนกลาง	65	284	52,876
8	หมู่ที่ 8 บ้านโนนกระโจม	58	302	52,666
9	หมู่ที่ 9 บ้านกุศกร	118	415	62,287
รวม		776	3,187	59,289

ที่มา : แผนพัฒนาชุมชน จปฐ. อบต.กุศกร (2559,น.9)

1) รายได้ รายได้ของเกษตรกรส่วนใหญ่ได้มาจากการขายผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา นอกจากนี้ยังมีรายได้จากอาชีพเสริม ได้แก่ การรับจ้าง ค้าขาย การทอผ้าไหม-ผ้าฝ้าย

2) รายจ่าย รายจ่ายของเกษตรกรจะเสียไปกับการซื้อปัจจัยการผลิต ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ ส่วนค่าใช้จ่ายรองลงมา คือ ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร ค่าศึกษาเล่าเรียนของบุตร และค่าสาธารณูปโภค เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ เป็นต้น

4.5.3 แหล่งเงินเชื่อเพื่อการเกษตร/กองทุนต่างๆ

เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาแหล่งเงินทุนจากภายนอก นำมาเพื่อซื้อ ลงทุน ในปัจจัยการผลิตต่างๆ ซึ่งผลจากการลงทุนก็มีความไม่แน่นอนทางด้านผลกำไร ทำให้รายได้จากการลงทุนไม่เป็นไปตามเป้าหมาย สำหรับแหล่งเงินทุนก็จะมีอยู่หลากหลายสถาบันทั้งในท้องถิ่นเอง จากภาครัฐ และเอกชน ดังต่อไปนี้

1) ภาครัฐ มีส่วนร่วมสนับสนุนไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร หรือกลุ่มเกษตรกร

2) ภาคเอกชน ให้การสนับสนุนสมาชิกในระดับอำเภอ เพื่อดำเนินกิจกรรมขนาดกลางและกำหนดการชำระหนี้เป็นระยะ ๆ เช่น ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น

3) กองทุนต่างๆ ในตำบลลพบุรี ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน, กองทุน กข.คจ, กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี และกองทุนส่งเสริมอาชีพเกษตรกร เป็นต้น

4.5.4 ตลาดสินค้าและส่วนแบ่งการตลาด

ภาวะทางการตลาด การขายผลผลิตทางการเกษตรในตำบล ซึ่งผลผลิตส่วนใหญ่ที่เกษตรกรจำหน่ายจะเป็นข้าว และมันสำปะหลัง ราคาสินค้าขึ้นอยู่กับตลาดไม่มีความแน่นอนของราคา การแข่งขันทางการตลาดน้อย เกษตรกรผู้ปลูกข้าว และมันสำปะหลัง ยังได้รับผลตอบแทนที่น้อย เมื่อเทียบกับราคาขายตามท้องตลาด ผู้ได้ประโยชน์ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าคนกลาง ทั้งนี้ จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาหรือส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนเอง เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าเหล่านี้

5. การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

PRA หรือชื่อเต็มคือ Participatory Rural Appraisal หมายถึง การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ปัจจุบันเริ่มเป็นที่รู้จักและนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายหลายประเภทในพื้นที่ต่างๆ ผลการนำไปใช้พบว่า แนวคิด หลักการ และกระบวนการ PRA มีความเหมาะสมเพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมต่างๆ ด้วย

5.1 หลักการวิเคราะห์ชุมชน

ชยันต์ วรรณะภูติ (2536,น.170) กล่าวถึงการวิเคราะห์ชุมชนว่าเป็นการพยายามมุ่งที่จะศึกษาศักยภาพของชุมชน องค์กรชาวบ้านและบทบาทของผู้ผู้นำในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน โดยการวิเคราะห์ชุมชนมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ เป็นการวิเคราะห์แยกย่อยให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยพิจารณาจากปัจจัยที่มาจากภายนอก เช่น การเข้ามาของรัฐ และปัจจัยภายในซึ่งอาจหมายถึงบทบาทของผู้ผู้นำ องค์กรชาวบ้าน กลุ่มชาวบ้าน ชนชั้น และที่สำคัญคือ พลังเหล่านี้ซึ่งมีกลุ่มต่างๆ เป็นตัวผลักดันภายใต้กรอบและเงื่อนไขทางวัฒนธรรม ดำเนินไปอย่างไร และมีผลออกมาอย่างไร ผู้ศึกษาวิจัยต้องอาศัยแนวคิด ทฤษฎีในฐานะเครื่องมือนำทางในการศึกษาโดยได้ยกตัวอย่างของการวิเคราะห์ชุมชนของ อคิน รพีพัฒน์ ที่ใช้แนวคิด ทฤษฎี เพื่อช่วยให้เห็นความสลับซับซ้อนและพลวัตของชุมชน ได้แก่ โครงสร้างสังคม (social structure) สถานภาพและบทบาท

(status and role) การหน้าที่ (function) การวิเคราะห์กระบวนการคลี่คลายของเหตุการณ์ตามกาลเวลา (processual analysis) เวทีและสนาม (field concept & arena) และเป็นการวิเคราะห์ถึงข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องความหมาย หน้าที่ และความสัมพันธ์ทางสังคม

การวิเคราะห์ชุมชน เพื่อต้องการทราบว่ามีปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน คืออะไร สาเหตุของปัญหาและความต้องการเป็นอย่างไร จึงวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาในขั้นต่อไป สิ่งสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ชุมชนคือ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชน ถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมมากเท่าใด การทราบคำตอบของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ย่อมจะมีมากขึ้นเท่านั้น สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536:62) กล่าวถึงขั้นตอนของการวิเคราะห์ชุมชนว่า มีอยู่ 4 ประการดังต่อไปนี้

1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ถ้าหากปัญหาและความต้องการมีหลายอย่างในขณะเดียวกัน จะต้องเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ ซึ่งจะต้องสำรวจและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการต่างๆ ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน

2) ศึกษาสาเหตุของปัญหา เป็นการค้นหาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลต่างๆ เป็นพื้นฐานประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งวิธีการหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการในชุมชนนั้นมีหลายวิธีได้แก่ การสังเกตการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิหลังของชุมชน การสัมภาษณ์ เป็นต้น

3) ศึกษาความสามารถในการแก้ไขปัญหา

4) ศึกษาช่องทางในการแก้ไขปัญหา มีการวางแผนการดำเนินการต่างๆ เพื่อหาช่องทางในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งมีหลายวิธีดังนี้

(1) การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจเก็บข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อที่จะดำเนินการวางแผนในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยวิธีการนี้ประชาชนไม่ได้มาเกี่ยวข้องด้วย

(2) การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานและผู้นำชุมชนตลอดจนองค์กรชุมชน ผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้ได้ทราบความคิดเห็นทั้งสองฝ่าย แต่อาจจะมีข้อเสียเปรียบในแง่ที่ฝ่ายผู้นำชุมชนอาจจะไม่กล้าพูด ไม่กล้าที่จะแสดงออก ทำให้อาจจะเป็นผู้รับฟังความคิดเห็นเสียมากกว่า

(3) การแยกประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนระหว่างฝ่ายประชาชนกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือองค์กรเอกชน จะเป็นประโยชน์มากกว่า เพราะทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและสรุปแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเต็มที่ หลังจาก

นั้น เมื่อต่างฝ่ายได้ข้อสรุปและมาประชุมพิจารณาวิเคราะห์สรุปร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ก็จะได้ข้อสรุป คู่ทางการวางแผนแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน

(4) ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน อาสาสมัคร และกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกันประชุมพิจารณาวิเคราะห์ชุมชน เพื่อวางแผนหาคู่ทางแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชนที่ทำงานด้านพัฒนาจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนภายในชุมชนได้ตระหนักถึงความสามารถของตนเองได้รู้จักการวิเคราะห์ชุมชนของตน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

(5) การประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชนเอง ปราศจากการช่วยเหลือหรือมีที่ปรึกษาจากภายนอกชุมชน วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนช่วยและหาคู่ทางการพัฒนาด้วยตนเอง ภายในชุมชนของตน

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, น.227) กล่าวถึงบุคคลผู้มีบทบาทในการวิเคราะห์ชุมชนว่าอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1) การวิเคราะห์ชุมชนโดยฝ่ายชาวบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องที่สุด เพราะชาวบ้านย่อมรู้จักและมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในแง่มุมต่างๆ ได้ดีกว่าบุคคลภายนอก

2) การวิเคราะห์ชุมชนโดยฝ่ายชาวบ้านร่วมกับนักพัฒนา เป็นการประนีประนอมหรือเป็นการพบกันครึ่งทาง เพราะเหตุที่ความสามารถในการวิเคราะห์ของชาวบ้านในชุมชนยังไม่มี การพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยบุคคลภายนอกเข้าไปกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจและลงมือปฏิบัติร่วมกัน

3) การวิเคราะห์ชุมชนโดยนักพัฒนา เป็นการที่นักพัฒนาจะสามารถดำเนินบทบาทในการกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีเป้าหมาย นอกจากนี้ ยังได้เสนอวิธีการในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

5.2 วิธีการเก็บข้อมูลในการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

กิติชัย รัตนะ อ่างใน กรมทรัพยากรน้ำ (2551, น.3) กล่าวว่าไว้ว่า การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการในการศึกษา สืบค้น สํารวจ ตรวจสอบสภาพ โครงสร้างและหน้าที่ของชุมชนทั้งในเชิงของการรวมกลุ่ม ปฏิสัมพันธ์ ความผูกพัน ความขัดแย้ง การควบคุมแบบแผนการปฏิบัติของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งความต้องการของชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข การเมือง วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการสะท้อนข้อมูลของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ วางแผนตัดสินใจ ดำเนินการและการติดตามผลในสิ่งที่ชุมชนได้ตัดสินใจไป อันมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น ในขณะที่การเลือกใช้วิธีการและเครื่องมือในการวิเคราะห์ชุมชน

สามารถพิจารณาได้จากเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น วัตถุประสงค์ของการศึกษา ระยะเวลาที่จะอำนวยให้ได้กับการศึกษา ขอบเขตของหน่วยชุมชนที่ศึกษา รวมทั้งพิจารณาถึงความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ฯลฯ ซึ่งวิธีการเก็บข้อมูลบางประการในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่สำคัญมีดังนี้

1) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

Focus Group Discussion เป็นเทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพรูปแบบหนึ่ง มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกัน เช่น “Focus Group” “Focus Group Interview” “Focus depth Interview” “Focus Interview” “Focus Group Discussion” ในภาษาไทยมีอยู่หลายคำ เช่น “การจัดกลุ่มสนทนา” “การจัดสนทนากลุ่ม” “การสนทนากลุ่ม” “การสัมภาษณ์กลุ่ม” โดยในที่นี้ผู้วิจัยใช้คำว่า การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทในเรื่องที่วิจัย มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

นภาพรณ์ หะวานนท์ (2535,น.2) กล่าวว่าไว้ว่า การจัดสนทนาเป็นวิธีการศึกษาที่เชิญผู้ร่วมสนทนาจำนวนไม่มากนัก (ประมาณ 6 - 12 คน) มาสนทนาในประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยสนใจจะศึกษา ในกลุ่มสนทนาจะมีผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) เป็นผู้จุดประเด็นคำถามต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยสอดคล้องกับ วิวิธสิทธิ์ สิทธิไตรย์ และ โยธิน แสงว ที่ให้ความหมายคำว่า การจัดสนทนากลุ่ม คือ การรวบรวมข้อมูลจากการนั่งสนทนากับผู้ให้ข้อมูล (Key informants) เป็นกลุ่ม ซึ่งผู้ร่วมสนทนากลุ่มนี้จะได้มาจากการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดไว้ว่า จะเป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบตรงประเด็นและสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด (ออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 20 มีนาคม 2559 จาก www.gotoknow.org/posts/107866)

สุภาวศ์ จันทวานิช (2540,น.53) กล่าวว่าไว้ว่า การสนทนากลุ่ม คือ การสนทนาเป็นกลุ่มโดยที่คนเดียวนำการสนทนากลุ่มดำเนินต่อไป ผู้สัมภาษณ์ป้อนคำถามคุมไม่ให้เรื่องออกนอกทาง

นิตา ชูโต (2540,น.75) กล่าวว่าไว้ว่า การสัมภาษณ์กลุ่ม หมายถึง การสัมภาษณ์ที่กระทำในกลุ่มเล็กประมาณ 6 - 8 คน เกี่ยวกับเรื่องใดโดยเฉพาะ ใช้เวลาสั้น ๆ ประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง

การสนทนากลุ่ม คือ การสัมภาษณ์ในอีกรูปแบบหนึ่งที่รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มประมาณ 6 - 10 คน ซึ่งเลือกมาจากระชากรเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้

การสนทนากลุ่มเหมาะสำหรับการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายหลากหลาย เช่น การค้นหาประเด็นของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ยังไม่มีความรู้มาก่อน (exploratory) การหาคำอธิบายสำหรับปรากฏการณ์บางอย่าง (explanatory) การประเมินสถานการณ์ (assessment) โดยการสนทนากลุ่มมีประโยชน์ดังนี้

- 1) ใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทักษะคิด ความรู้สึก การรับรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรม
- 2) ใช้ในการกำหนดสมมติฐานใหม่ ๆ
- 3) ใช้ในการกำหนดคำถามต่าง ๆ ที่ใช้ในแบบสอบถาม
- 4) ใช้ค้นหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัยแบบสำรวจ เพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- 5) ใช้ในการประเมินผลทางด้านธุรกิจ

ชาย โปทธิลีตา (2549, น.135) กล่าวถึงการดำเนินการสนทนากลุ่มไว้ว่า ในช่วงแรกผู้ดำเนินการสนทนาควรเริ่มจากการแนะนำตนเอง และทีมงาน (ผู้จัดบันทึก และผู้บริการทั่วไป) โดยควรพยายามสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง ควรจัดเตรียมอุปกรณ์ (กระดาษสำหรับจัดบันทึกและดินสอ ชาร์ทหรือกระดานดำ เครื่องบันทึกเสียง) ที่ใช้ในการสนทนากลุ่มให้พร้อม หลังจากนั้นจึงดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

- 1) อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายในการจัดสนทนากลุ่ม
- 2) เกริ่นนำด้วยคำถามอุ่นเครื่องเพื่อสร้างบรรยากาศผ่อนคลาย เป็นกันเอง
- 3) เมื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเริ่มมีความคุ้นเคยกัน จึงเริ่มคำถามในแนวการสนทนาที่จัดเตรียมไว้โดยทั่วไปในการสนทนากลุ่มจะต้องมีทีมงานช่วยในบทบาทต่าง ๆ ที่สำคัญมี 3 บทบาท ได้แก่

ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator)

- 1) ผู้คุยเก่ง มีความสามารถในการซักถาม ควรมีการพูดแทรกตกอย่างเหมาะสม
- 2) สามารถสร้างบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกัน ไม่ควรซักถามรายบุคคล
- 3) ไม่แสดงความคิดเห็นของตนเอง ไม่ควรข่มความคิดผู้อื่น หรือชักนำผู้อื่นให้เห็นคล้อยตามกับผู้ทีพูดเก่ง (Dominate) ควรจะปล่อยให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ อิสระเสรีและเป็นธรรมชาติมากที่สุด
- 4) สร้างบรรยากาศให้คนที่ไม่ค่อยพูดได้แสดงความคิดเห็นออกมาให้ได้

ผู้จดบันทึก (Notetaker)

- 1) จะต้องอยู่ร่วมตลอดเวลา
- 2) ควรทำหน้าที่ในการจดบันทึกเพียงอย่างเดียวไม่ควรร่วมสนทนาด้วย เพราะจะทำให้การจดบันทึกข้อมูลไม่ครบถ้วน
- 3) จะต้องเป็นผู้ถอดเทปด้วยตนเอง เพื่อความเข้าใจในสิ่งที่ได้บันทึกและเนื้อหาสาระในเทปที่ตรงกัน

ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant)

- 1) ควบคุมเครื่องบันทึกเสียงและเปลี่ยนเทปขณะที่กำลังดำเนินการสนทนา
- 2) อำนวยความสะดวกแก่ผู้ดำเนินการสนทนาและผู้จดบันทึก เพื่อให้แต่ละคนทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่

โดยสรุป การสนทนากลุ่ม หมายถึง การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มประมาณ 6 - 10 คน ซึ่งเลือกมาจากประชากรเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

มานพ คณะโต (2550, น.84) ได้ให้ความหมายของการสัมภาษณ์เชิงลึกว่า เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนด กฎเกณฑ์เกี่ยวกับคำถามและลำดับ ขั้นตอนของการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า เป็นการพูดคุยสนทนาตามธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry)

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ (2534, น.131) กล่าวถึงการสัมภาษณ์แบบเจาะจงว่าเป็นลักษณะการสัมภาษณ์ (interview) ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) หรือบางครั้งเรียกว่าเชิงพรรณนารายละเอียดเชิงลึกที่ชัดเจน (insight) ซึ่งมีการคัดเลือกตัวอย่าง โดยใช้หลักเหตุผลและวิจารณญาณของผู้วิจัยเองตัดสินใจเลือกกลุ่มตัวอย่างมาวิจัย โดยเลือกให้สอดคล้อง เหมาะสม และตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เช่น เลือกสัมภาษณ์เฉพาะหญิงวัยเจริญพันธุ์ที่อยู่ในชุมชนแออัดคลองเตย เลือกเฉพาะผู้ป่วยวัณโรคที่มารับการรักษาที่โรงพยาบาลรามาริบัติ เลือกเฉพาะนักเรียนที่มีความรู้ปานกลางเท่านั้นมาทดลองการสอนแบบใหม่ เป็นต้น

สรณ กุ่กง และอ้อมเดือน สดมณี (2550, น.157) กล่าวถึงการสัมภาษณ์แบบเจาะจงไว้ว่า การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมนุษย์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญที่สุด ซึ่งนักวิจัยใช้ภาษาในการสื่อสาร พูดคุย หรือที่เรียกเป็นทางการว่า การสัมภาษณ์ โดยในการ

เก็บข้อมูลไม่ว่าจะเป็นข้อมูลด้านข้อเท็จจริง ข้อมูลความคิดเห็น และเจตคติ ต่อตัวอย่างเฉพาะที่ให้ประเด็นสำคัญ (Key Informant) หรือเรียกว่า การสัมภาษณ์แบบเฉพาะเจาะจง

สรุปได้ว่า การสัมภาษณ์แบบเฉพาะเจาะจง คือ การพูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูลจากบุคคลสำคัญ (Key Informant) ที่ผู้วิจัยคัดเลือกกว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ สอดคล้อง และเหมาะสมตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ตำบลกุสุกร ที่เป็นการศึกษาเพื่อศึกษาถึงความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร โอกาสและความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร ข้อเสนอแนะและแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุสุกร โดยมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

สุธานี มะลิพันธ์ (2552,น.96) ได้ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะ ในจังหวัดน่าน พบว่าการเข้าถึงทรัพยากรอาหารของชุมชน ประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก คือ (1) การเก็บหาอาหารตามแหล่งธรรมชาติ โดยมีปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการเก็บหาอาหารตามแหล่งธรรมชาติคือ ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากร ระยะทางใกล้-ไกลของแหล่งอาหาร จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและความเชี่ยวชาญ วิธีการรวมถึงอุปกรณ์เครื่องที่ใช้ในการเก็บหาอาหาร อิทธิพลทางความเชื่อ กฎระเบียบข้อตกลงร่วม ซึ่งพบว่า สภาพแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนเริ่มมีความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง เนื่องจากเป็นพื้นที่การใช้ประโยชน์ร่วมกันในหลายชุมชนใกล้เคียง (2) การผลิตอาหารเพื่อบริโภค ซึ่งได้มาจากการเพาะปลูกที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการผลิตของคนในชุมชน คือ การปลูกข้าวให้ได้ผลผลิตเพียงพอกับการบริโภคสำหรับทุกคนในครอบครัว และมีระบบการเพาะปลูกตามวิถีภูมิปัญญาดั้งเดิม การเลี้ยงสัตว์ (3) การแลกเปลี่ยนและการซื้ออาหาร พบว่าวิธีมีการแลกเปลี่ยนด้วยอาหารและสิ่งของ การแลกเปลี่ยนอาหารด้วยแรงงาน และการแลกเปลี่ยนอาหารด้วยเงินหรือการซื้อ และ (4) การรับบริจาคอาหาร สอดคล้องกับ ปิยนาด อิ่มดี (2547,น.303-304) วิธีการได้มาซึ่งอาหารของชุมชนมีอยู่หลายวิธี ได้แก่ การผลิตเพื่อบริโภคเองในครัวเรือน การเก็บหาอาหารตามธรรมชาติและล่าสัตว์ การแลกเปลี่ยนอาหารด้วยตัวเงินหรือการซื้อ และการแลกเปลี่ยนด้วยแรงงานหรือสิ่งของ โดยส่วนใหญ่ชุมชนจะใช้วิธีการผลิตอาหารเองควบคู่กับการซื้อจากแหล่งค้าขาย ซึ่งจะเน้นการผลิตเองมากกว่าเช่นกัน สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีระบบการผลิตเป็นหัวใจหลักของระบบอาหาร (food chain) ซึ่งระบบการผลิตที่เน้นเพื่อตอบสนองความต้องการอาหารของครอบครัวและชุมชนเป็นหลักก่อน โดยที่ชุมชนมีวิธีการผลิตและรูปแบบ

การจัดการเป็นของตนเอง ซึ่งสั่งสมมานานจากบรรพบุรุษทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางอาหารได้ ต่างจากระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา (contract farming) หรือการทำฟาร์มขนาดใหญ่ที่เน้นผลผลิตจำนวนมากให้มีมาตรฐานตามที่บริษัทเป็นผู้กำหนด ซึ่งจะสร้างให้เกิดระบบการพึ่งพาสูง และเกษตรกรไม่เกิดการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเองภายในชุมชน

ธนันชัย มุ่งจิต (2555, น.148) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุริน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพความมั่นคงด้านอาหารของบ้านแม่สุริน ใน 5 ประเด็นที่สำคัญคือ (1) การเสริมศักยภาพชุมชนในการจัดการแหล่งอาหารตามธรรมชาติ (2) การเสริมศักยภาพชุมชนในการผลิตพืชอาหารหลักที่มีความปลอดภัย เพียงพอ และหลากหลาย (3) การเสริมศักยภาพชุมชนด้านการจัดการอาหารผ่านวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) การเสริมศักยภาพชุมชนในวิถีการบริโภคอย่างรู้เท่าทัน และ (5) การเสริมศักยภาพบุคลากรในชุมชน (ผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆ) ให้มีกลไกในการเฝ้าระวังความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนตลอดจนการสร้างการเรียนรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหารให้กับคนอื่นๆในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับกิตติชัย รัตนะ (2551) ถึงแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน มีประเด็นที่ควรดำเนินการ คือ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมของชุมชน ซึ่งได้แก่ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางทรัพยากรบุคคล ทุนทางความรู้และทุนทางปัญญา ทุนทางองค์กร สถาบัน และทุนทางสถานที่ ซึ่งหากจะใช้ทุนทางสังคมในแต่ละพื้นที่ที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์สำหรับการเสริมสร้างศักยภาพด้านการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชน จึงเป็นไปในลักษณะของการใช้ทุนทางสังคมให้เป็นกลไกที่เอื้อให้ชุมชนหันมาร่วมมือร่วมใจดำเนินกิจกรรมเพื่อการจัดการด้านต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สอดคล้องแทรกผุกรวมไปกับแบบแผนการดำรงชีวิต ซึ่งในที่สุดแล้วย่อมสะท้อนภาพการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อมที่กลมกลืน มีการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันและสอดคล้องกันไปตามวิถีธรรมชาติอันเป็นเป้าประสงค์สูงสุดในผลิตทางการเกษตร และการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ปิยนาด อิมดี (2547, น.304-308) ผลการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน มีความแตกต่างกันดังนี้

1) ความหลากหลายของอาหาร พบว่ากลุ่มครอบครัวฐานะปานกลางมีการบริโภคอาหารที่หลากหลายที่สุดทั้งยังสามารถเข้าถึงทรัพยากรอาหารตามธรรมชาติ และอาหารตามแหล่งค้าขายได้มากกว่าครอบครัวในสถานะอื่น นอกจากนี้ครอบครัวในฐานะปานกลางยังสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคในครัวเรือนได้มากกว่าครอบครัวในสถานะอื่นอีกด้วย การผลิตอาหารไว้บริโภคเอง

ในครัวเรือนทำให้เกิดหลักประกันความมั่นคงทางอาหารได้ เนื่องจากจะผลิตอาหารที่ครอบครัวจำเป็นต้องใช้ซึ่งจะมีความหลากหลายกว่าอาหารที่ขายอยู่ตามท้องตลาด

2) การได้มาซึ่งอาหาร ความแตกต่างของการได้มาซึ่งอาหารของคนในชุมชน มาจากเงื่อนไขในเรื่องอาชีพที่แตกต่างกัน โดยครอบครัวที่ประกอบอาชีพในภาคการเกษตรจะมีวิธีการได้มาซึ่งอาหารที่เหมือนและใกล้เคียงกัน คือการผลิตควบคู่ไปกับการเก็บหาอาหารตามธรรมชาติ ครอบครัวที่มีอาชีพรับราชการและรับจ้างประจำจะมีวิธีการได้มาซึ่งอาหารโดยการซื้อเป็นหลัก ส่วนกลุ่มครอบครัวในฐานะยากจนมีวิธีการได้มาซึ่งอาหารที่ใกล้เคียงกัน คือ การเก็บหาอาหารจากธรรมชาติและการขออาหารจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านและจากวัด

3) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอาหาร ซึ่งขึ้นอยู่กับกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินเป็นของตนเองและจำนวนแรงงานในครัวเรือน

4) ความรู้ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติในการจัดการอาหารที่แตกต่างกัน

ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า ในระบบอาหารท้องถิ่น ชาวบ้านสามารถรับประทานอาหารได้มากกว่าระบบอาหารโลก ทั้งยังมีความมั่นคงปลอดภัยกว่า ซึ่งระบบอาหารของชุมชนมีความใกล้ชิดผูกพันกับธรรมชาติโดยที่ชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่อยู่ใกล้บ้านและอยู่ในชุมชนได้ง่ายที่สุด ชุมชนมีแนวคิดว่าอาหารธรรมชาติถือเป็นอาหารส่วนรวมของชุมชน (Common Food) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานการมีสิทธิการใช้ เป็นสิทธิตามธรรมชาติ ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม ชุมชนมีแนวคิดที่ว่าทรัพยากรเป็นของส่วนรวมทุกคนในชุมชนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์ควบคู่กับสิทธิในการดูแลรักษาด้วย

วันทนีย์ ชัยฤทธิ์ (2555, น.321) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนบททางภาคใต้ โดยพบว่าผู้สูงอายุในการศึกษาในครั้งนี้มีความมั่นคงทางอาหารมาก มีอาหารจำเป็นในครัวเรือนไม่เคยมอด มีอาหารรับประทานทุกมื้อ เพศชายและเพศหญิงมีบทบาทในการรับผิดชอบเรื่องอาหารเท่ากัน แรงสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทต่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่าญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านหรือวัดให้ความช่วยเหลือด้านอาหาร ความไม่มั่นคงทางอาหารมีผลต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของบุคคล ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าถึงอาหารได้มากกว่าครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดี ในบริบทของผู้สูงอายุไทย แม้ฐานะจะยากจน อยู่ห่างไกล หรือแม้จะอยู่ในชุมชนแออัดก็พบว่า มีความมั่นคงทางอาหารมากเพราะแรงสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อนบ้าน และองค์กร อีกทั้งสามารถหาอาหารได้จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ

สุรชัย รักษาชาติ (2545,น.95) ผลการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ ชี้ให้เห็นว่าครัวเรือนชาวกะเหรี่ยงที่ยากจนบ้านบ้องตี้สามารถสร้างแบบแผนในความมั่นคงทางอาหารให้กับสมาชิกในครัวเรือนได้ อย่างไรก็ตามพบว่ามีแบบแผนการสร้างความมั่นคงทางอาหารนี้ไม่สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไป เช่น กฎระเบียบทางการอนุรักษ์ทรัพยากรบนพื้นที่สูง การรุกคืบเข้ามาของกระบวนการพัฒนากลายเป็นเมืองและทันสมัย การสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการนำภูมิปัญญาเดิมกลับมาใช้ของชาวกะเหรี่ยงบ้านบ้องตี้ได้เกิดความคลั่งสับสนทางกับบริบทใหม่ที่เกิดขึ้นมาภายหลัง อันเป็นผลกระทบที่มาจากกระบวนการนโยบายในการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างไม่รอบด้าน ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาตั้งแต่แรกเริ่ม รัฐได้ใช้มุมมองของคนภายนอกมีฐานคิดทางนิเวศวิทยาธรรมชาติเป็นศูนย์กลางเข้ามาจัดการกับระบบนิเวศบนพื้นที่สูงโดยมิได้คำนึงถึงระบบสังคมมนุษย์ที่ในความเป็นจริงแล้วพบว่าสังคมที่อาศัยอยู่ใกล้ชิดกับฐานทรัพยากรมาอย่างยาวนานมีการจัดการทรัพยากรส่วนร่วมในเชิงสถาบันภายในสังคมของตนเองมาแล้ว

ทรงศิริ วิชิรานนท์ และคณะ (2555,น.123) ผลการศึกษาวิถีชีวิตความมั่นคงของอาหารท้องถิ่นใต้ พบว่าการเข้าถึงอาหารและทรัพยากรของชาวใต้ มี 4 วิธี คือการเพาะปลูก การเก็บหาจากธรรมชาติ การซื้อ และการแบ่งปัน โดยพบว่า ในปัจจุบันชาวใต้สามารถเข้าถึงอาหารและทรัพยากรอาหารด้วยการซื้อมากที่สุดเนื่องจากปัจจุบันมีถนนหนทางเชื่อมต่อระหว่างเมืองกับชนบทที่สะดวกสบายมีรายได้พอที่จะจับจ่ายใช้สอย ประกอบกับข้อจำกัดในเรื่องเวลา ทำให้ชาวใต้เข้าถึงแหล่งอาหารด้วยการซื้อแต่จะเป็นการซื้อที่มีเงื่อนไข เช่น ซื้อสิ่งที่ไม่สามารถผลิตเองได้

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยจึงได้กำหนดตัวแปรในการศึกษาในด้านต่างๆดังนี้ ด้านความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ซึ่งระดับความมั่นคงทางอาหารได้ยึด 4 ประเด็นหลักในการศึกษาคือ การมีอาหารที่พอเพียง การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพด้านอาหาร บนสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ปัจจุบัน ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ผู้วิจัยยังศึกษาถึงแหล่งอาหารของเกษตรกร ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารและแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ เกษตรกรในตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี จำนวนทั้งหมด 9 หมู่บ้าน จำนวน 776 ครัวเรือน จำนวน 3,250 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

1.2.1 กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์

1) การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ จากการคำนวณตามวิธีการของ Taro Yamane (1973) โดยยอมให้มีความคลาดเคลื่อนได้ร้อยละ 7 เมื่อแทนในค่าสูตรจะได้ผล ดังนี้

สูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดตัวอย่างที่ต้องการหา

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

e = ค่าความคลาดเคลื่อน = 0.07

จากข้อมูลของประชากรทั้งหมดในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดไว้ที่ 0.07 หรือระดับความเชื่อมั่น 93 เปอร์เซ็นต์ เมื่อแทนค่าในสูตร จะได้ผลดังนี้

$$\begin{aligned} n &= \frac{3250}{1 + 3250(0.07)^2} \\ &= 192.02 \end{aligned}$$

ดังนั้น จึงได้ขนาดตัวอย่าง จำนวน 193 คน ที่ระดับความเชื่อมั่น 93 เปอร์เซ็นต์

2) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้หลักความน่าจะเป็น เป็นการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการจับสลากตามสัดส่วนของจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้านดังนี้

ตารางที่ 3.1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

หมู่ที่	จำนวนประชากร (N) คน	จำนวนขนาดตัวอย่าง (n) คน
1	272	16
2	362	21
3	581	35
4	542	32
5	202	12
6	278	17
7	288	17
8	316	19
9	409	24
รวม	3,250	193

ที่มา : แผนพัฒนาชุมชน จปฐ. อบต.กุศกร (2558-12)

1.2.2 กลุ่มตัวอย่างในการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นตัวแทนเกษตรกรจำนวน 20 ราย เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ได้มาจากการคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง โดยเลือกตามคุณสมบัติ โดยเป็นตัวแทนเกษตรกรที่คนในชุมชนให้การยอมรับว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการเข้าถึงทรัพยากรอาหารของคนในชุมชน ได้แก่ การเก็บหาอาหารตามธรรมชาติ การเพาะปลูก การซื้อหรือแลกเปลี่ยน และการรับบริจาคอาหาร เป็นต้น

2.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แล้วทำการบันทึกข้อมูลตามความต้องการของผู้ตอบ ร่วมกับการใช้การสังเกต โดยแบบสัมภาษณ์มีทั้งหมด 3 ตอน ซึ่งมีรายละเอียดในการสัมภาษณ์ดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

2.2 เครื่องมือในการสนทนากลุ่ม จัดเวทีสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นการ จัดกลุ่มสนทนาร่วมกันระหว่างผู้วิจัย (ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม) กับตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 1 ครั้ง โดยผู้วิจัยทำการจดบันทึกข้อมูลตลอดระยะเวลาของการดำเนินการสนทนากลุ่มโดยใช้ปฏิทิน อาหารจากธรรมชาติ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง แผนที่ ทรัพยากรเป็นเครื่องมือในการแสดงการใช้ประโยชน์ การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและ ประเด็นหลักในการสนทนากลุ่ม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง ทั้งข้อมูลด้าน ปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยเข้าไปแนะนำตัวกับผู้นำชุมชนและกลุ่ม เป้าหมายเพื่อแจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของการศึกษาครั้งนี้ และเพื่อสร้าง สัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายตลอดระยะเวลาในการศึกษา โดยจะเก็บข้อมูลปฐม ภูมิด้วยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการศึกษาเอกสาร ประเภทหนังสือ บทความ วิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสามารถแบ่งเนื้อหาออกเป็น ประเภทดังนี้

- 1) เอกสารเกี่ยวกับรายงานข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ทำการศึกษา คือข้อมูล ทางด้านบริบทชุมชน
- 2) เอกสารรายงานการประชุมสรุปผลการสัมมนา ทั้งในระดับชุมชนและระดับ เครือข่าย รวมถึงรายงานการประชุมสรุปผลการดำเนินงาน โครงการวิจัยขององค์กรชาวบ้านและ องค์กรพัฒนาเอกชน
- 3) เอกสาร บทความทางวิชาการ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านความมั่นคงทาง อาหาร

4. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลเป็นการดำเนินการหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล และก่อนการ วิเคราะห์ข้อมูล โดยในการวิจัยครั้งนี้มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่

4.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ซึ่งจะเป็นการพิจารณาว่า ข้อมูลที่ได้มาน่าเชื่อถือเพียงใด โดยจะตรวจสอบจากแหล่งบุคคลผู้ให้ข้อมูลที่ต่างแหล่งกัน ได้แก่ เกษตรกร ภาครัฐ/ผู้รู้ ผู้นำชุมชน และครู นักพัฒนาองค์กรเอกชนในพื้นที่

4.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ซึ่งจะพิจารณาจากวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อตรวจสอบความ สอดคล้องของข้อมูลในประเด็นเดียวกัน โดยวิธีการที่ใช้ ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การ สัมภาษณ์แบบเจาะจง และการสนทนากลุ่ม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ว่าถูกต้อง ครบถ้วน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วย โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานค่าสูงสุด และค่า ต่ำสุด มีเกณฑ์การให้คะแนนความรู้ของเกษตรกรต่อคำถามแต่ละข้อและแปลผลดังนี้

ข้อคำถามที่เกษตรกรตอบถูก ร้อยละ 1 - 20 คือ มีระดับความรู้ในข้อนั้นน้อยที่สุด

ข้อคำถามที่เกษตรกรตอบถูก ร้อยละ 21 - 40 คือ มีระดับความรู้ในข้อนั้นน้อย

ข้อคำถามที่เกษตรกรตอบถูก ร้อยละ 41 - 60 คือ มีระดับความรู้ในข้อนั้นปานกลาง

ข้อคำถามที่เกษตรกรตอบถูก ร้อยละ 61 - 80 คือ มีระดับความรู้ในข้อนั้นมาก

ข้อคำถามที่เกษตรกรตอบถูก ร้อยละ 81 - 100 คือ มีความรู้ในข้อนั้นมากที่สุด

มีเกณฑ์การให้คะแนนระดับความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารและแปลผล ดังนี้

เกษตรกรตอบถูก 1 – 3 ข้อ คือ มีระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารน้อยที่สุด

เกษตรกรตอบถูก 4 – 6 ข้อ คือ มีระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารน้อย

เกษตรกรตอบถูก 7 – 9 ข้อ คือ มีระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารปานกลาง

เกษตรกรตอบถูก 10 – 12 ข้อ คือ มีระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารมาก

เกษตรกรตอบถูก 13 – 15 ข้อ คือ มีระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารมากที่สุด การหาค่าเฉลี่ยระดับความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร มีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ และแปลผล ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ช่วงคะแนน} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนระดับ}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= \frac{4}{5} = 0.80 \end{aligned}$$

แปลผลความหมาย ได้ดังนี้

คะแนน 1.00 – 1.80 คือ ระดับความรู้จากแหล่งความรู้ที่น้อยที่สุด
 คะแนน 1.81 – 2.60 คือ ระดับความรู้จากแหล่งความรู้ที่น้อยที่สุด
 คะแนน 2.61 – 3.40 คือ ระดับความรู้จากแหล่งความรู้ที่น้อยที่สุด
 คะแนน 3.41 – 4.20 คือ ระดับความรู้จากแหล่งความรู้ที่น้อยที่สุด
 คะแนน 4.21 – 5.00 คือ ระดับความรู้จากแหล่งความรู้ที่น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร วิเคราะห์โดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การหาค่าเฉลี่ยระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร มีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ และแปลผล ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ช่วงคะแนน} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนระดับ}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= \frac{4}{5} = 0.80 \end{aligned}$$

แปลผลความหมาย ได้ดังนี้

คะแนน 1.00 – 1.80 คือ ระดับความมั่นคงทางอาหารน้อยที่สุด
 คะแนน 1.81 – 2.60 คือ ระดับความมั่นคงทางอาหารน้อย
 คะแนน 2.61 – 3.40 คือ ระดับความมั่นคงทางอาหารปานกลาง

คะแนน 3.41 – 4.20 คือ ระดับความมั่นคงทางอาหารมาก

คะแนน 4.21 – 5.00 คือ ระดับความมั่นคงทางอาหารมากที่สุด

5.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative data) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการจำแนกหมวดหมู่ จำแนกประเภทของเหตุการณ์หรือสิ่งต่างๆ ที่ทำการศึกษา หาความสัมพันธ์โดยใช้เครื่องมือ ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและแผนที่ทรัพยากร ซึ่งเป็นเครื่องมือในการแสดงการใช้ประโยชน์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร แหล่งอาหารของเกษตรกร ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรและแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร การวิจัยในครั้งนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มจากกลุ่มผู้รู้และผู้นำทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

ตอนที่ 3 ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

ตอนที่ 4 แหล่งอาหารของเกษตรกร

ตอนที่ 5 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

ตอนที่ 6 แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

เกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี มีสภาพพื้นฐานส่วนบุคคลเกี่ยวกับ เพศ อายุ สถานภาพ และระดับการศึกษา สภาพทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับอาชีพหลัก อาชีพรอง จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน รายได้ครัวเรือนต่อปี รายจ่ายครัวเรือนต่อเดือนและที่ดินในความครอบครองของเกษตรกร สภาพทางสังคมเกี่ยวกับตำแหน่งทางสังคมของเกษตรกรดังนี้

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจ และสภาพทางสังคมของเกษตรกรดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร

		n=193	
สภาพพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร		จำนวนราย	ร้อยละ
เพศ			
ชาย		55	28.5
หญิง		138	71.5
อายุ (ปี)			
20 - 29		3	1.6
30 - 39		18	9.3
40 - 49		62	32.1
50 - 59		52	27.0
60 - 69		41	21.2
มากกว่า 69 ปี ขึ้นไป		17	8.8
ค่าต่ำสุด 23	ค่าสูงสุด 82	เฉลี่ย 53.13	S.D. 11.570
สถานะภาพ			
โสด		8	4.1
สมรส		159	82.4
หย่าร้าง		4	2.1
หม้าย		22	11.4
ระดับการศึกษา			
ไม่ได้รับการศึกษา		1	0.5
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4		74	38.3
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6		53	27.5
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า		27	14.0
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ปวช.)		30	15.5
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า (ปวส.)		5	2.6
ปริญญาตรี		3	1.6

จากตารางที่ 4.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรร้อยละ 71.5 เป็นเพศหญิง โดยมีค่าเฉลี่ยอายุ 52.13 ปี ร้อยละ 82.4 มีสถานะภาพการสมรสและ ร้อยละ 38.3 เกษตรกรมีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ตารางที่ 4.2 สภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร

		n=193	
สภาพทางเศรษฐกิจ	จำนวนราย	ร้อยละ	
1) อาชีพหลัก			
ทำนา/เกษตรกรรม	176	91.2	
รับจ้างทั่วไป	10	5.2	
รับราชการ	2	1.0	
พนักงานเอกชน	1	0.5	
ธุรกิจส่วนตัว	4	2.1	
2) อาชีพรอง			
ทำนา/เกษตรกรรม	65	33.6	
รับจ้างทั่วไป	106	54.9	
ค้าขาย	16	8.3	
ธุรกิจส่วนตัว	3	1.6	
อื่นๆ (หัตถกรรม,จักสาน)	3	1.6	
3) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)			
1 - 2	14	7.3	
3 - 4	80	41.4	
5 - 6	72	37.3	
มากกว่า 6	27	14.0	
ค่าต่ำสุด 1	ค่าสูงสุด 10	เฉลี่ย 4.70	S.D. 1.652
4) จำนวนแรงงานในครัวเรือน (คน)			
1 - 2	84	43.5	
3 - 4	88	45.6	
5 - 6	21	10.9	
ค่าต่ำสุด 1	ค่าสูงสุด 6	เฉลี่ย 2.94	S.D. 1.213

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

		n=193	
สภาพทางเศรษฐกิจ		จำนวนราย	ร้อยละ
5) รายได้ครัวเรือนต่อปี (บาท)			
น้อยกว่า 10,001		1	0.5
10,001 - 50,000		51	26.4
50,001 - 100,000		46	23.9
100,001 - 150,000		26	13.5
150,001 - 200,000		29	15.0
มากกว่า 200,000		40	20.7
ค่าต่ำสุด 7,000	ค่าสูงสุด 680,000	เฉลี่ย 142,733.68	S.D. 119,559.726
6) รายจ่ายครัวเรือนต่อเดือน (บาท)			
น้อยกว่า 1,001		1	0.5
1,001 - 5,000		88	45.6
5,001 - 10,000		59	30.6
10,001 - 15,000		24	12.4
มากกว่า 15,000		21	10.9
ค่าต่ำสุด 500	ค่าสูงสุด 60,000	เฉลี่ย 8,676.31	S.D. 8,238.230
7) ที่ดินในความครอบครองของครัวเรือน			
มีที่ดินเป็นของตนเอง (ไร่)			
1 - 20		90	48.1
21 - 40		64	34.2
41 - 60		19	10.2
มากกว่า 60 ไร่		14	7.5
ค่าต่ำสุด 1	ค่าสูงสุด 118	เฉลี่ย 25.67	S.D. 22.556
8) การมีเอกสารสิทธิ์			
มีเอกสารสิทธิ์		181	96.8
ไม่มีเอกสารสิทธิ์		6	3.2

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

		n=193	
สภาพทางเศรษฐกิจ	จำนวนราย	ร้อยละ	
ลักษณะการใช้ที่ดิน			
ที่อยู่อาศัย	14	7.5	
ที่นาข้าว	137	73.3	
ที่พืชไร่	36	19.2	
ที่มาของน้ำเพื่อการเกษตร			
ชลประทานตลอดปี	1	0.5	
แหล่งน้ำธรรมชาติตลอดปี	2	1.1	
แหล่งน้ำธรรมชาติฤดูฝน	26	13.9	
สระน้ำ/บ่อขุด	3	1.6	
น้ำฝน	155	82.9	
ปัญหาสภาพดิน			
ไม่มีปัญหา	105	56.2	
ดินเค็ม	1	0.5	
ดินเปรี้ยว	13	7.0	
ดินปนทราย	53	28.3	
ดินลูกรัง/หินกรวด	15	8.0	

จากตารางที่ 4.2 สภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร พบว่าร้อยละ 91.2 มีอาชีพหลักคือ ทำนา/เกษตรกรรม อาชีพรองร้อยละ 54.9 รับจ้างทั่วไป จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ร้อยละ 41.4 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระหว่าง 3-4 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือน ร้อยละ 45.6 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนระหว่าง 3-4 คน รายได้ของครัวเรือนต่อปี ร้อยละ 26.4 อยู่ระหว่าง 10,001 – 50,000 บาท รายจ่ายของครัวเรือนต่อเดือน ร้อยละ 45.6 อยู่ระหว่าง 1,000 – 5,000 บาท ที่ดินในความครอบครองของครัวเรือน เกษตรกรร้อยละ 3.1 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 48.1 มีที่ดินเป็นของตนเองระหว่าง 1-20 ไร่ ร้อยละ 96.8 มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน ร้อยละ 73.3 ลักษณะการใช้ที่ดินของเกษตรกรเป็นที่นาข้าว ร้อยละ 82.9 ที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรจากน้ำฝนมากที่สุด และ ปัญหาสภาพดินร้อยละ 56.2 พบว่า ไม่มีปัญหาด้านสภาพดิน

ตารางที่ 4.3 สภาพทางสังคมของเกษตรกร

n=193		
สภาพทางสังคม	จำนวนราย	ร้อยละ
1. ตำแหน่งทางสังคม		
ไม่มีตำแหน่ง	150	77.8
มีตำแหน่ง		
กำนัน	1	0.5
ผู้ใหญ่บ้าน	6	3.1
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	2	1.0
สมาชิก อบต.	6	3.1
อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.)	2	1.0
อาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม.)	26	13.5
2. การเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพ		
ไม่เป็น	125	64.8
เป็น	68	35.2

จากตารางที่ 4.3 สภาพทางสังคมของเกษตรกร พบว่าร้อยละ 77.8 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม โดยเกษตรกรที่มีตำแหน่งทางสังคมส่วนมากเป็นอาสาสมัครหมู่บ้าน ร้อยละ 13.5 และการเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพของเกษตรกร ร้อยละ 64.8 ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพใดๆ

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

2.1 ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

จากการศึกษาความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารสามารถวิเคราะห์ผลได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.4 ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

คำถาม	เฉลย	n=193	
		ผู้ตอบ ถูก	ร้อยละ
1. ความมั่นคงทางอาหาร มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ มีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหารและการมีเสถียรภาพด้านอาหาร	ถูก	186	96.4
2. การมีอาหารที่เพียงพอ นั่นคือ ท่านจะขาดแคลนบ้างในบางฤดูเท่านั้น (เฉลย: การมีอาหารที่เพียงพอ นั้นจะต้องสามารถเข้าถึงอาหาร ได้ในทุกๆฤดู)	ผิด	41	21.2
3. การเข้าถึงอาหาร ท่านสามารถเก็บหาอาหารตามธรรมชาติได้ทุกแห่งตามความต้องการของท่าน	ถูก	168	87.0
4. การใช้ประโยชน์จากอาหารเพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพอนามัยที่ดี ได้รับโภชนาการ ที่ดี และมีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย	ถูก	182	94.3
5. การมีเสถียรภาพด้านอาหาร คือ ไม่มีความเสี่ยงทางด้านอาหาร เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ วิกฤติทางภูมิภาคและวิกฤติทางธรรมชาติ	ถูก	137	71.0
6. การรับบริจาคอาหารจากภายนอกไม่ใช่แนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน (เฉลย : การรับบริจาคอาหารจากภายนอกเป็นอีกแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน)	ผิด	80	41.5
7. การปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้นทุกปีๆ ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้ดีขึ้น (เฉลย : การปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นพืชพลังงานปลูกเพิ่มมากขึ้นย่อมไปบุกรุกพื้นที่ป่า พื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งเป็นพืชอาหาร ทำให้ความมั่นคงทางอาหารลดลง)	ผิด	103	53.4
8. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างดี	ถูก	183	94.8
9. ธนาคารข้าวประจำหมู่บ้านเป็นอีกแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับคนในชุมชน	ถูก	175	90.7

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

คำถาม	เฉลย	n=193	
		ผู้ตอบ ถูก	ร้อยละ
10. หน่วยงานภาครัฐเท่านั้นที่จะเป็นผู้ผลักดันให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในชุมชนได้ (เฉลย : ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ และประชาชนทุกคน มีส่วนช่วยในการผลักดันเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด)	ผิด	106	54.9
11. การใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่มีการตัดแต่งพันธุกรรมเป็นสร้างความมั่นคงทางอาหาร (เฉลย : การใช้เมล็ดพันธุ์ตัดแต่งพันธุกรรมจะทำให้พันธุ์พืชประจำถิ่นลดลงและหายไปจากท้องถิ่นเกิดกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร)	ผิด	66	34.2
12. การนำภูมิปัญญามาใช้ในการผลิตทางการเกษตร พร้อมทั้งเลิกใช้สารเคมี เลิกใช้เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นการผลิตที่ล้ำสมัย ส่งผลทำให้ความมั่นคงทางอาหารลดน้อยลงตามไปด้วย (เฉลย : การนำภูมิปัญญามาใช้ในการผลิตทางการเกษตร เลิกใช้สารเคมี และประยุกต์ใช้เครื่องจักรอย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชน เป็นการช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร)	ผิด	85	44.0
13. ข้าวราคาตกต่ำเกษตรกรจึงหันมาปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ลดปริมาณการปลูกข้าวลง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ครอบครัว (เฉลย : อ้อย มันสำปะหลัง เป็นพืชพลังงาน หากปลูกทดแทนข้าว ที่เป็นพืชอาหารเพิ่มมากขึ้น นั่นคือความมั่นคงทางอาหารจะลดลงตามไปด้วย)	ผิด	18	9.3
14. ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะ	ถูก	189	97.9
15. ทรัพยากรป่า ดินและน้ำ ต้องช่วยกันอนุรักษ์เพื่อความมั่นคงทางอาหารชุมชน	ถูก	189	97.9

จากตารางที่ 4.4 ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่าเกษตรกรมีความรู้ในระดับมากที่สุดต่อคำถามเรื่อง ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะ(ร้อยละ 97.9) ทรัพยากรป่า ดินและน้ำ ต้องช่วยกันอนุรักษ์เพื่อความมั่นคงทางอาหารชุมชน (ร้อยละ 97.9) ความมั่นคงทางอาหาร มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ มีอาหารพอเพียง การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหารและการมีเสถียรภาพด้านอาหาร

(ร้อยละ 96.4) การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างดี (ร้อยละ 94.8) การใช้ประโยชน์จากอาหารเพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพอนามัยที่ดีได้รับโภชนาการที่ดี และมีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย(ร้อยละ 94.3) ธนาคารข้าวประจำหมู่บ้านเป็นอีกแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับคนในชุมชน (ร้อยละ 90.7) การเข้าถึงอาหารท่านสามารถเก็บหาอาหารตามธรรมชาติได้ทุกแห่งตามความต้องการของท่าน(ร้อยละ 87.0)

เกษตรกรมีความรู้ในระดับมากต่อคำถามเรื่อง การมีเสถียรภาพด้านอาหาร คือ ไม่มีความเสี่ยงทางด้านอาหาร เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจวิกฤติทางภูมิภาคและวิกฤติทางธรรมชาติ (ร้อยละ 71.0)

เกษตรกรมีความรู้ในระดับปานกลางต่อคำถามเรื่อง หน่วยงานภาครัฐเท่านั้นที่จะเป็นผู้ผลักดันให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในชุมชนได้ (ร้อยละ 54.9) การปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้นทุกๆปี ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้ดีขึ้น (ร้อยละ 53.4) การนำภูมิปัญญามาใช้ในการผลิตทางการเกษตร พร้อมทั้งเลิกใช้สารเคมี เลิกใช้เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นการผลิตที่ล้ำสมัย ส่งผลทำให้ความมั่นคงทางอาหารลดน้อยลงตามไปด้วย (ร้อยละ 44.0) การรับบริจาคอาหารจากภายนอกไม่ใช่แนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน (ร้อยละ 41.5)

เกษตรกรมีความรู้ในระดับน้อยต่อคำถาม เรื่องการใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่มีการตัดแต่งพันธุกรรมเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร (ร้อยละ 34.2) การมีอาหารที่เพียงพอ นั่นคือ ท่านจะขาดแคลนบ้างในบางฤดูเท่านั้น (ร้อยละ 21.2)

เกษตรกรมีความรู้ในระดับน้อยที่สุดต่อคำถามเรื่อง ข้าวราคาตกต่ำ เกษตรกรจึงหันมาปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ลดปริมาณการปลูกข้าวลง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ครอบครัว

ตารางที่ 4.5 จำนวนเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์ที่ตอบถูกเกี่ยวกับความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความ
มั่นคงทางอาหาร

จำนวนที่ตอบถูก (ข้อ)		จำนวนราย	ร้อยละ
1 - 3		0	0.0
4 - 6		6	3.1
7 - 9		97	50.3
10 - 12		61	31.6
13 - 15		29	15.0
ค่าต่ำสุด	5	ค่าสูงสุด	14
เฉลี่ย		9.81	S.D. 2.115

จากตารางที่ 4.5 สรุปจำนวนเกษตรกรที่ตอบถูกเกี่ยวกับความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่าเกษตรกรร้อยละ 15.0 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับมากที่สุด เกษตรกรร้อยละ 31.6 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับมาก เกษตรกรร้อยละ 50.3 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับปานกลาง เกษตรกรร้อยละ 3.1 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับน้อย จำนวนมากที่สุดที่ตอบถูก 14 ข้อ จำนวนน้อยสุดที่ตอบถูก 5 ข้อ และค่าเฉลี่ยที่ตอบถูกเท่ากับ 9.81

2.2 แหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารสรุปผลได้ดังตาราง

ตารางที่ 4.6 แหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

n = 193

แหล่งความรู้	ระดับความรู้ที่ได้รับ (จำนวน/ร้อยละ)					\bar{x}	S.D.	ความหมาย
	1	2	3	4	5			
1) ประเภทบุคคล						2.99	0.984	ปานกลาง
1.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร	16 (8.30)	47 (24.3)	81 (42.0)	39 (20.2)	10 (5.2)	2.89	0.989	ปานกลาง
1.2 เจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร	23 (11.9)	47 (24.4)	71 (36.8)	46 (23.8)	6 (3.1)	2.81	1.027	ปานกลาง
1.3 เจ้าหน้าที่อบต./เทศบาล	15 (7.8)	45 (23.3)	78 (40.4)	47 (24.4)	8 (4.1)	2.93	0.976	ปานกลาง
1.4 ผู้นำท้องถิ่น	10 (5.2)	44 (22.8)	82 (42.5)	33 (17.1)	24 (12.4)	3.08	1.049	ปานกลาง
1.5 ญาติ พี่น้อง	4 (2.1)	48 (24.9)	73 (37.8)	33 (17.1)	35 (18.1)	3.24	1.083	ปานกลาง
1.6 เพื่อนเกษตรกร	6 (3.1)	38 (19.7)	83 (43.0)	56 (29.0)	10 (5.2)	3.13	0.897	ปานกลาง
1.7 อาสาสมัครเกษตร	10 (5.2)	52 (26.9)	91 (47.2)	34 (17.6)	6 (3.1)	2.86	0.873	ปานกลาง
2) ประเภทกลุ่ม						2.67	1.037	ปานกลาง
2.1 การประชุม	16 (8.3)	55 (28.5)	76 (39.3)	36 (18.7)	10 (5.2)	2.83	0.994	ปานกลาง
2.2 การฝึกอบรม	34 (12.4)	51 (24.6)	74 (38.4)	32 (16.6)	12 (6.2)	2.77	1.064	ปานกลาง
2.3 การสัมมนา	34 (17.6)	57 (29.5)	71 (36.8)	23 (12.0)	8 (4.1)	2.55	1.045	น้อย
2.4 การดูงาน	34 (17.6)	60 (31.1)	72 (37.3)	17 (8.8)	10 (5.2)	2.52	1.046	น้อย

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

แหล่งความรู้	ระดับความรู้ที่ได้รับ (จำนวน/ร้อยละ)					\bar{x}	S.D.	ความหมาย
	1	2	3	4	5			
3) ประเภทมวลชน						2.95	1.027	ปานกลาง
3.1 หนังสือ	19 (9.8)	65 (33.7)	71 (36.8)	29 (18.7)	9 (4.7)	2.70	0.994	ปานกลาง
3.2 วารสาร	22 (11.4)	63 (32.6)	69 (35.8)	26 (13.5)	13 (6.7)	2.71	1.054	ปานกลาง
3.3 วิทยุกระจายเสียง	8 (4.1)	39 (20.2)	94 (48.7)	38 (19.7)	14 (7.3)	3.05	0.925	ปานกลาง
3.4 วิทยุชุมชน	9 (4.7)	37 (21.2)	90 (35.8)	44 (32.7)	13 (6.7)	3.07	0.934	ปานกลาง
3.5 เสียงตามสาย	7 (3.6)	41 (25)	69 (35.7)	63 (33.7)	13 (14.0)	3.17	0.962	ปานกลาง
3.6 โทรทัศน์	7 (3.6)	25 (13.0)	69 (35.7)	65 (33.7)	27 (14.0)	3.41	1.002	มาก
3.7 โทรทัศน์ดาวเทียม	23 (11.9)	40 (20.7)	55 (28.5)	60 (31.1)	15 (7.8)	3.02	1.145	ปานกลาง
3.8 อินเทอร์เน็ต	54 (28.0)	47 (24.4)	53 (27.4)	28 (14.5)	11 (5.7)	2.45	1.203	น้อย
คะแนนรวมทั้งหมด						2.87	1.016	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.6 แหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่าเกษตรกรได้รับข้อมูลความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.87) โดยได้รับความรู้จากแหล่งความรู้ด้านบุคคล (ค่าเฉลี่ย 2.99) แหล่งความรู้จากมวลชน (ค่าเฉลี่ย 2.95) และ แหล่งความรู้จากกลุ่ม (ค่าเฉลี่ย 2.67) ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในแต่ละประเภทพบว่า

แหล่งความรู้ด้านบุคคล ได้แก่ ญาติ พี่น้อง, เพื่อนเกษตรกร, ผู้นำท้องถิ่น, เจ้าหน้าที่ อบต./เทศบาล, เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร, อาสาสมัครเกษตรและเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.24, 3.13, 3.08, 2.93, 2.89, 2.86, และ 2.81 ตามลำดับ)

แหล่งความรู้จากกลุ่มได้แก่ การประชุม การฝึกอบรม ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.83, 2.77 ตามลำดับ) การสัมมนา และการดูงาน ในระดับที่น้อย (ค่าเฉลี่ย 2.55 และ 2.52 ตามลำดับ)

แหล่งความรู้มวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ ในระดับที่มาก ค่าเฉลี่ย 3.41 เสียงตามสาย, วิทยุชุมชน, วิทยุกระจายเสียงโทรทัศน์ดาวเทียม, จากวารสาร และหนังสือ ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.17, 3.07, 3.05, 3.02, 2.71, 2.70 ตามลำดับ) และอินเทอร์เน็ตในระดับที่น้อย (ค่าเฉลี่ย 2.45)

ตอนที่ 3 ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับระดับความมั่นคงทางอาหารช่วงก่อน ปี พ.ศ. 2540 และระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรในปัจจุบัน สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 4.7 ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับระดับความมั่นคงทางอาหารก่อนปี พ.ศ.2540 และปัจจุบัน (พ.ศ.2559)

n = 193

ประเด็นคำถาม	ก่อนปี พ.ศ.2540			ปัจจุบัน พ.ศ. 2559		
	\bar{x}	S.D.	ความหมาย	\bar{x}	S.D.	ความหมาย
1) การมีอาหารที่พอเพียง	3.23	0.959	ปานกลาง	3.29	0.985	ปานกลาง
1.1 ท่านมีอาหารประเภท ข้าว เผือก มัน สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง	3.40	1.006	ปานกลาง	3.28	1.003	ปานกลาง
1.2 ท่านมีอาหารประเภท เนื้อสัตว์ สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง	3.34	0.912	ปานกลาง	3.25	0.938	ปานกลาง
1.3 ท่านมีอาหารประเภท ผัก สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง	3.47	0.896	มาก	3.41	0.892	มาก
1.4 ท่านมีอาหารประเภท ผลไม้ สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง	3.36	0.920	ปานกลาง	3.36	0.942	ปานกลาง
1.5 ท่านมีอาหารประเภท น้ำมันพืช-สัตว์ สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง	3.22	0.899	ปานกลาง	3.24	0.994	ปานกลาง
1.6 ท่านมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการผลิตเอง	3.24	0.866	ปานกลาง	3.23	1.087	ปานกลาง

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

n = 193

ประเด็นคำถาม	ก่อนปี พ.ศ.2540			ปัจจุบัน พ.ศ. 2559		
	\bar{x}	S.D.	ความหมาย	\bar{x}	S.D.	ความหมาย
1.7 ท่านมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการซื้อ	3.24	1.053	ปานกลาง	3.44	0.977	มาก
1.8 ท่านมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการรับบริจาค	2.37	1.125	น้อย	2.31	1.050	น้อย
2) การเข้าถึงอาหาร	3.10	1.062	ปานกลาง	3.00	1.091	ปานกลาง
2.1 ท่านสามารถเข้าถึงอาหารได้จากการผลิต	3.29	1.064	ปานกลาง	3.12	1.103	ปานกลาง
2.2 ท่านสามารถเข้าถึงอาหารได้จากตามธรรมชาติ	3.45	1.045	มาก	3.25	1.082	ปานกลาง
2.3 ท่านสามารถเข้าถึงอาหารได้จากวัฒนธรรมและประเพณี	3.18	0.873	ปานกลาง	3.05	0.950	ปานกลาง
2.4 ท่านสามารถเข้าถึงอาหารได้จากการซื้อจากร้านค้า	3.40	1.057	ปานกลาง	3.24	1.094	ปานกลาง
2.5 ท่านสามารถเข้าถึงอาหารได้จากการรับบริจาคจากภายนอก	2.49	1.155	น้อย	2.33	1.057	น้อย
2.6 ท่านสามารถเข้าถึงอาหารได้จากการแลกเปลี่ยนอาหารกับชุมชนใกล้เคียง	2.80	1.178	ปานกลาง	3.02	1.262	ปานกลาง
3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร	3.55	0.989	มาก	3.46	1.038	มาก
3.1 ท่านได้รับอาหารที่มีโภชนาการอย่างครบถ้วน	3.59	0.953	มาก	3.47	1.060	มาก
3.2 อาหารที่ท่านได้รับมีผลทำให้สุขภาพอนามัยที่ดี	3.53	1.010	มาก	3.47	1.005	มาก
3.3 อาหารที่ท่านได้รับมีผลทำให้มีคุณภาพร่างกายที่ดีด้วย	3.53	1.005	มาก	3.43	1.049	มาก
4. การมีเสถียรภาพด้านอาหาร	3.12	0.966	ปานกลาง	3.04	1.012	ปานกลาง
4.1 ท่านสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอได้ตลอดเวลา	3.26	0.940	ปานกลาง	3.23	0.958	ปานกลาง
4.2 ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ	3.04	0.980	ปานกลาง	2.96	1.050	ปานกลาง
4.3 ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ	3.07	0.978	ปานกลาง	2.93	1.028	ปานกลาง
เฉลี่ยรวมทั้งหมด	3.25	0.994	ปานกลาง	3.20	1.031	ปานกลาง

1) ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับระดับความมั่นคงทางอาหารช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 พบว่า

การมีอาหารที่พอเพียง ได้แก่ มีอาหารประเภท ผัก สำหรับบริโภคอย่างพอเพียงอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.47) มีอาหารประเภท ข้าว เผือก มัน สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง, มีอาหารประเภท ผลไม้ สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง, มีอาหารประเภท เนื้อสัตว์ สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง, มีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการผลิตเอง, มีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการซื้อและมีอาหารประเภท น้ำมันพืช-สัตว์ สำหรับบริโภคอย่างพอเพียงในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 3.40, 3.36, 3.34, 3.24, 3.24 และ 3.22 ตามลำดับ) และมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการรับบริจาค ในระดับที่น้อย (คะแนนเฉลี่ย 2.37)

การเข้าถึงอาหาร พบว่าเกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารได้จากตามธรรมชาติ ในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ย 3.45) สามารถเข้าถึงอาหารได้จากการซื้อจากร้านค้า สามารถเข้าถึงอาหารได้จากการผลิต สามารถเข้าถึงอาหารได้จากวัฒนธรรมและประเพณี และสามารถเข้าถึงอาหารได้จากการแลกเปลี่ยนอาหารกับชุมชนใกล้เคียงในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 3.40, 3.29, 3.18 และ 2.80 ตามลำดับ) เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารได้จากการรับบริจาคจากภายนอก ในระดับที่น้อย (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.49)

การใช้ประโยชน์จากอาหาร พบว่าเกษตรกรได้รับอาหารที่มีโภชนาการอย่างครบถ้วน, อาหารที่ได้รับมีผลทำให้สุขภาพอนามัยที่ดีและอาหารที่ได้รับมีผลทำให้มีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย ในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.59, 3.53 และ 3.53 ตามลำดับ)

การมีเสถียรภาพด้านอาหาร พบว่าเกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอได้ตลอดเวลา, ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดภัยธรรมชาติและ ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.26, 3.07 และ 3.04 ตามลำดับ)

เมื่อพิจารณาจากภาพรวมทั้งหมดพบว่าระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.25

2) ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับระดับความมั่นคงทางอาหารปัจจุบัน พ.ศ. 2559พบว่า

การมีอาหารที่พอเพียง ได้แก่ มีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการซื้อ, มีอาหารประเภท ผัก สำหรับบริโภคอย่างพอเพียงอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.44 และ 3.41) มีอาหารประเภท ผลไม้ สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง, มีอาหารประเภท ข้าว เผือก มัน สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง, มีอาหารประเภท เนื้อสัตว์ สำหรับบริโภคอย่างพอเพียง, มีอาหารประเภท น้ำมันพืช-สัตว์

สำหรับบริโภคอย่างพอเพียงและมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการผลิตเอง ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36, 3.28, 3.25, 3.24 และ 3.23 ตามลำดับ)และ เกษตรกรมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการรับบริจาค ในระดับที่น้อย คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.31

การเข้าถึงอาหาร เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารได้จากตามธรรมชาติสามารถเข้าถึงอาหาร ได้จากการซื้อจากร้านค้า, สามารถเข้าถึงอาหาร ได้จากการผลิต สามารถเข้าถึงอาหาร ได้จากวัฒนธรรมและประเพณีและสามารถเข้าถึงอาหาร ได้จากการแลกเปลี่ยนอาหารกับชุมชนใกล้เคียง ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.25, 3.24, 3.12, 3.05 และ 3.02 ตามลำดับ) เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหาร ได้จากการรับบริจาคจากภายนอก ในระดับที่น้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.33)

การใช้ประโยชน์จากอาหาร เกษตรกรได้รับอาหารที่มีโภชนาการอย่างครบถ้วน, อาหารที่เกษตรกรได้รับมีผลทำให้สุขภาพอนามัยที่ดี, อาหารที่เกษตรกรได้รับมีผลทำให้มีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย ในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.47, 3.47 และ 3.43 ตามลำดับ)

การมีเสถียรภาพด้านอาหาร เกษตรกร สามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอได้ตลอดเวลา ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจและไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดภัยธรรมชาติในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.23, 2.96 และ 2.93 ตามลำดับ)

เมื่อพิจารณาจากภาพรวมทั้งหมดพบว่าระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรปัจจุบันปี พ.ศ.2559 อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.20

ตอนที่ 4 แหล่งอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มร่วมกับตัวแทนเกษตรกรตำบลกุศกร ได้ร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร สามารถสรุปแหล่งอาหารที่คนในชุมชนนำมาบริโภคดังนี้

- 1) จากการผลิตด้วยตนเอง
- 2) จากการเก็บหาตามธรรมชาติ
- 3) จากการซื้อ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) อาหารจากการผลิตด้วยตนเอง
 ตารางที่ 4.8 อาหารที่ได้จากการผลิตของเกษตรกรตำบลกุศกร

ลำดับที่	ชนิดของอาหาร	ช่วงเวลาที่ผลิต
1	พืชหลัก/พืชเศรษฐกิจ : ข้าว มัน พืชผัก : ชะอม จิง ข่า ตะไคร้ มะกรูด มะนาว พริก ต้นหอม ผักชี สะระแหน่ ใบชะพลู ผักหวานบ้าน ไพล โหระพา แมงลัก ขึ้นฉ่าย ใบย่านาง ผักเสี้ยน ผักปรง พัก แพง แดง ถั่วฝักยาว มะละกอ มะเขือทุกชนิด สะเดา เพกา ผักแพรว ตำลึง บวบ มะรุ่ม ขี้เหล็ก หน่อไม้ ดอกแค กระชาย ใบบัวบก กุยช่าย ใบยอ	เดือนพฤษภาคม ถึงเดือน ตุลาคม พืชผัก ผลิตได้ตลอดทั้งปี
2	ไม้ผล : มะม่วง มะขาม กล้าย มะยม ลำไย ขนุน มะยง ชิด กระท้อน ฝรั่ง น้อยหน่า มะพร้าว ชมพู่ ส้มโอ ทับทิม มะเฟือง ละมุด มะไฟ	ผลไม้อตามฤดูกาล
3	สัตว์เลี้ยงเพื่อบริโภค : ไก่บ้าน ไก่ไข่ เป็ดเทศ เป็ดไข่ ไก่ กระบือ สุกร	เลี้ยงได้ตลอดทั้งปี
4	สัตว์น้ำ/สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ : ปลาอุก กบ	เลี้ยงได้ตลอดทั้งปี

จากตารางที่ 4.8 อาหารที่ได้จากการผลิตเองของเกษตรกรตำบลกุศกร พบว่าทั้งพืชที่เป็นพืชหลัก/พืชเศรษฐกิจ พืชผัก ไม้ผล สัตว์เลี้ยงเพื่อบริโภคเป็นอาหาร สัตว์น้ำและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เกษตรกรสามารถผลิตเพื่อบริโภคได้เองตลอดทั้งปี

ภาพที่ 4.1 พื้นที่ปลูกข้าว

ภาพที่ 4.2 เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภค

ภาพที่ 4.3 ข้าว กข 6

ภาพที่ 4.4 ข้าวกล้อง

ภาพที่ 4.5 ผักคอง ไข่เป็ด

ภาพที่ 4.6 พืชผักสวนครัว

ภาพที่ 4.7 ไม้ผล พืชผักสวนครัว

ภาพที่ 4.8 พืชผักสวนครัว

ภาพที่ 4.9 ไข่ไก่

ภาพที่ 4.10 พืชผักสวนครัว

ตารางที่ 4.9 อาหารที่ได้จากการเก็บหาตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร

2) อาหารที่ได้จากการเก็บหาตามธรรมชาติของเกษตรกร

ลำดับที่	ชนิดของอาหาร	ช่วงเวลา ฤดูกาลที่เก็บหาได้
1	พืช : ต้นกระสัง จีเหล็ก ไบย่านาง ผักกะยา ข้าป่า จิงป่า สะเดา ผักหนอก ไบบัวบก ผักกูด ผักบุง ผักก้านจอง ดอกกระเจียว ผักหนาม ดอกแคนา ผักเม็ก ผักตั่ว ดอก กระสัง ผักอีจัว ผักแวง ผักอีฮุม หน่อไม้ เห็ด ผักกะแยง ผักอีฮีน มั่นนง หวาย ว่านตูป หมูป ผักแวง	ตลอดทั้งปี ฤดูแล้ง พฤษภาคม - เมษายน ฤดูฝน พฤษภาคม – ตุลาคม
2	ไม้ผล : หมากตากบ มะขาม หมากหวด หมากเหลื่อม หมากน้ำเต้า หมากเล็บแมว หมากแงว หมากไฟ ลูกตาล หมากแต้ หมากบก หมากค้อ มะม่วงป่า หมากหว่า หมากต้องแล้ง หมากส้ม มอ หมากขามป้อม หมากโก หมากกอกป่า หมากเฒ่า หมากเบ็ญ	ตลอดทั้งปี ฤดูแล้ง พฤษภาคม - เมษายน ฤดูฝน พฤษภาคม – ตุลาคม
3	สัตว์: ปลา กบ ปลาไหล เขียด ปู หอย กุ้ง บ่าง งูสิง กิ้งก่า แย้ กระแต หนูนา พังพอน มดแดง กูดจี่ แมงจิ้งจก จิ้งหรีด จักจั่น ตั๊กแตน แมลงแคง แมงกิชอน แมลงคาม หอยเตี๋ย ผีง อึ่ง ต่อ แตน แมลงทับ ลูกอ๊อด	ตลอดทั้งปี ฤดูแล้ง พฤษภาคม - เมษายน ฤดูฝน พฤษภาคม – ตุลาคม

จากตารางที่ 4.9 อาหารที่ได้จากการเก็บหาตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร พบว่าในพื้นที่ตำบลกุศกรเกษตรกรสามารถเก็บหาอาหารได้ในทุกฤดูกาล ซึ่งแต่ละฤดูกาลมีหลากหลายชนิดทั้งพืชและสัตว์ เก็บหามาบริโภคตามความเหมาะสมได้ในทุกฤดู เห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพอันส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารในปัจจุบัน จึงสามารถสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรตำบลกุศกรยังมีแหล่งอาหารชนิดต่างๆตามธรรมชาติอย่างเพียงพอ

ภาพที่ 4.11 กุ้งจากแหล่งน้ำธรรมชาติ

ภาพที่ 4.12 เห็ดจากท้องถิ่นและลำห้วย

ภาพที่ 4.13 ปลาจากลำห้วย

ภาพที่ 4.14 จักจั่นจากป่า

ภาพที่ 4.15 ปลาจากลำห้วย

ภาพที่ 4.16 ลูกตาลจากทุ่งนา

ภาพที่ 4.17 แมงจินุนจากป่าชุมชน

ภาพที่ 4.18 เห็ดระโงกจากป่าในชุมชน

ภาพที่ 4.19 เห็ดโคนจากป่าในชุมชน

ตารางที่ 4.10 ปฏิทินตัวอย่างพืชอาหารที่เก็บหาได้ตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร

ที่	ชนิดพืช	แหล่งที่พบ	ส่วนที่บริโภค	เมนูอาหาร	ความ อุดมสมบูรณ์	แนวโน้ม ในอนาคต	ช่วงเวลาที่เก็บหาได้ (เดือน)											
							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	หน่อไม้	ป่า ลำห้วย ทุ่งนา	หน่อ	แกง ต้ม หมก ซูป ก้อย	เพียงพอ	เพิ่มขึ้นด้วย การปลูก												←————→
2	ดอกกระเจียว	ป่า ปลายไร่	ดอกไม้	ต้ม ลวก	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง												←————→
3	ผักหนาม	ลำห้วย ป่า	หน่อ ยอดอ่อน	ต้ม ลวก	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง												←————→
4	ดอกแคนา	ทุ่งนา	ดอกไม้	ต้ม ลวก	เพียงพอ	ลดน้อยลง												←————→
5	เห็ด	ป่า ปลายไร่	ดอกไม้	แกง นึ่ง ก้อย	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง												←————→
6	ผักเม็ก	ทุ่งนา ลำห้วย	ยอดอ่อน	กินสด	เพียงพอ	เท่าเดิม	←————→											
7	ผักติ้ว	ทุ่งนา ป่า	ยอดอ่อน	กินสด ใส่แกง	เพียงพอ	เท่าเดิม		←————→										
8	ดอกกระดังง์	ทุ่งนา ป่า	ดอกไม้ ใบ ผล	กินสด ใส่ ส้มตำแกง คั่ว อ่อม	เพียงพอ	เท่าเดิม	←————→											
9	จี่เหล็ก	ทุ่งนา ป่า	ยอดอ่อน	แกง	เพียงพอ	เพิ่มขึ้น	←————→											
10	ผักกะแยง	ทุ่งนา	ทั้งต้น	ใส่แกง	เพียงพอ	ลดน้อยลง												←————→
11	ผักอีฮิน	ทุ่งนา	ต้น	กินสด	เพียงพอ	ลดน้อยลง												←————→
12	ใบย่านาง	ป่า	ใบ	คั้นน้ำ แกง	เพียงพอ	เท่าเดิม	←————→											
13	ผักกะข่า	ลำห้วย	ยอดอ่อน	กินสด	เพียงพอ	เท่าเดิม	←————→											
14	ข่าป่า	ป่า	หัว หน่อ	ตำน้ำพริก	เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											

ตารางที่ 4.11 ปฏิทินตัวอย่างสัตว์และแมลงนำมาเป็นอาหารที่หาได้ตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร

ที่	ชนิดสัตว์	แหล่งที่พบ	เมนูอาหาร	ความ อุดมสมบูรณ์	แนวโน้ม ในอนาคต	ช่วงเวลาที่เก็บทำได้ (เดือน)											
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	ปลา	สระน้ำ ลำห้วย	ต้ม แกง ย่าง ทอด ห่อหมก นึ่ง ส้ม อ่อม ผัด น้ำพริก	เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
2	กบ	ทุ่งนา ลำห้วย	ต้ม แกง อ่อม ย่าง ห่อหมก ตำแจ่ว ผัด	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
3	ปลาไหล	สระน้ำ ลำห้วย	ผัด ต้ม	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
4	กิ้ง	สระน้ำ ลำห้วย	กั่ว ก้อย ตำป่น	เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
5	หอย	สระน้ำ ลำห้วย	ต้ม แกงอ่อม ก้อย	เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
6	ปูนา	ทุ่งนา ลำห้วย	ลาบ ดอง ย่าง แกง	เพียงพอ	เพิ่มขึ้น	←————→											
7	เขียด	ทุ่งนา ลำห้วย	ห่อหมก แกง อ่อม ต้ม ทอด ย่าง	เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
8	อึ่ง	ทุ่งนา ป่า ลำห้วย	ต้ม ย่าง	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
9	ลูกอ๊อด	ทุ่งนา	ห่อหมก อ่อม	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
10	กิ้งก่า	ทุ่งนา ป่า	ก้อย ทอด หมก	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
11	เขี้ย	ทุ่งนา ป่า	ก้อย ทอด	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
12	กระแต	ทุ่งนา ป่า	ผัด ก้อย อ่อม	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ที่	ชนิดสัตว์	แหล่งที่พบ	เมนูอาหาร	ความ อุดมสมบูรณ์	แนวโน้ม ในอนาคต	ช่วงเวลาที่เก็บหาได้ (เดือน)											
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
26	แมงคานา	ทุ่งนา	ค่าน้ำพริก	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
27	หอยเคือ	โพรงไม้จอมปลวก	ต้มจิ้มแจ่ว ก้อย	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
28	งูสิง	ป่า ทุ่งนา	ต้ม ผัด	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง	←————→											
29	ต่อ แตน	ป่า ปลายไร่	ควัก แกง นึ่ง	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง								←————→				
30	ผึ้ง	ป่า ปลายไร่	นึ่ง น้ำหวาน	ไม่เพียงพอ	ลดน้อยลง					←————→							

จากตารางที่ 4.10 และ 4.11 พบว่าแหล่งอาหารประเภทพืชและสัตว์ เกษตรกรสามารถเก็บหาเพื่อนำมาบริโภคหมุนเวียนกันได้ตลอดทั้งปี แต่ทั้งนี้พบว่าอาหารประเภทพืชสามารถนำมาประกอบอาหารได้เมนูหลากหลาย สามารถเก็บหาตามป่า ทุ่งนา หัวไร่ปลายนา ความอุดมสมบูรณ์ส่วนใหญ่แล้ว ยังเพียงพอต่อความต้องการบริโภคของเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ แนวโน้มในอนาคตยังมีปริมาณคงที่ เพิ่มขึ้นบ้าง และมีส่วนน้อยที่จะลดลง ทั้งนี้ในส่วนของแหล่งอาหารประเภทสัตว์สามารถจับหาเพื่อนำมาบริโภคได้จากแหล่งทุ่งนา ป่า ปลายไร่ นา เช่นเดียวกัน สามารถนำมาปรุงเป็นเมนูอาหารได้หลากหลายชนิด ส่วนใหญ่แล้วมีปริมาณที่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร และแนวโน้มในอนาคตคาดว่าจะมีปริมาณที่ลดลงเรื่อยๆและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร

3) อาหารจากการซื้อของเกษตรกร

ตารางที่ 4.12 อาหารที่ได้จากการซื้อของเกษตรกรตำบลกุศกร

ลำดับที่	ชนิดอาหาร	แหล่งซื้อหาอาหาร
1	อาหารประเภทเนื้อสัตว์ แหล่งโปรตีนจากสัตว์	ตลาดสด ชูปเปอร์มาเกต
2	อาหารประเภทผักและผลไม้	ตลาดสด ชูปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
3	อาหารประเภทเครื่องปรุงรส	ตลาดสด ชูปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
4	อาหารประเภทเครื่องดื่ม	ตลาดสด ชูปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
5	อาหารประเภทขนมขบเคี้ยวทั่วไป	ตลาดสด ชูปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน

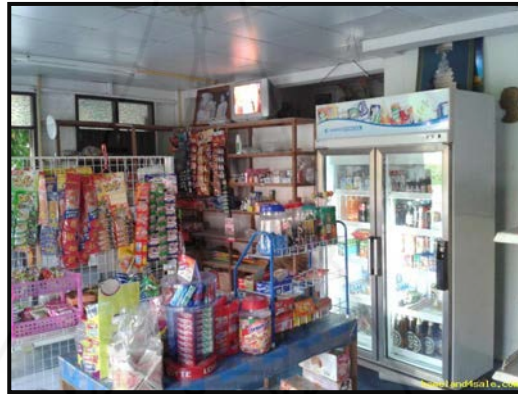
จากตารางที่ 4.12 แสดงให้เห็นว่าอาหารที่ได้จากการซื้อหาของเกษตรกรตำบลกุศกรมีอยู่อย่างเพียงพอต่อความต้องการบริโภค และเกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างทั่วถึง จากเวทีสนทนากลุ่มมีการแสดงความคิดเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์สำหรับอาหารที่หาซื้อได้แต่ละชนิดในปัจจุบันมีเพิ่มขึ้นจากอดีตอย่างชัดเจน มีความเห็นสอดคล้องกันว่าหาซื้อได้ตลอดเวลา ทั้งปริมาณและจำนวนเพิ่มมากขึ้น การคมนาคมสะดวก ไม่ห่างไกลจากแหล่งซื้อหาอาหารเพื่อนำมาบริโภคสามารถหาซื้ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ เครื่องปรุงรส เครื่องดื่มและขนมขบเคี้ยวอื่นๆ ได้ตามตลาดสด ชูปเปอร์มาเกตและร้านค้าในชุมชนทั่วไป

ภาพที่ 4.20 แหล่งอาหารจากตลาดสด

ภาพที่ 4.21 แหล่งอาหารจากซูเปอร์มาร์เกต

ภาพที่ 4.22 แหล่งอาหารจากร้านค้าในชุมชน

ตอนที่ 5 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มกับเกษตรกร แลกเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับประเด็นเรื่องโอกาสและความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องอันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านการผลิต ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจอันมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารสามารถสรุปจากเวทีสนทนาได้ดังนี้

5.1 ด้านสังคม ถือเป็นปัจจัยโน้มนำหลักอันมีผลกระทบโดยตรงด้านความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ต้องอาศัยทรัพยากรและปริมาณอาหารเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ส่งผลให้ทรัพยากรเดิมที่มีอยู่อย่างจำกัดลดน้อยลงไป อีกทั้งขาดการจัดการ

ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าและรักษาสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลและความหลากหลายทางธรรมชาติเช่นกัน

2) ผู้นำในชุมชน ถือเป็นกำลังสำคัญ ขาดการถือปฏิบัติกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและแบบอย่างในการปฏิบัติ โนม่น้าวเกษตรกรเห็นความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร ทั้งขาดนโยบายด้านการพัฒนาความมั่นคงทางอาหาร

3) สถาบันครอบครัว ปัจจุบันมีค่านิยมที่เปลี่ยนไปจากอดีตปลูกฝังให้ลูกหลานหันหน้าเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม เกิดค่านิยมที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร แรงงานที่เป็นเกษตรกรมีจำนวนลดน้อยลงเรื่อยๆ

5.2 ด้านการผลิต ปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับการผลิตที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ด้านกายภาพ โดยมีปัจจัยความเสี่ยงจากการใช้ที่ดินทำกินเป็นประเด็นสำคัญ สถานการณ์ความเสี่ยงหรือความเปราะบางที่เกิดขึ้น ได้แก่ การใช้ที่ดินเพาะปลูกซ้ำๆ ทำให้ดินเสื่อมสภาพ หมดความอุดมสมบูรณ์

2) ด้านชีวภาพ โดยมีปัจจัยความเสี่ยงในด้านพันธุ์พืชเป็นประเด็นสำคัญ โดยเฉพาะในพืชหลัก ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ตลอดจนพืชผักในท้องถิ่นต่างๆ มีสถานการณ์ความเสี่ยงหรือความเปราะบางที่เกิดขึ้นได้แก่

2.1) เกษตรกรบางรายไม่มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ เป็นของตนเอง ขายทั้งหมด และซื้อใหม่เมื่อถึงฤดูกาลผลิต

2.2) การรुकืบของเมล็ดพันธุ์จากบริษัท เช่น พันธุ์พืชผัก แทนที่เมล็ดพันธุ์พืชผักในท้องถิ่น เมล็ดพันธุ์ดังกล่าวมีความจำเป็นต้องใช้สารเคมีในปริมาณสูง

2.3) การละทิ้งพันธุ์พืชพื้นบ้าน เนื่องจากมีการใช้พันธุ์จากที่อื่นมากขึ้น พันธุ์พื้นบ้านหายาก ขาดการสืบทอด และอนุรักษ์พันธุ์กรรม

3) ด้านสภาพภูมิอากาศ ปัจจุบันเกษตรกรประสบปัญหาต่างๆ ทางด้านสภาพภูมิอากาศไม่ว่าจะเป็นฝนทิ้งช่วง ไม่ตกต้องตามฤดูกาล หรือในบางช่วงฤดูที่หนาวจัด หรือร้อนจัด ส่งผลกระทบต่อการผลิตทั้งพืชและสัตว์ ทั้งปริมาณและคุณภาพของผลผลิตตกต่ำอย่างเห็นได้ชัดเจน

4) ด้านความรู้ ทั้งด้านองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพึ่งตนเอง ความรู้สมัยใหม่ รวมถึงวิถีความเชื่อความผูกพันทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีปัจจัยความเสี่ยงในประเด็นที่สำคัญๆ ได้แก่

4.1) ความรู้ในการผลิตแบบปลอดภัย เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้พื้นฐานเรื่องระบบการผลิต โดยไม่ใช้สารเคมีแต่มีเป็นจำนวนมากที่ยังผลิตแบบเคมี เนื่องจากปัญหาเรื่อง

เศรษฐกิจ ความไม่เชื่อมั่น ความรู้ในเรื่องการผลิตด้วยกรรมวิธีชีวภาพมีข้อจำกัดในเรื่องของการสนับสนุนส่งเสริมกับเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง จากหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการรับผิดชอบโดยตรง

4.2) การใช้ภูมิปัญญาในการเก็บอาหารจากป่าชุมชน ซึ่งคนรุ่นหลังที่ใช้ประโยชน์จากป่าในการหาอาหารไม่ได้สืบทอดภูมิปัญญาต่างๆที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดไว้ให้ซึ่งเอื้อต่อการสร้างสมดุล เช่นวิธีการเก็บหน่อไม้ การเก็บเห็ด เป็นต้น

5.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยอันมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ เวทีสนทนากลุ่มได้แยกเป็นประเด็นหลักตามแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ทรัพยากรดิน แหล่งต้นกำเนิดอาหารจากธรรมชาติปัจจุบันถูกทำลายด้วยไฟป่าภัยธรรมชาติ สารเคมีจากการผลิต ถูกรุกรานจากเกษตรกรทำลายพื้นที่ดินอันเป็นแหล่งอาหาร มุ่งปลูกพืชพลังงานเศรษฐกิจ กระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความหลากหลายทางชีวภาพหมดไป

2) ทรัพยากรทางน้ำ แหล่งอาหารทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน ในพื้นที่ตำบลกุศกรมีอยู่หลายแห่ง แต่ก็ไม่พ้นประสบปัญหาความแห้งแล้ง พันธุ์สัตว์น้ำน้อยใหญ่ หายจากแหล่งน้ำ ขาดการจัดการด้านชลประทานที่ดี ขาดการตระหนักในกฎระเบียบข้อห้ามของสังคมในการจับสัตว์น้ำ มุ่งหาจับสัตว์น้ำในเชิงธุรกิจ มากกว่านำมาบริโภคภายในครัวเรือน ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงในการที่จะขาดแคลนหรือไม่มีอาหารจากทรัพยากรทางน้ำอีก ในส่วนของน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค ยังมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการ เพียงแต่บางหมู่บ้านยังขาดการปรับปรุงคุณภาพน้ำให้สะอาดและปลอดภัย

3) ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้แหล่งอาหารทางธรรมชาติทั้งพืช สัตว์ แมลง ต่างถูกรุกรานแผ้วถางเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชพลังงาน ส่งผลทำให้อาหารจากป่าลดน้อยลง ความหลากหลายทางชีวภาพ เปลี่ยนไปในทางเสื่อมโทรม ขาดการปลูกไม้ทดแทน ป่าที่เป็นป่าชุมชนก็เกิดไฟป่าจากการเผาเพื่อหาของป่า รุกรานจากชาวบ้านต่างพื้นที่ เข้าทำสวนยางพารา ไร่มันสำปะหลัง การเก็บหาอาหารจากป่ามุ่งเพื่อนำไปจำหน่าย ปริมาณในแต่ละปีลดน้อยลงอย่างชัดเจน

5.4 ด้านวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมอันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมด้านประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา นับวันยิ่งขาดการให้ความสำคัญยึดถือปฏิบัติ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและปลูกฝังให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร ไม่ว่าจะเป็นประเพณีทำบุญคุณหลาน ที่ทุกบ้านทุกหลังคาเรือนถือปฏิบัติในอดีต ได้หายไปพร้อมกับการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆเข้ามาในสังคม อีกทั้งวัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ขาดการให้ความสำคัญกับอาหารในท้องถิ่น หันไปบริโภคอาหารแบบสังคมเมือง

และวัฒนธรรมการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันอาหารกันกินในชุมชนที่มีให้เห็นน้อยมาก สะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงทางอาหารจากการแบ่งปันนั้นอยู่ในระดับที่น้อย

5.5 ด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรถือเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญ ทั้งการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารจากการซื้ออาหาร มีแนวโน้มที่ต้องใช้จ่ายเพิ่มสูงมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ในทางตรงกันข้ามรายได้ของเกษตรกรนั้น มีโอกาสผันผวนตามราคาของพืชเศรษฐกิจที่ปลูก เช่น ข้าว มันสำปะหลัง ประสบปัญหาภัยธรรมชาติ กระทบต่อรายได้และความมั่นคงทางอาหาร ตามมา จำนวนแรงงานในภาคการเกษตรลดน้อยลง ภัยแรงงานมุ่งหน้าเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม

ตอนที่ 6 แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุสุกร ภายใต้ภาวะสถานการณ์ที่คนในชุมชนต่างกำลังมุ่งสู่การผลิตพืชพลังงานเพื่อการค้า นำเอาปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก จนขาดความตระหนักคิด ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร จนอาจจะสายเกินในการแก้ไขปัญหา จากเวทีสนทนากลุ่มนั้น จึงได้มีการระดมความคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อหาแนวทาง สร้างภูมิคุ้มกันทางด้านความมั่นคงทางอาหารให้กับคนในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแนวทางได้ 3 แนวทาง คือ การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการผลิต การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติ และการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยวัฒนธรรมชุมชน

6.1 การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการผลิต ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 แนวทางย่อย คือ การผลิตในไร่นา การผลิตพืชผักสวนครัวเลี้ยงสัตว์ การผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชของท้องถิ่นที่ดีและการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อการผลิตและส่งเสริมอาชีพ ดังนี้

1) การผลิตในไร่นา ข้าวเป็นพืชอาหารหลักที่เกษตรกรผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนและจำหน่าย ปลูกในปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการบริโภค มีการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพดินและปริมาณของน้ำ นอกจากข้าวแล้วควรปลูกพืชอาหารชนิดอื่นๆตามหัวไร่ปลายนา เช่น หน่อไม้ ไม้ผลชนิดต่างๆ และปลูกไม้เพื่อใช้สอย ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ สัตว์ป่า อาหารตามธรรมชาติต่างๆก็จะเกิดตามมาเช่นกัน

2) การผลิตด้วยการปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ ถือเป็นการผลิตขั้นพื้นฐานที่ทุกครัวเรือนจะต้องน้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เช่น พริก ขิง ข่า ใคร์ ใบมะกรูด สะระแหน่ แมงลัก มะนาว กลั้ว มะละกอ ต้นหอม ผักชี และอื่นๆ สัตว์เลี้ยงก็เช่นกัน ไก่ เป็ด ปลา กบ เป็นต้น ไว้

สำหรับบริโภคในครัวเรือนและแบ่งปันแลกเปลี่ยนกันกับพี่น้องในชุมชนให้มีไว้บริโภคอย่างเพียงพอตลอดทั้งปี

3) การผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นการผลิตอาหารที่มีความปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ ลดปริมาณการใช้สารเคมีลงจนปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ ไม่ทำลายระบบนิเวศ ดินเกิดความอุดมสมบูรณ์

4) การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชในท้องถิ่นที่ดี ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกรในชุมชนผู้ผลิตพืชผัก พันธุ์ท้องถิ่นที่เป็นพืชอาหาร ร่วมกันคัดเมล็ดพันธุ์ที่ดีทั้งยังเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปแล้วยังสามารถเป็นศูนย์กลางในการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์สำหรับพี่น้องในชุมชนได้นำไปปลูก และเก็บเมล็ดพันธุ์เข้ามาไว้เพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์หมุนเวียนกันไป หรืออาจจะเรียกว่ากองทุนเมล็ดพันธุ์พืชชุมชน นั่นเอง

5) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อการผลิตหรือส่งเสริมอาชีพการผลิตอาหารเพื่อการบริโภค นอกจากจะให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมอาชีพต่างๆ เช่น การปลูกพืชผักชนิดต่างๆ การเพาะเห็ด การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงปลา และอื่นๆ แล้วยังเป็นแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารแก่คนในชุมชน ให้ตระหนักเห็นความสำคัญและรู้เท่าทันสถานการณ์ปัจจุบันด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

6.2 การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติ จากเวทีการสนทนากลุ่มจะพบว่า แหล่งอาหารตามธรรมชาติของเกษตรกร จะมีอยู่ 2 แหล่งหลักๆคือ ป่าชุมชน – ป่าหัวไร่ปลายนา และ แหล่งน้ำที่เป็นหนองสาธารณะและลำห้วยต่างๆ ซึ่งคนในชุมชนสามารถเข้าถึงเก็บหาอาหารจากทั้งสองแหล่งนี้ได้อย่างสะดวก เก็บหาได้ในทุกๆฤดู อย่างอิสระ ทั้งในชุมชนเองและจากนอกชุมชน เพื่อเป็นการให้ทุกคนมีอาหารจากธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์สามารถเก็บหามาบริโภคได้ตลอดทั้งปี ควรมีแนวทางในการปฏิบัติที่สามารถสรุปได้ดังนี้

1) มีการฟื้นฟูป่าและแหล่งน้ำ ที่เป็นแหล่งอาหาร ปลูกป่าทดแทน ไม่แผ้วถางป่าเพื่อปลูกพืชพลังงาน พืชเศรษฐกิจ

2) สร้างจิตสำนึก ควบคู่ไปกับการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ให้เกิดการตระหนักเห็นความสำคัญของแหล่งอาหารจากธรรมชาติทั้งป่าและแหล่งน้ำ

3) ลดการใช้สารเคมี อันจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งในแหล่งน้ำและป่าไม้

4) สร้างกฎระเบียบของชุมชน เกี่ยวกับการหาอาหารจากดิน น้ำ และจากป่าไม้ ป้องกันการหาอาหารอันมุ่งหวังเพื่อการค้ามากกว่าการนำมาบริโภคภายในครัวเรือน นำมายึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

6.3 การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยประเพณี วิถีวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน

1) ส่งเสริมประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงทางอาหาร การเนา หรือ การเลี้ยงปูตา อันเป็นความเชื่อของชาวบ้านเพื่อให้คุ้มครองปกป้องให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข อีกทั้งมีความเชื่อเมื่อมีพิธีการเนาแล้วเป็นสัญญาณบอกให้ทราบว่าฤดูกาลของการเพาะปลูกได้เริ่มขึ้นแล้ว และขอพรจากปูตาช่วยให้การเพาะปลูกพืชผลประสบความสำเร็จ

ภาพที่ 4.23 ประเพณีการเนาปูตาของเกษตรกรตำบลกุศกร

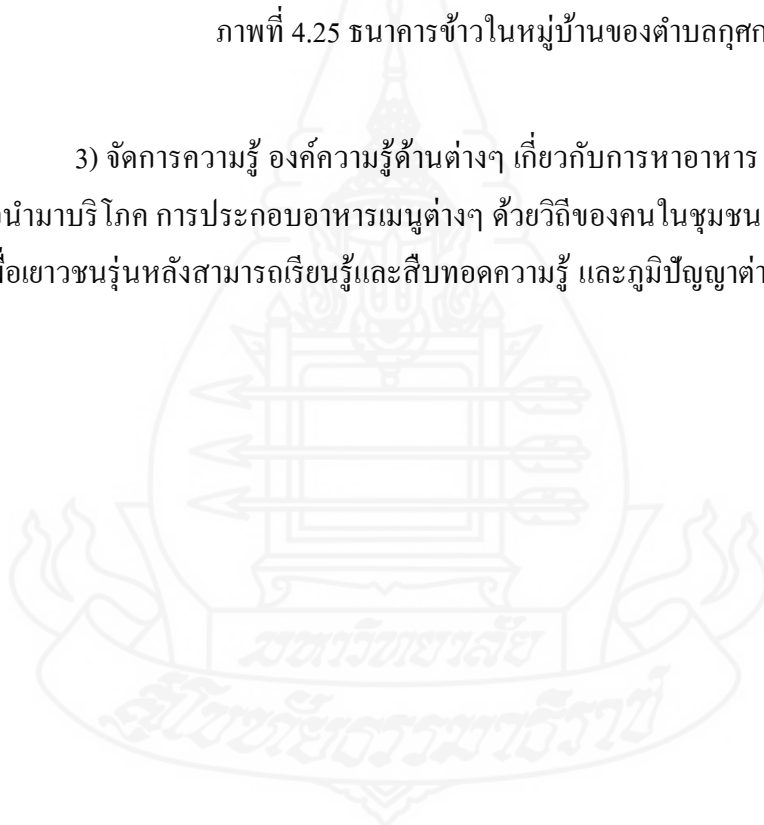
ภาพที่ 4.24 ประเพณีการเนาปูตาของเกษตรกรตำบลกุศกร

2) อนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมชุมชน วิถีชุมชนการแบ่งปันอาหารแก่กันในชุมชน ธนาคารข้าวหมู่บ้านเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารแก่คนในชุมชน ช่วยเหลือกันในยามที่ขาดแคลน

ภาพที่ 4.25 ธนาคารข้าวในหมู่บ้านของตำบลกุสุกร

3) จัดการความรู้ องค์กรความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับการหาอาหาร ภูมิปัญญาในการหาอาหารเพื่อนำมาบริโภค การประกอบอาหารเมนูต่างๆ ด้วยวิถีของคนในชุมชน รวบรวมองค์ความรู้เหล่านั้นเพื่อเยาวชนรุ่นหลังสามารถเรียนรู้และสืบทอดความรู้ และภูมิปัญญาต่างๆต่อไป

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปการวิจัย

การศึกษาความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร 2) ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 3) ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร 4) แหล่งอาหารของเกษตรกร 5) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร 6) แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ขอบเขตการศึกษา เป็นการศึกษาความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จากทั้งหมด 9 หมู่บ้าน 776 ครัวเรือน จำนวน 3,250 คน กลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มตัวอย่าง คือกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูล **เชิงปริมาณ** จำนวน 193 ราย โดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยใช้หลักความน่าจะเป็น ด้วยวิธีการจับสลาก ตามสัดส่วนของจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป และสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กลุ่มตัวอย่างสำหรับการเก็บข้อมูล **เชิงคุณภาพ** ทำการคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 20 ราย โดยการบันทึกรายละเอียดจากการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเภทข้อมูลหาความสัมพันธ์โดยใช้เครื่องมือ ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและแผนที่ทรัพยากร ซึ่งเป็นเครื่องมือในการแสดงการใช้ประโยชน์ และการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) การจัดหมวดหมู่ รวมทั้งการตรวจสอบความครบถ้วนและเชื่อถือได้ของข้อมูลโดยชาวบ้านที่เป็นเจ้าของข้อมูลจากการร่วมสนทนากลุ่ม การพูดคุย และการจัดเวทีสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรร้อยละ 71.5 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 52.13 ปี ร้อยละ 82.4 มีสถานะภาพการสมรสและ ร้อยละ 38.3 เกษตรกรมีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

สภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร พบว่าร้อยละ 91.2 มีอาชีพหลักคือทำนา/เกษตรกรรม อาชีพรองร้อยละ 54.9 รับจ้างทั่วไป ร้อยละ 41.4 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 3-4 คน ร้อยละ 45.6 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนระหว่าง 3-4 คน ร้อยละ 26.4 รายได้ของครัวเรือนต่อปี อยู่ระหว่าง 10,001 – 50,000 บาท ร้อยละ 45.6 รายจ่ายของครัวเรือนต่อเดือน อยู่ระหว่าง 1,000 – 5,000 บาท ที่ดินในความครอบครองของครัวเรือน เกษตรกร ร้อยละ 3.1 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 48.1 มีที่ดินเป็นของตนเองระหว่าง 1-20 ไร่ ร้อยละ 96.8 มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน ร้อยละ 73.3 ลักษณะการใช้ที่ดินของเกษตรกรเป็นที่นาข้าว ร้อยละ 82.9 ที่มาน้ำเพื่อการเกษตรได้รับจากน้ำฝน และพบว่าร้อยละ 56.2 ไม่มีปัญหาด้านสภาพดิน

สภาพทางสังคมของเกษตรกร พบว่าร้อยละ 77.8 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม โดยเกษตรกรที่มีตำแหน่งทางสังคมส่วนมากเป็นอาสาสมัครหมู่บ้าน ร้อยละ 13.5 และการเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพของเกษตรกร ร้อยละ 64.8 ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพใดๆ

1.2 ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

จำนวนเกษตรกรที่ตอบถูกเกี่ยวกับความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่าเกษตรกรร้อยละ 15.0 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับมากที่สุด เกษตรกรร้อยละ 31.6 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับมาก เกษตรกรร้อยละ 50.3 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับปานกลาง เกษตรกรร้อยละ 3.1 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารในระดับน้อย จำนวนที่ตอบถูก สูงสุด 14 ข้อ จำนวนที่ตอบถูกน้อยสุด 5 ข้อ และค่าเฉลี่ยจำนวนข้อที่ตอบถูกเท่ากับ 9.81 ข้อ

เกษตรกรได้รับข้อมูลความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 2.87 โดยได้รับความรู้จากแหล่งความรู้ประเภทบุคคลในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 2.99 แหล่งความรู้จากประเภทมวลชนในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 2.67 และแหล่งความรู้จากประเภทกลุ่มในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 2.95

1.3 ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

ระดับความมั่นคงทางอาหารช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 พบว่า การมีอาหารที่พอเพียง ได้แก่ มีอาหารประเภท ผัก สำหรับบริโภคอย่างพอเพียงอยู่ในระดับมาก การเข้าถึงอาหารสามารถเข้าถึงอาหารได้จากตามธรรมชาติ อยู่ในระดับมาก การใช้ประโยชน์จากอาหาร พบว่า

เกษตรกรได้รับอาหารที่มีโภชนาการอย่างครบถ้วน, อาหารที่ได้รับมีผลทำให้สุขภาพอนามัยที่ดี และอาหารที่ได้รับมีผลทำให้มีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย ในระดับมาก การมีเสถียรภาพด้านอาหาร พบว่าเกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอได้ตลอดเวลา, ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดภัยธรรมชาติและไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ในระดับปานกลาง

ระดับความมั่นคงทางอาหารปัจจุบัน พบว่าการมีอาหารที่พอเพียง ได้แก่ มีอาหารประเภท ผัก สำหรับบริโภคอย่างพอเพียงและมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างพอเพียงจากการซื้ออยู่ในระดับมาก เกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารได้จากตามธรรมชาติ สามารถเข้าถึงอาหารได้จากการซื้อจากร้านค้า, สามารถเข้าถึงอาหารได้จากการผลิต สามารถเข้าถึงอาหารได้จากวัฒนธรรมและประเพณีและสามารถเข้าถึงอาหารได้จากการแลกเปลี่ยนอาหารกับชุมชนใกล้เคียง ในระดับปานกลาง การใช้ประโยชน์จากอาหาร เกษตรกรได้รับอาหารที่มีโภชนาการอย่างครบถ้วน, อาหารที่เกษตรกรได้รับมีผลทำให้สุขภาพอนามัยที่ดี, อาหารที่เกษตรกรได้รับมีผลทำให้มีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย ในระดับมาก การมีเสถียรภาพด้านอาหาร เกษตรกร สามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอได้ตลอดเวลา ไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจและไม่มีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหารเมื่อเกิดภัยธรรมชาติในระดับปานกลาง

ตารางที่ 5.1 ระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร	ก่อนปี พ.ศ. 2540			ปัจจุบัน พ.ศ.2559		
	\bar{x}	S.D.	ความหมาย	\bar{x}	S.D.	ความหมาย
การมีอาหารที่พอเพียง	3.23	0.959	ปานกลาง	3.29	0.985	ปานกลาง
การเข้าถึงอาหาร	3.10	1.062	ปานกลาง	3.00	1.091	ปานกลาง
การใช้ประโยชน์จากอาหาร	3.55	0.989	มาก	3.46	1.038	มาก
การมีเสถียรภาพด้านอาหาร	3.12	0.966	ปานกลาง	3.04	1.012	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	3.25	0.994	ปานกลาง	3.20	1.031	ปานกลาง

1.4 แหล่งอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร สรุปผลดังตารางต่อไปนี้
 ตารางที่ 5.2 อาหารจากการผลิตของเกษตรกรตำบลกุศกร

ลำดับที่	ชนิดของอาหาร	ช่วงเวลาที่ผลิต
1	พืชหลัก/พืชเศรษฐกิจ : ข้าว มัน พืชผัก : ชะอม ชিং ข่า ตะไคร้ มะกรูด มะนาว พริก ต้นหอม ผักชี สะระแหน่ ใบชะพลู ผักหวานบ้าน ไพล โหระพา แมงลัก ขึ้นฉ่าย ใบย่านาง ผักเสี้ยน ผัก บร๊ง พัก แพง แดง ถั่วฝักยาว มะละกอ มะเขือทุกชนิด สะเดา เพกา ผักแพรว ตำลึง บวบ มะรุม จี่เหล็ก หน่อไม้ ดอกแค กระชาย ใบบัวบก กุยช่าย ใบยอ	เดือนพฤษภาคม ถึงเดือน ตุลาคม พืชผัก ผลิตได้ตลอดทั้งปี
2	ไม้ผล : มะม่วง มะขาม กล้าย มะยม ลำไย ขนุน มะยงชิด กระท้อน ฝรั่ง น้อยหน่า มะพร้าว ชมพู่ ส้ม โอ ทับทิม มะเฟือง ตะมุค มะไฟ	ผลไม้ตามฤดูกาล
3	สัตว์เลี้ยงเพื่อบริโภค : ไก่บ้าน ไก่ไข่ เป็ดเทศ เป็ดไข่ โค กระบือ สุกร	เลี้ยงได้ตลอดทั้งปี
4	สัตว์น้ำ/สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ : ปลาดุก กบ	เลี้ยงได้ตลอดทั้งปี

ตารางที่ 5.3 อาหารที่ได้จากการเก็บหาตามธรรมชาติของเกษตรกรตำบลกุศกร

ลำดับที่	ชนิดของอาหาร	ช่วงเวลา ฤดูกาลที่เก็บหาได้
1	พืช : ต้นกระสัง จี๋เหล็ก ไบย่านาง ผักกะย่า ข่าป่า จิงป่า สะเดา ผักหนอก ไบบัวบก ผักกูด ผักบั้ง ผัก ก้านจอง ดอกกระเจียว ผักหนาม ดอกแคนา ผักเม็ก ผักตั่ว ดอกกระสัง ผักอีงัว ผักแว่น ผักอีสุ่ม หน่อไม้ เห็ด ผักกะแยง ผักอีฮีน มั่นนาก หวาย วาน ตูปหมูป ผักแว่น	ตลอดทั้งปี ช่วงฤดูแล้ง พฤศจิกายน - เมษายน ช่วงฤดูฝน พฤษภาคม - ตุลาคม
2	ไม้ผล : หมากตากบ มะขาม หมากหวด หมากเหลื่อม หมากน้ำเต้า หมากเล็บ แมว หมากแงว หมากไฟ ลูกตาล หมากเต้ หมาก บก หมากค้อ มะม่วงป่า หมากหว่า หมากต้องแล้ง หมากส้มมอ หมากขามป้อม หมากโก มะกอกป่า หมากเม่า หมากเบ็ญ	ตลอดทั้งปี ช่วงฤดูแล้ง พฤศจิกายน - เมษายน ช่วงฤดูฝน พฤษภาคม - ตุลาคม
3	สัตว์: ปลา กบ ปลาไหล เขียด ปู หอย กุ้ง บ้าง งูสิง กิ้งก่า แย้ กระแต หนูนา พังพอน มดแดง กูดจี แมงจี้ นูน จิ้งหรีด จักจั่น ตั๊กแตน แมลงแคง แมงกิชอน แมลงคาม หอยเตี๋ย ผึ้ง อึ่ง ต่อ แตน แมลงทับ ลูกอ๊อด	ตลอดทั้งปี ช่วงฤดูแล้ง พฤศจิกายน - เมษายน ช่วงฤดูฝน พฤษภาคม - ตุลาคม

ตารางที่ 5.4 อาหารจากการซื้อของเกษตรกรตำบลกุศกร

ชนิดอาหาร	แหล่งซื้อหาอาหาร
อาหารประเภทเนื้อสัตว์ แหล่งโปรตีนจากสัตว์	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
อาหารประเภทผักและผลไม้	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
อาหารประเภทเครื่องปรุงรส	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
อาหารประเภทเครื่องดื่ม	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน
อาหารประเภทขนมขบเคี้ยวทั่วไป	ตลาดสด ซุปเปอร์มาเกต ร้านค้าในชุมชน

1.5 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

จากการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่ามีปัจจัยมาจากทางด้านสังคม จากด้านการผลิต จากด้านทรัพยากรธรรมชาติ จากด้านวัฒนธรรมและจากด้านเศรษฐกิจอันมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ด้านสังคม ความต้องการทรัพยากรมากขึ้น ขาดการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ที่สุด ผู้นำไม่เคร่งครัดในกฎระเบียบการถือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งนโยบายด้านการพัฒนาความมั่นคงทางอาหาร สถาบันครอบครัวปลูกฝังให้บุตรหลานมุ่งหน้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตร ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยด้านสังคมที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

2) ด้านการผลิต เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างหนัก ปลูกพืชซ้ำๆ ดินเสื่อมคุณภาพ ด้านชีวภาพไม่มีการจัดการเมล็ดพันธุ์ที่ดี พืชพามเมล็ดพันธุ์จากระบบบริษัท ละทิ้งพันธุ์พืชท้องถิ่น ทางด้านสภาพภูมิอากาศแปรปรวน ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ช่วงหนาวจัดและร้อนจัดเกิดผลกระทบต่อพืชและสัตว์ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาในการผลิตถูกละเลยขาดการสืบทอด

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดินถูกทำลายด้วยไฟฟ้า ภัยทางธรรมชาติ สารเคมีจากการผลิต ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ทรัพยากรน้ำเกิดวะแห้งแล้ง การจัดการด้านชลประทานยังไม่เพียงพอ สัตว์น้ำถูกหาอย่างขาดสำนึกในการอนุรักษ์ ด้านทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ป่าถูกบุกรุกเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชพลังงาน เกิดไฟฟ้า การเก็บหาของป่ามุ่งเพื่อจำหน่ายมากกว่าการนำไปบริโภค และขาดการอนุรักษ์และปลูกทดแทน

4) ด้านวัฒนธรรม ทั้งประเพณีที่เคยปฏิบัติและวัฒนธรรมการบริโภคของคนในชุมชน ต่างเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เลียบแบบวิถีชีวิตคนเมือง วัฒนธรรมการแบ่งปันของคนในชุมชนลดลงจากอดีตอย่างเห็นได้ชัดเจน

5) ด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งตรงกันข้ามกับรายได้ของเกษตรกรยังคงผันผวนตามราคาของตลาด จำนวนแรงงานในภาคเกษตรลดลงเรื่อยๆ

1.6 แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

สรุปเป็นแนวทางได้ 3 แนวทาง คือ การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการผลิต การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติและการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยวัฒนธรรมชุมชน

1) การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการผลิต ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 แนวทางย่อยคือ การผลิตในไร่นา การผลิตพืชผักสวนครัวเลี้ยงสัตว์ การผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชของท้องถิ่นที่ดีและการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อการผลิตและส่งเสริมอาชีพ ดังนี้

(1) การผลิตในไร่นา ปลูกข้าวในปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการบริโภค มีการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพดินและปริมาณของน้ำ ปลูกพืชอาหารชนิดอื่นๆ ตามหัวไร่ปลายนา เช่น หน่อไม้ ไม้ผลชนิดต่างๆ และปลูกไม้เพื่อใช้สอย ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ

(2) ปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ น้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ปลูกในทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก สัตว์เลี้ยงก็เช่นกัน ไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือนและแบ่งปันแลกเปลี่ยนกันกับพี่น้องในชุมชน ได้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี

(3) การผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นการผลิตอาหารที่มีความปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ ลดปริมาณการใช้สารเคมีลงจนปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ ไม่ทำลายระบบนิเวศ ดินเกิดความอุดมสมบูรณ์

(4) การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชในท้องถิ่นที่ดี ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตพืชผัก พันธุ์ท้องถิ่นที่เป็นพืชอาหาร ร่วมกันคัดเมล็ดพันธุ์ที่ดีทั้งยังเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นจัดเก็บเมล็ดพันธุ์สำหรับพี่น้องในชุมชน หรือกองทุนเมล็ดพันธุ์พืชชุมชน

(5) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อการผลิตหรือส่งเสริมอาชีพการผลิตอาหารเพื่อการบริโภค นอกจากจะให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมอาชีพ เป็นแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารแก่คนในชุมชน ให้ตระหนักเห็นความสำคัญและรู้เท่าทันสถานการณ์ปัจจุบันด้านความมั่นคงทางอาหาร

2) การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการฟื้นฟูแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ดังนี้

- (1) มีการฟื้นฟูป่าและแหล่งน้ำ ที่เป็นแหล่งอาหาร ปลูกป่าทดแทน ไม้แผ้วถางป่าเพื่อปลูกพืชพลังงาน พืชเศรษฐกิจ
- (2) สร้างจิตสำนึก ควบคู่ไปกับการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ให้เกิดการตระหนักเห็นความสำคัญของแหล่งอาหารจากธรรมชาติทั้งป่าและแหล่งน้ำ
- (3) ลดการใช้สารเคมี อันจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งในแหล่งน้ำและป่าไม้
- (4) สร้างกฎระเบียบของชุมชน เกี่ยวกับการหาอาหารจากดิน น้ำ และจากป่าไม้ ป้องกันการหาอาหารอันมุ่งหวังเพื่อการค้ามากกว่าการนำมาบริโภคภายในครัวเรือน นำมายึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

3) การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยประเพณี วิถีวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน

- (1) ส่งเสริมประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงทางอาหาร เช่น ประเพณีการเนาปุ๋ย การทำบุญคุณลาน บุญข้าวจี ประเพณีทำบุญสังฆทาน เป็นต้น
- (2) อนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมชุมชน วิถีชุมชนการแบ่งปันอาหารแก่กันในชุมชน ธนาคารข้าวหมู่บ้านเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารแก่กันในชุมชน ช่วยเหลือกันในยามที่ขาดแคลน
- (3) จัดการความรู้ องค์กรความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับการหาอาหาร ภูมิปัญญาในการหาอาหารเพื่อนำมาบริโภค การประกอบอาหารเมนูต่างๆ ด้วยวิถีของคนในชุมชน รวบรวมองค์ความรู้เหล่านั้นเพื่อเยาวชนรุ่นหลังสามารถเรียนรู้และสืบทอดความรู้ และภูมิปัญญาต่างๆต่อไป

2. อภิปรายผล

2.1 ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร จากการศึกษาที่มีข้อค้นพบในเรื่องของความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับคำถามด้านความมั่นคงทางอาหารว่า ชาวามีราคาตกต่ำ เกษตรกรจึงหันมาปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ยางพารา พืชพลังงาน ลดปริมาณการปลูกข้าวลง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ตอบผิด เพราะเกษตรกรยังขาดการอบรมส่งเสริมให้ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารและในสภาวะการณ์ปัจจุบันเกษตรกรส่วนมากมุ่งเน้นการผลิตเนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจสำคัญมาเป็นลำดับต้นๆ สอดคล้องกับ ปัญหา อิมดี

(2547) และ สุรชัย รักษาชาติ (2545) ที่พบว่า การเข้าถึงอาหารของผู้บริโภคจะถูกกำหนดโดยปัจจัยด้านรายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลต่อการเข้าถึงอาหารของสมาชิกในครัวเรือน ครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีถึงปานกลางมีแนวโน้มเข้าถึงอาหารได้มากกว่า ครัวเรือนที่มีฐานะยากจนและครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตอาหารได้มากกว่าครัวเรือนที่มีฐานะยากจน

2.2 แหล่งความรู้ จากข้อค้นพบด้านแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารพบว่าเกษตรกรได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ ทั้งจากด้านบุคคล ด้านกลุ่มและด้านมวลชน ในระดับที่น้อยถึงปานกลาง แสดงให้เห็นว่าแหล่งความรู้ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารยังไม่เพียงพอ และเข้าถึงเกษตรกร จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรให้มากยิ่งขึ้น ให้เห็นถึงโอกาสและปัญหาทางด้านความมั่นคงทางอาหารที่อาจจะเกิดผลกระทบตามมาในอนาคต หากมีแหล่งความรู้ที่มีศักยภาพ เข้าถึงตัวเกษตรกรจนเกิดความเข้าใจและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง ครอบครัวและสังคมไม่ให้ได้รับผลกระทบจากภัยของความไม่มั่นคงทางอาหารหรือกระทบน้อยที่สุด จากข้อค้นพบแหล่งความรู้ที่สามารถเข้าถึงและเกษตรกรรับรู้ได้ดีที่สุดคือแหล่งความรู้จากสื่อโทรทัศน์ ควรพิจารณานำไปเป็นช่องทางในการส่งเสริมให้ความรู้แก่เกษตรกรต่อไป

2.3 มั่นคงทางอาหาร จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีความมั่นคงทางอาหารทั้ง การมีอาหารสำหรับบริโภคตามที่ต้องการอย่างเพียงพอและยั่งยืนทั้งในวันนี้และในอนาคต มีแหล่งอาหารที่หลากหลาย ทั้งจากการผลิต การซื้อ และโดยเฉพาะแหล่งอาหารจากธรรมชาติ สามารถหากินได้ตลอดปีตามฤดูกาลของพืชและสัตว์นั้นๆ และยังมีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้เพียงพอสำหรับซื้ออาหารที่ไม่สามารถผลิตได้เองแต่มีความจำเป็น รวมถึงมีศักยภาพในการจัดการอาหารอย่างเหมาะสม มีวัฒนธรรมหรือรูปแบบการกินตามภูมิปัญญา ท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับ สจิงห์ ประชาสันต์ (2552) ที่ได้อ้างอิงถึงความหมายความมั่นคงทางอาหารของ FAO ว่าแบ่งออกเป็น 4 มิติย่อย ได้แก่ มิติของความพอเพียง ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม มิติของการเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสม มิติของการใช้ประโยชน์ด้านอาหารที่เพียงพอ มิติของการมีเสถียรภาพทางอาหาร

2.4 การมีอาหารที่พอเพียง ข้อค้นพบเกี่ยวกับความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารจากแบบสอบถามและเวทีสนทนากลุ่มพบว่าเกษตรกรมีอาหารสำหรับบริโภคอย่างเพียงพอจากการซื้อเพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ.2540 เนื่องจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ปริมาณร้านค้าเพิ่มมากขึ้น การคมนาคมสะดวก มีการกระจายสินค้าที่เข้าถึงตัวเกษตรกร และมีรถเร่จำหน่ายสินค้าตามความต้องการเข้าถึงตัวเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ทรงสิริ วิจิรานนท์

และคณะ (2555) ได้ศึกษาเรื่องวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่นได้ พบว่าการเข้าถึงอาหารของชาวใต้ด้วยการซื้อมากที่สุด เนื่องจากมีถนนหนทางเชื่อมต่อระหว่างเมืองกับชนบทที่สะดวกสบาย มีรายได้พอที่จะจับจ่ายใช้สอย

2.5 การเข้าถึงอาหาร จากข้อค้นพบทั้งจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มพบว่าเกษตรกรสามารถเข้าถึงอาหารจากธรรมชาติลดน้อยลงจากอดีต อันเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนของประชากร ที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นตามมา เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำประโยชน์มุ่งใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างหนัก ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรลดลงทั้งปริมาณพืชและสัตว์อันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารตามมา ซึ่งสอดคล้องกับ สุธานี มะลิพันธ์ (2552), ปิยนาล อิมดี (2547) และ สุรัชย์ รักษาชาติ (2545) ที่พบว่าการเพิ่มจำนวนของประชากรในชุมชนและใกล้เคียง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหารลดลง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่น้อยลงจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของคนในชุมชนด้วย

2.6 แนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร จากการศึกษาพบแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกรคือ (1) เสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการผลิต โดยผลิตพืชในไร่นา ผลิตข้าวให้เพียงพอับความต้องการบริโภค ปลูกพืชชนิดอื่นในไร่นาร่วมด้วยทั้งไม้ผล พืชกินหน่อ ไม้ใช้สอย ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ผลิตด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ได้อาหารที่ปลอดภัย และรักษาระบบนิเวศ มีการจัดการเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ทั้งเกี่ยวกับการผลิตและความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร (2) การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติด้วยการอนุรักษ์ ปลูกป่าทดแทนร่วมกับการสร้างจิตสำนึกแก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ลดละเลิกการใช้สารเคมีและถือปฏิบัติกฎระเบียบของชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเคร่งครัด (3) การสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยประเพณีวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน การผสมผสานองค์ความรู้ทั้งการเก็บหาอาหารและการประกอบอาหารเมนูต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับ ชนนชัย มุ่งจิต (2554) ที่พบว่าแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของบ้านแม่สุริน มี 5 ประเด็นที่สำคัญคือ (1) การเสริมศักยภาพชุมชนในการจัดการแหล่งอาหารตามธรรมชาติ (2) การเสริมศักยภาพชุมชนในการผลิตพืชอาหารหลักที่มีความปลอดภัย เพียงพอ และหลากหลาย (3) การเสริมศักยภาพชุมชนด้านการจัดการอาหารผ่านวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) การเสริมศักยภาพชุมชนในวิถีการบริโภคอย่างรู้เท่าทัน และ (5) การเสริมศักยภาพบุคลากรในชุมชน (ผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆ) ให้มีกลไกในการเฝ้าระวังความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนตลอดจนการสร้างการเรียนรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหารให้กับคนอื่นๆในชุมชน

3. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ ปรากฏข้อค้นพบจากผลการศึกษา มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่น ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรูปแบบความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน และพื้นที่อื่นๆ อันจะนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการทรัพยากร การผลิต และการบริโภคของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

3.1.1 การเข้าถึงอาหารจากธรรมชาติของคนในชุมชนลดน้อยลงอย่างชัดเจน ซึ่งอาหารตามธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารพื้นฐานที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารจากธรรมชาติได้มากขึ้นควรมีการนำเอากฎระเบียบข้อบังคับในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาใช้อย่างเป็นรูปธรรม

3.1.2 จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อกัยด้านความมั่นคงทางอาหาร ทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยภูมิปัญญาทั้งในด้านการเก็บหาอาหารจากธรรมชาติ วิธีการประกอบอาหารและการถนอมอาหารไว้บริโภคในยามขาดแคลน

3.1.3 นอกจากธนาคารข้าวในชุมชนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับคนในชุมชนแล้วควรเพิ่มการจัดการเมล็ดพันธุ์ข้าว หรือธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวท้องถิ่น ตลอดจนเมล็ดพันธุ์พืชผักในท้องถิ่น โดยรวมกลุ่มกันผลิตและมีการจัดการเมล็ดพันธุ์ต่างๆที่ดี เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนต่อไป

3.1.4 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นสิ่งสำคัญ ปลูกฝังให้คนในชุมชน เยาวชน รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเอง ร่วมกันปกป้อง อนุรักษ์ และฟื้นฟู เล็งเห็นความสำคัญจากภัยด้านความมั่นคงทางอาหาร

3.1.5 อนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีอันมีส่วนเกี่ยวข้องเนื่องกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้คงอยู่ต่อไป เป็นช่องทางในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ในการทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อหรือแบ่งปันอาหารแก่ผู้ที่ยากไร้ ลดปัญหาความมั่นคงทางอาหารและสร้างการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมกัน

3.2 ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่น

3.2.1 หน่วยงานท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชน ใกล้ชิดเกษตรกรรมมากที่สุด ควรดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนด้วยการรณรงค์อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ป้องกันรักษาป่าชุมชนและถือปฏิบัติข้อกฎหมาย ข้อบังคับต่างๆในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้และแหล่งน้ำอย่างเคร่งครัด

3.2.2 ให้ความสำคัญต่อบริยายการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน จัดสรรงบประมาณเพื่อการส่งเสริมด้านความรู้ การอบรมส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมให้ความรู้ทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ตลอดจนงบประมาณด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่คนในชุมชนเกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

3.2.3 จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารประจำตำบล เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านต่างๆอันเกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงทางอาหารและแนวการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

3.3 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

3.3.1 ความมั่นคงทางอาหาร เป็นสิ่งที่หลายๆคนยังขาดความรู้ความเข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของปัญหาหรือภัยที่อาจเกิดตามมาในอนาคตหากขาดการจัดการด้านความมั่นคงทางอาหารอย่างรอบคอบและระมัดระวัง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่เกษตรกร ต้องเร่งสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรและปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร

3.3.2 ภาคเอกชนและองค์กรต่างๆที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ต้องให้ความร่วมมือบูรณาการกับทุกภาคส่วนผลักดันให้เป็นนโยบายขององค์กร รณรงค์ส่งเสริมให้ความรู้กับประชาชน ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์พันธุ์พืชประจำถิ่น พันธุ์สัตว์ และสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร

3.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.4.1 การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนทุกคนในประเทศเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ทราบถึงสถานการณ์ แนวโน้มในปัจจุบันและผลกระทบอันจะเกิดตามมาจากภัยของความมั่นคงทางอาหาร ให้ทุกคนเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ตามด้วยนโยบายด้านความมั่นคงทางอาหารต่างๆตามมาโดยหน่วยงานของรัฐผู้รับผิดชอบ

3.4.2 จังหวัดอุบลราชธานี เมืองที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง หังแม่น้ำ ลำห้วยน้อยใหญ่ มากมาย ป่า เขา แหล่งอาหารทางธรรมชาติ และพื้นที่ทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก

ทั้งนี้ควรมีนโยบายระดับจังหวัดในการอนุรักษ์ทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ พันธุ์พืชผักท้องถิ่น พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ จัดกิจกรรมในพื้นที่เป็นการกระตุ้นสร้างแรงผลักดันให้ประชาชนหันมาสนใจ และเห็นความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีจิตสำนึกควบคู่ไปพร้อมกับการอนุรักษ์

3.4.3 นโยบายระดับอำเภอปัจจุบันทางอำเภอตระการพืชผล ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดโครงการประกวดหมู่บ้านตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นประจำทุกปี ถือได้ว่าเป็นแนวทางที่ดีในการกระตุ้นให้ประชาชนดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงสร้างความเข้มแข็ง สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครอบครัวและชุมชน เป็นโอกาสดีที่ควรจะนำความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารสอดแทรกในกิจกรรม โครงการดังกล่าวเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้ตระหนักและเข้าใจถึงความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร

3.5 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.5.1 เนื่องจากสังคมปัจจุบันของเกษตรกรตำบลกุศกร มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น การสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งการผลิต การหาอาหารตามธรรมชาติ และภูมิปัญญาในการประกอบอาหารพื้นบ้านเมนูต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อวิถีชีวิตเกษตรกรและการสร้างความมั่นคงทางอาหารในชุมชนตลอดมา ดังนั้นจึงเห็นว่าจะมีการศึกษา วิจัยอย่างเป็นระบบ ในเชิงลึกอย่างละเอียดเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อรวบรวมเป็นสื่อสำหรับถ่ายทอดแก่คนในชุมชนต่อไป

3.5.2 พื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกรเป็นอีกปัจจัยที่บ่งบอกถึงความมั่นคงทางอาหาร ปัจจุบันพื้นที่ทำการเกษตรจากเดิมเคยเพาะปลูกข้าว มีเกษตรกรปรับเปลี่ยนลดปริมาณการปลูกข้าวลงหันไปปลูกพืชพลังงาน ปาล์มน้ำมัน มันสำปะหลัง ยางพารา อีกทั้งยังมีการแผ้วถางป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อปลูกพืชพลังงาน อันส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารตามธรรมชาติ และปริมาณข้าวลดลง เสี่ยงต่อการเกิดภัยของความมั่นคงทางอาหาร ดังนั้นควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร การปลูกพืชพลังงาน การแผ้วถางป่าเพื่อปลูกพืชพลังงานเพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาและนำเสนอต่อชุมชนถึงสถานะแนวโน้มของความมั่นคงทางอาหารในปัจจุบันและอนาคต ลดลงหรือไม่และผลกระทบจากการปลูกพืชพลังงานเหล่านั้นอย่างไรบ้าง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรน้ำ (2551). *การบริหารจัดการลุ่มน้ำ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริมและประสาน
มวลชนกรมทรัพยากรน้ำ
- ชยันต์ วรรณะภูติ (2536). *การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องาน
พัฒนา*. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.
- ชาย โพธิ์สิตา (2547). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* : กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัย
ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
- ชัยอนันต์ สมุทรวณิช.(2537). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยมหิดล
- ทรงสิริ วิชิรานนท์, พงนิษฐ์ บุญญา และจงทิพย์ อธิมุตติสรณ์ (2555). *วิถีชีวิตและความมั่นคงของ
อาหารท้องถิ่นได้*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
- ชนันชัย มุ่งจิตต์ (2554). *แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหาร บ้านแม่
สุรินทร์ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตร
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ธิดา โมสิกรัตน์.(2547). “ลักษณะของการแสดงความคิดเห็น” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาภาษาไทย
เพื่อการสื่อสาร* หน่วยที่ 9 (หน้า 56), นนทบุรี สาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- นพมาศ ธีเวคิน.(2542). *จิตวิทยาสังคมกับชีวิต* (พิมพ์ ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภาพรณี หะวานนท์ (2535). *ความหมายของการสัมภาษณ์กลุ่ม*. สืบค้นจาก
www.gotoknow.org/posts/107866
- นิตา ชูโต (2540). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร: พี.เอ็น.การพิมพ์
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2534). *เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย*.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ B&B
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2556) “การจัดการความรู้และสารสนเทศในงานส่งเสริมการเกษตร” ใน
เอกสารการสอนชุดวิชาการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ 12 .นนทบุรี:
สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

- ลำดวน ชันซ้อน.(2544).ความคิดเห็นต่อบทบาทในงานส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรตำบล
ในจังหวัดอุตรธานี.(วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,นนทบุรี.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ.(2520).จิตวิทยาทัศนคติ การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย
กรุงเทพมหานคร.ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัว กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประสาท หลักศิลา.(2529).สังคมวิทยา กรุงเทพมหานคร : ก้าวหน้า
- ปัญญา พันธุ์ศรีศักดิ์.(2541).ความรู้การปฏิบัติงานและความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลเกี่ยวกับ
การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในภาคตะวันออก.(วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,กรุงเทพฯ.
- ปิยนาด อิมดี (2547) .ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2
ตำบลสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ภรณ์ ต่างวิวัฒน์ (2554) .แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับความรู้และการจัดการความรู้” ในเอกสารการ
สอนชุดวิชาการระบบสารสนเทศและการวิจัยทางการเกษตร เล่ม 1 หน้าที่ 1 . นนทบุรี:
สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- มานพ คณะโต (2550) . วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพในระบบสุขภาพชุมชน. ขอนแก่น: เครื่องข่าย
พัฒนาวิชาการและข้อมูลสารสนเทศภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ราชบัณฑิตสถาน. 2546. พจนานุกรมสังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย .กรุงเทพมหานคร.
นามมีบุ๊ค พับลิเคชั่น.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ (2531). การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วิรัตน์ ประเสริฐศักดิ์ (2555) . แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร. สืบค้นจาก
www.polsci.tu.ac.th/direk/view.aspx?id=23
- ศจินทร์ ประชาสันต์ (2552) . การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ(สช.)
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) . สังคมวิทยาหลักการศึกษาวเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน. พิมพ์ครั้งที่
2 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สรณ ภู่ง และอ้อมเดือน สดมณี (2550). การวิจัยเชิงคุณภาพเบื้องต้น.
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

- สิน พันธุ์พินิจ.(2544). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : ชนสวรรค์พริ้นติ้ง.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์.(2544). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์* กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้าพริ้นติ้ง
- สุธานี มะลิพันธ์ (2552).*ความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะบ้านป่าก่า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน*.
(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์)
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
- สุรางค์ จันทวานิช (2540).*การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*: กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุรัชย์ มีทอง.(2545).*ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อ โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพัก
ชำระหนี้ ปี 2545 ในจังหวัดอ่างทอง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
ไม่ได้ตีพิมพ์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,นนทบุรี.
- สุรัชย์ รักษาชาติ (2545). *ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ รูปแบบการ
บริโภค และแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนกะเหรี่ยงภาคตะวันตกประเทศไทย*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- องค์การบริหารส่วนตำบลกุศกร.(2559) “แผนพัฒนาชุมชน ข้อมูล จปฐ. ปี 2559” (อัดสำเนา)
- องค์การบริหารส่วนตำบลกุศกร.(2558) “แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ปี 2558” (อัดสำเนา)
- อัญญาณี คล้ายสุบรรณ์ (2550). *การจัดการความรู้ฉบับปฐมบท*. นครปฐม: คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. บ.เพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุ๊ปจำกัด.
- Foster, C.R. (1992). *Psychology for life adjustment* Chicago American technical Society
- Remmer, H.H. (1954). *Introduction to Opinion and Attitude Measurement*.New York:Harper and
Brothers Publisher.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัย

สกลนครราชภัฏ

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย

เรื่อง ความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ (นาย / นาง / นางสาว)นามสกุล.....
บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

คำชี้แจง : 1. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรตำบลกุศกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช คำตอบในแบบสัมภาษณ์นี้จะนำไปใช้เพื่อการศึกษาวิจัยเท่านั้น จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านกรุณาตอบคำถามทุกข้อตามความเป็นจริงและตามความคิดเห็นของท่าน

2. เลขที่แบบสัมภาษณ์มีไว้เพื่อการติดตามแบบสัมภาษณ์เท่านั้น

3. แบบสัมภาษณ์การวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

4. ผู้สัมภาษณ์อ่านคำถามให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ฟัง แล้วผู้สัมภาษณ์ทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ต้องการ และ/หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง (.....) ของแต่ละคำถามเพื่อให้ได้ความหมายที่สมบูรณ์

นายรัฐ สาธูวรรณ

นักศึกษาระดับปริญญาโท เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต

แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร วิชาเอกส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร
สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

คำชี้แจง : โปรดเติมเครื่องหมาย ✓ ลงใน หรือเติมข้อความในช่องว่าง

1. สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล

1.1 เพศ

- 1.ชาย 2. หญิง

1.2 ปัจจุบันท่านมีอายุปี (เกิน 6 เดือน ให้นับเป็น 1 ปี)

1.3 สถานภาพ

- 1.โสด 2. สมรส 3. หย่า 4. หม้าย

1.4 ระดับการศึกษาสูงสุดของท่านคือ

- 1.ไม่ได้รับการศึกษา 2. ประถมศึกษาปีที่ 4
 3. ประถมศึกษาปีที่ 6 4. มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า
 5. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ปวช.)
 6. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า (ปวส.)
 7. ปริญญาตรี 8. อื่น ๆ (ระบุ).....

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

2.1 อาชีพหลัก (ตอบเพียง 1 ข้อ)

- 1.ทำนา/เกษตรกรรม 2. รับจ้างทั่วไป
 3.รับราชการ 4. พนักงานเอกชน
 5.ธุรกิจส่วนตัว 6. อื่นๆ.....

2.2 อาชีพรอง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1.ทำนา/เกษตรกรรม 2. รับจ้างทั่วไป
 3.ค้าขาย 4. พนักงานขาย
 5.ธุรกิจส่วนตัว 6. อื่นๆ.....

2.3 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (รวมท่านด้วย)

- 1.ชาย.....คน 2. หญิงคน

2.4 จำนวนแรงงานในครัวเรือน

- 1.ชาย.....คน 2. หญิงคน

2.5 รายได้ครัวเรือนต่อปี บาท

2.6 รายจ่ายครัวเรือนต่อเดือน บาท

2.7 ที่ดินในความครอบครองของครัวเรือนของท่าน (และสมาชิกครัวเรือนที่อยู่ในบ้านเดียวกัน) ครัวเรือนของท่านมีที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นของตนเองหรือไม่

ไม่มี มี ระบุ จำนวน.....แปลง เข้าพื้นที่ ระบุจำนวน.....แปลง

กรณีที่มีที่ดิน และ เข้าพื้นที่

ที่ดิน แปลงที่	เนื้อที่ (ไร่-งาน- ตรว.)	ลักษณะการ ถือครอง	เอกสาร สิทธิ์	ลักษณะ การใช้ ที่ดิน	การรับน้ำ	ปัญหาที่ดิน

ลักษณะการถือครอง (เช่น) 1. ของตนเอง 2. เข้าผู้อื่น 3. ได้ทำฟรี/อื่น ๆ		
เอกสารสิทธิ์ 1. มีเอกสารสิทธิ์ 2. ไม่มีเอกสารสิทธิ์		
ลักษณะการใช้ที่ดิน (เช่น) 1. ที่อยู่อาศัย 7. ที่ไม่ยืนต้น/ยูคาฯ 2. ที่นาข้าว 8. ที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ 3. ที่พืชไร่ 9. ที่รกร้างว่างเปล่า 4. ที่พืชสวน 10. ที่เพาะเลี้ยงสัตว์ น้ำ 5. ที่สวนผลไม้ 11. ที่เลี้ยงปศุสัตว์ 6. ที่สวนผัก 12. อื่น ๆ (ระบุ) (ตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)	การรับน้ำ (เช่น) 1. ชลประทานตลอดปี 2. แหล่งน้ำธรรมชาติตลอดปี 3. แหล่งน้ำธรรมชาติฤดูฝน 4. สระน้ำ, บ่อขุด 5. น้ำฝน	ปัญหาที่ดิน (เช่น) 1. ไม่มีปัญหา 2. ดินเค็ม 3. ดินเปรี้ยว 4. ดินปนทราย 5. ดินลูกรัง/หินกรวด 6. อื่น ๆ (ระบุ)

3.สภาพทางสังคมของเกษตรกร

3.1 ตำแหน่งทางสังคม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1.ไม่มีตำแหน่ง

2.มีตำแหน่ง

2.1กำนัน

2.2 ผู้ใหญ่บ้าน

2.3 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2.4 สมาชิก อบต.

2.5 อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.)

2.6 อาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม.)

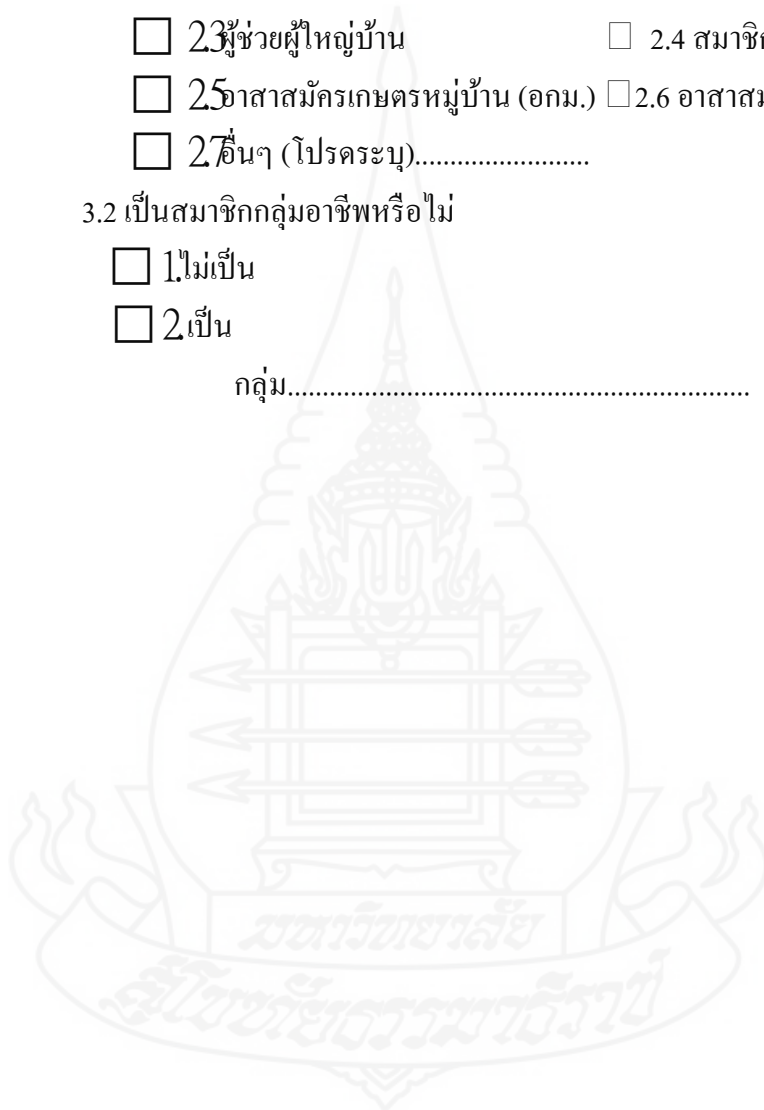
2.7 อื่นๆ (โปรดระบุ).....

3.2 เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพหรือไม่

1.ไม่เป็น

2.เป็น

กลุ่ม.....

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

2.1 ความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

คำชี้แจง : โปรดเติมเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตาราง ตามความรู้ ความเข้าใจ ของท่าน

คำถาม	ถูก	ผิด
1. ความมั่นคงทางอาหาร มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ มีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหารและการมีเสถียรภาพด้านอาหาร		
2. การมีอาหารที่เพียงพอ นั่นคือ ท่านจะขาดแคลนบ้างในบางฤดูเท่านั้น		
3. การเข้าถึงอาหาร ท่านสามารถเก็บหาอาหารตามธรรมชาติได้ทุกแห่งตามความต้องการของท่าน		
4. การใช้ประโยชน์จากอาหารเพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพอนามัยที่ดีได้รับโภชนาการ ที่ดี และมีความเป็นอยู่ทางกายภาพที่ดีด้วย		
5. การมีเสถียรภาพด้านอาหาร คือไม่มีความเสี่ยงทางด้านอาหาร เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ วิกฤติทางภูมิภาคและวิกฤติทางธรรมชาติ		
6. การรับบริจาคอาหารจากภายนอกไม่ใช่แนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน		
7. การปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้นทุกปีๆ ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้ดีขึ้น		
8. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างดี		
9. ธนาคารข้าวประจำหมู่บ้านเป็นอีกแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับคนในชุมชน		
10. หน่วยงานภาครัฐเท่านั้นที่จะเป็นผู้ผลักดันให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในชุมชนได้		
11. การใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่มีการตัดแต่งพันธุกรรมเป็นสร้างความมั่นคงทางอาหาร		
12. การนำภูมิปัญญามาใช้ในการผลิตทางการเกษตร พร้อมทั้งเลิกใช้สารเคมี เลิกใช้เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นการผลิตที่ล้ำสมัย ส่งผลทำให้ความมั่นคงทางอาหารลดน้อยลงตามไปด้วย		
13. ข้าวราคาตกต่ำเกษตรกรจึงหันมาปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ลดปริมาณการปลูกข้าวลง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ครอบครัว		
14. ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะ		
15. ทรัพยากรป่า ดินและน้ำ ต้องช่วยกันอนุรักษ์เพื่อความมั่นคงทางอาหารชุมชน		

2.2 แหล่งความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

คำชี้แจง : โปรดเติมเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความรู้ที่ได้รับ จากแหล่งความรู้ที่ท่านได้รับ

1 = น้อยที่สุด : 2 = น้อย : 3 = ปานกลาง : 4 = มาก : 5 = มากที่สุด

แหล่งความรู้	ระดับความรู้ที่ได้รับ				
	1	2	3	4	5
บุคคล					
1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร					
2. เจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร					
3. เจ้าหน้าที่ อบต./เทศบาล					
4. ผู้นำท้องถิ่น					
5. ญาติ พี่น้อง					
6. เพื่อนเกษตรกร					
7. อาสาสมัครเกษตร					
กลุ่ม					
1. การประชุม					
2. การฝึกอบรม					
3. การสัมมนา					
4. การดูงาน					
มวลชน					
1. หนังสือ					
2. วารสาร					
3. วิทยุกระจายเสียง					
4. วิทยุชุมชน					
5. เสียงตามสาย					
6. โทรทัศน์					
7. โทรทัศน์ดาวเทียม					
8. อินเทอร์เน็ต					

หัวข้อที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม

1. แหล่งอาหารที่คนในชุมชนนำมาบริโภค

1.1 อาหารจากการผลิตด้วยตนเอง พืช สัตว์ ประมง

- ชนิดอาหารมีอะไรบ้าง (พืช สัตว์ ประมง)
- แหล่งผลิต
- ฤดูกาล (ผลิตได้ในฤดูใดบ้าง)
- วิธีการ (ผลิตอาหารแต่ละชนิดอย่างไร)
- ความอุดมสมบูรณ์ (เพียงพอสำหรับการบริโภคหรือไม่)
- แนวโน้มในอนาคต (คงอยู่/เพิ่มขึ้น/ลดลง)

1.2 อาหารจากธรรมชาติ พืช สัตว์ ประมง

- ชนิดอาหารมีอะไรบ้าง (พืช สัตว์ ประมง)
- เก็บหาได้จากแหล่งใด
- ฤดูกาล (เก็บหาได้ในฤดูใดบ้าง)
- วิธีการ (เก็บหาอาหารแต่ละชนิดอย่างไร/ด้วยวิธีการใด)
- ความอุดมสมบูรณ์ (เพียงพอสำหรับการบริโภคหรือไม่)
- แนวโน้มในอนาคต (คงอยู่/เพิ่มขึ้น/ลดลง)

1.3 อาหารที่มาจากการซื้อหา พืช สัตว์ ประมง

- ชนิดอาหารมีอะไรบ้าง (พืช สัตว์ ประมง)
- แหล่งซื้อหา
- ฤดูกาล (ซื้อหาได้ในฤดูใดบ้าง)
- ความอุดมสมบูรณ์ (เพียงพอสำหรับการบริโภคหรือไม่)
- แนวโน้มในอนาคต (คงอยู่/เพิ่มขึ้น/ลดลง)

4. การนำอาหารแต่ละชนิดที่หามาได้ จากแหล่งอาหารต่างๆ มีวิธีการอย่างไรบ้างในการประกอบอาหาร

5. การนำอาหารแต่ละชนิดที่หามาได้ จากแหล่งอาหารต่างๆ มีวิธีการอย่างไรบ้างในการเก็บรักษาไว้บริโภคในยามที่ขาดแคลน

6. การแลกเปลี่ยนอาหารหรือการรับบริจาคอาหารจากภายนอกชุมชน มีการแลกเปลี่ยนหรือไม่อย่างไร

7. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรอย่างไรบ้าง

8. มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสร้างเสถียรภาพทางอาหารบ้างหรือไม่ อย่างไร

9. ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่ออะไรบ้าง ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การหาอาหาร การบริโภค อันมีส่วนเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร
10. มีศูนย์ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารแก่เกษตรกรหรือไม่ อย่างไรบ้าง
11. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารส่งผลให้เกิดความขาดแคลน ไม่มีความมั่นคงทางอาหาร มีปัจจัยใดบ้าง
12. ข้อเสนอแนะและแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อตัวแทนเกษตรกรผู้ร่วมเวทีสนทนากลุ่ม ในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2559 ดังนี้

1. นางสาวมาลัย ช่วยจำ หมู่ 1 ตำบลกุศกร
2. นางสาวมาลี แอมวัล หมู่ 2 ตำบลกุศกร
3. นางสาวสมพร เจริญท้าว หมู่ 2 ตำบลกุศกร
4. นางสาวกนิษฐา สาระคำ หมู่ 2 ตำบลกุศกร
5. นางจำรอง ชะโครน หมู่ 4 ตำบลกุศกร
6. นายทองดี โลมรัตน์ หมู่ 4 ตำบลกุศกร
7. นางบังอร โลมรัตน์ หมู่ 4 ตำบลกุศกร
8. นางเพ็ญศรี วรรณลี หมู่ 5 ตำบลกุศกร
9. นางเครือวัลย์ สุขะลา หมู่ 6 ตำบลกุศกร
10. นางนวลฉวี สีมะไม หมู่ 8 ตำบลกุศกร
11. นางสาวมิตา ยี่งงค์ หมู่ 8 ตำบลกุศกร
12. นายสวัสดิ์ คุณพรม หมู่ 9 ตำบลกุศกร
13. นางพิษมัย พิมพ์สาร หมู่ 9 ตำบลกุศกร
14. นางนิยม เหลืออมหล้า หมู่ 3 ตำบลกุศกร
15. นางดอกจันทร์ สายทอง หมู่ 3 ตำบลกุศกร
16. นางฉวีวรรณ อินโสม หมู่ 6 ตำบลกุศกร
17. นางเขวตักษณ์ มาลี หมู่ 7 ตำบลกุศกร
18. นางรุจิรา อาธิเวช หมู่ 7 ตำบลกุศกร
19. นางสาวอุบลวรรณ นาโพนงาม หมู่ 4 ตำบลกุศกร
20. นางสาวศุภาพิชญ์ จักรสูง หมู่ 5 ตำบลกุศกร

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบการวิจัย

ภาพการสัมภาษณ์เกษตรกร

ภาพการสนทนากลุ่ม เวทีชุมชนระดมความคิด

ปฏิทินอาหาร ที่เกษตรกร ตำบลกุดกรัง อำเภอโคกโพธิ์

ลำดับ	เมนูอาหาร	แม่ครัว/ผู้ทำ	สถานที่/บ้านครัว	ประเภทอาหาร	วัตถุดิบหลัก	เครื่องปรุงรส	วิธีการปรุง/ทำ
1	แกงส้ม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	แกงส้ม	ปลา, มะขาม, มะขาม, มะขาม	น้ำปลา, น้ำมะขาม	ต้ม
2	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
3	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
4	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
5	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
6	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
7	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
8	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
9	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
10	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
11	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
12	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด
13	ผัดผักรวม	ป้า, ครัว	บ้านครัว	ผัดผักรวม	ผัก, มะเขือ, มะเขือ	น้ำมัน, น้ำปลา	ผัด

ภาพปฏิทินอาหารจากแหล่งธรรมชาติของชุมชน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายรัฐ สาธูวรรณ
วัน เดือน ปีเกิด	28 กันยายน 2528
สถานที่เกิด	อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
ประวัติการศึกษา	วิทยาศาสตรบัณฑิตสัตวศาสตร์(สัตว์ปีก) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ พ.ศ. 2549
สถานที่ทำงาน	องค์การบริหารส่วนตำบลกุสุกร อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
ตำแหน่ง	นักวิชาการเกษตรปฏิบัติการ

